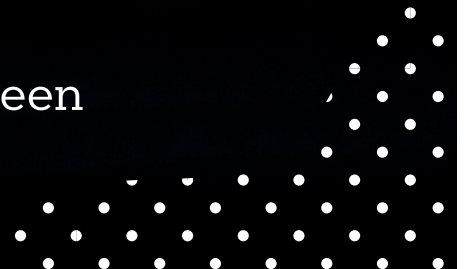

ENSI- JA
TURVAKOTIEN
LIITTO

Tunnista, puutu ja auta

- opas vieraannuttamisen
tunnistamiseen ja perheiden auttamiseen

Opas Tunnista, puutu ja auta – keinoja vieraannuttamisen tunnistamiseen ja perheiden auttamiseen. Ensi- ja turvakotien liitto (2023). Toimittajat: Johanna Vaitomaa, Susanna Rautio ja Päivi Hietanen. Kielenhuolto: Taina Ruottinen. Ulkoasu ja taitto: Rohkea Ruusu. ISBN 978-952-7431-14-6 (verkkajulkaisu)

Opas on tuotettu Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) tuella.

Tunnista,

puutu

ja auta

- opas vieraannuttamisen
tunnistamiseen ja perheiden auttamiseen

Tunnista, puutu ja auta

- opas vieraannuttamisen tunnistamiseen ja perheiden auttamiseen

Lukijalle	6
1. Ammattilaisten suhtautuminen vieraannuttamiseen	8
2. Vieraannuttamisen käsitteen määrittely	12
2.1 Vieraannuttamisen ja väkivallan dynamiikka	14
2.2 Lapsen vieraantuminen itsestään	16
3. Vieraannuttamisen tunnistaminen ja arviointi - Mistä on kysymys?	18
3.1 Vieraannuttamisen ja kaltoinkohtelun arviointi	19
3.2 Hypoteesiajattelu ja vaihtoehtoiset selitysmallit vieraannuttamisen arvioinnissa	20
3.3 Tapaamisongelmien kirjo	24
4. Oikeudellinen näkökulma vieraannuttamisen ilmiöön	28
4.1 Onko vieraannuttamisesta omaa lakipykälää?	29
4.2 Vieraannuttamisen lähtökohdat	29
4.3 Mitä oikeushyvää tai oikeutta vieraannuttaminen rikkoo?	29
4.4 Varoitusmerkit	30
4.5 Vieraannuttamista vai jotakin muuta?	30
4.6 Miten vieraannuttava toiminta voidaan näyttää toteen?	31
4.8 Keinoja, joiden avulla vieraannuttamisväite voidaan kohdata, arvioida ja ratkaista oikeudessa	31
5. Vieraannuttamisen psykososiaaliset ja hoidolliset interventiot kansainvälisen tutkimuksen ja kirjallisuuden valossa	34
5.1 Matalan kynnyksen interventiot	35
5.2 Intensiiviset interventiot	35
5.3 Tutkimusten puutteet ja tutkimuksen haasteet	37
5.4 Johtopäätökset	38
6. Vieraannuttamisen ennaltaehkäiseminen	40
6.1 Vieraannuttaminen perheen yhteiselämän aikana	41
6.2 Vanhempien vuorovaikutuksella on väliä	41
6.3 Yksin selviytyjän ja asiantuntijan vanhemmuusidentiteetit	42
6.4 Vieraannuttamista voi ennaltaehkäistä	42

7. Vanhempien kanssa työskentely	44
7.1 Työskentelyn periaatteet	45
7.2 Työskentelyn lähtökohtia	46
7.2.1 Ratkaisukeskeiset menetelmät työskentelyn tukena	47
7.3 Kuulluksi tuleminen ja luottamuksen rakentuminen	48
7.4 Työskentely torjutun vanhemman kanssa	48
7.4.1 Vertaisryhmät torjuttujen vanhempien tukena	51
7.4.2 Neuvoja vieraannutetun lapsen kanssa kommunikointiin	53
7.5 Työskentely vieraannuttavasti toimivan vanhemman kanssa	54
7.5.1 Elämänhistoria ja erotarina vaikuttavat vieraannuttamisen motiiveihin	55
7.5.2 Tunteet ja toiminta vanhempana	56
7.6 Lapsen ja vanhemman turvallisen yhteyden palauttaminen	57
7.7 Onnistumisia asiakastyössä – asiakastapauskuvaus	59
8. Lasten ja nuorten kanssa työskentely	60
8.1 Vieraannuttamisen vaikutukset lapseen ja nuoriin	61
8.2 Vieraannuttamisen ilmeneminen lasten ja nuorten käyttäytymisessä	62
8.3 Lasten ja nuorten kanssa työskentelyn periaatteet	64
8.4 Konkreettisia menetelmiä lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn	66
8.4.1 Myönteisen minäkuvan ja oman ajattelun vahvistaminen	66
8.4.2 Luovuus ja toiminnallisuus keskustelun tukena	66
8.4.3 Neutraali aikuinen lapsen ja nuoren apuna	67
8.4.4 Nuoren kanssa työskentelyn tueksi	68
9. Vaali omaa työhyvinvointiasi	72
9.1 Vieraannuttaminen kutsuu työntekijän mukaan pelikentälle	73
9.2 Työntekijän on oltava tietoinen kehollisesta vireystilastaan	73
9.3 Empatia asiakastyössä	74
9.4 Ota fyysistä etäisyyttä ja säättele peilisolujen toimintaa	75
9.5 Riittävästi taukoja työpäivän aikana	75
9.6 Työyhteisö työntekijän tukena	76
9.7 Asiakasperheiden auttaminen on yhteinen asia	76
LIITE - Vieraannuttavan käyttäytymisen kartoituslomake	79
Lähteet	80
Kirjoittajien esittely	84

Lukijalle

Vieraannuttaminen on viime aikoina saanut paljon huomiota mediassa ja ammattilaisten puheissa. Julkisuudessa keskustelu vieraannuttamisesta on ollut yksipuolista, ja siinä on usein tuotu esiin vain isien kokemuksia ja kuvattu äitejä vieraannuttavina vanhempina. Vieraannuttaminen ei kuitenkaan ole sukupuolittunut ilmiö. Keskustelussa varjoon on jäänyt monia asioita, muun muassa vieraannuttamiseen kytköksissä olevia väkivallan muotoja, joita ei ole tunnistettu tai avattu. Kyse on huomattavasti laajemmasta ja monitahoisemmasta ilmiöstä kuin julkisuudessa tai tutkimuskirjallisuudessa on tuotu esiin.

Vieraannuttamista esiintyy arviolta joka kymmennessä eroprosessissa ja noin neljäsosassa oikeuteen päätyvistä huoltoriidoista (Sinkkonen 2018). Jos sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen ei tunne vieraannuttamisen ilmiötä riittävän hyvin, asiakas tulee kokemustensa ja avuntarpeensa kanssa helposti sivuutetuksi. Tämä aiheuttaa palvelujärjestelmässä niin sanottua häiriökysyntää, ja ratkaisuja haetaan toistuvasti käräjäoikeudesta.

Ensi- ja turvakotien liiton kyselyssä (2020) kartoitettiin eronneiden vanhempien kokemuksia ja näkemyksiä lapsenhuoltolain uudistuksesta (LHL 190/2019), jossa vahvistettiin muun muassa vanhemman velvoitetta tukea eron jälkeen lapsen suhdetta toiseen vanhempaan ja kiellettiin haitan tekeminen tälle suhteelle. Kyselyyn vastanneet vanhemmat ilmaisivat huolensa henkisestä ja fyysisestä väkivallasta sekä kaltoinkohtelusta, joille lapsi voi altistua toisen vanhemman toiminnan vuoksi. Yhteistoiminta vanhempina ei ole eron jälkeen turvallista, jos parisuhdetta ja perhe-elämää on kuormittanut väkivalta. Eroamisen jälkeen väkivalta voi ilmetä valta-asetelmana eli toisen vanhemman alistamisena, painostamisena ja uhkailemisena oman tahdon mukaiseen toimintaan.

Lain noudattamatta jättämisestä ei seuraa rangaistuksia, eikä sen toteutumista valvota. Laki ei yksinään riitä ehkäisemään huoltoriitoja tai edistämään vanhempien välistä yhteistyötä, eikä se estä haitan tekemistä lapsen ja vanhemman suhteelle. Tarvitaan ammattilaisia tulkitsemaan lakia ja tarjoamaan aktiivisesti tukea vanhemmille.

Vieraannuttamista kokeneiden, torjuttujen vanhempien kokemus on, että sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset jättävät huomiotta heidän pyyntönsä saada apua vieraannuttamisen estämiseen ja ohjaavat heidät

sen sijaan usein oikeuteen. Vaativissa ero- ja huoltoriitatilanteissa on tavallista, että asiakkaat tekevät valituksia johtaville viranhaltijoille ja valvontaviranomaisille siitä, ettei vieraannuttamiseen puututa, ettei oikeanlaista apua ole saatavilla ja että vanhempien kokemukset sivuutetaan. Yhtäläisesti valituksia ja kanteluita tehdään siitä, että viranomaiset puuttuvat liikaa perheen yksityisyyteen ja vanhempien toimintaan, esimerkiksi sijoittamalla lapsen.

Vieraannuttaminen on käsitteenä kiistanalainen, kompleksinen ja jännitteinen, mutta se ei saisi olla esteenä lasten ja vanhempien auttamiselle ja työtapojen kehittämiseksi. Kun ammattilaiset työskentelevät perheiden kanssa, on tärkeää pystyä tunnistamaan ja arvioimaan tilanne laajasti ja hahmottaa kokonaiskuva. Siinä tarvitaan moniammatillista osaamista ja yhteistyötä. Yksilö- ja perhetasolla työskentelyssä on tarpeen käyttää yhtenäisesti tunnistettuja ja tutkimustiedon perusteella hyväksi havaittuja työtapoja.

NOLLATOLERANSSI VIERAANNUTTAMISELLE!

**VIERAANNUTTAMINEN ON
KÄSITTEENÄ KIISTANALAINEN,
KOMPLEKSINEN JA JÄNNITTEINEN.
SE EI SAISI OLLA ESTEENÄ LASTEN
JA VANHEMPIEN AUTTAMISELLE JA
TYÖTAPOJEN KEHITTÄMISELLE.**

Vieraannuttamiseen tulee puuttua, koska:

- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta velvoittaa vanhempia tukemaan lapsen suhdetta toiseen vanhempaan eron jälkeen ja välttämään haitan aiheuttamista lapsen ja toisen vanhemman suhteelle.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta velvoittaa ammattilaisia puuttumaan haitantekoon ja väkivaltaan. Vieraannuttaminen on näitä molempia.
- Kaikki epäilyt vieraannuttamisesta sekä väkivallasta tulee selvittää. Viranomaisella on velvollisuus selvittää ja arvioida lapsen ja vanhemman tuen tarve ja kuulla heidän näkemyksensä.
- Lapset ja vanhemmat tarvitsevat apua vieraannuttamistilanteisiin. Tällä hetkellä ammattilaiset ovat epätietoisia, kenelle auttamistehtävä kuuluu ja millaisilla työmenetelmillä perheitä voidaan auttaa. Riskinä on, ettei perhe tule lainkaan autetuksi vaan vanhemmat ja lapset jätetään yksin selviytymään.
- Ammattilaisten on yhdessä ja moniammatillisesti toimien mahdollista ottaa ilmiö haltuun sekä oppia työskentelemään vieraannuttamistilanteissa. Näin varmistetaan apu sitä tarvitseville.

Tämä opas tarjoaa tietoa sosiaali-, terveys-, kasvatusta- ja oikeustieteen ammattilaisille sekä opiskelijoille. Opas lisää ammattilaisten ymmärrystä vieraannuttamisesta ilmiönä. Opas vahvistaa osaamista vieraannuttamisen tunnistamiseen sekä työskentelyyn vanhempien ja lasten kanssa. Opas ei tarjoa suoria vastauksia juridisiin kysymyksiin, mutta huomioi oikeudellisen näkökulman.

Oppaassa kuvataan keinoja kompleksisten tilanteiden arvioimiseen, esitellään työtapoja ja annetaan tietoa siitä, millaisesta tuesta vanhemmat ja lapset hyötyvät. Opas vahvistaa ammattilaisten ymmärrystä siitä, miten he voivat toimia yhdessä näissä tilanteissa.

Opas pohjautuu Ensi- ja turvakotien liiton Turvasa-hankkeen (2019–2022) asiakas- ja kehittämistyön tuloksiin, Ensi- ja turvakotien liiton asiantuntijoiden kokemuksiin ja ulkomailla tuotettuun tutkimustietoon. Oppaassa on hyödynnetty hankkeen ohjausryhmän

asiantuntijoiden osaamista ja kokemusasiantuntijoilta saatua tietoa. Kirjoittajat ovat hankkeen työntekijöitä, ETKL:n Ero lapsiperheessä -työn asiantuntijoita, ohjausryhmän jäseniä ja alan kotimaisia asiantuntijoita. Vanhempien kokemuksia on kerätty kehittäjä- ja vertaisryhmiin osallistuneilta vanhemmilta kirjoituspyynnöllä. Nuorten kokemuksia on kerätty anonyymillä verkkokyselyllä alkuvuodesta 2023 sekä Turvasa-hankkeen työskentelyssä asiakkaina olleilta lapsilta ja nuorilta.

Helsingissä 17.3.2023
Johanna Vaitomaa
Päivi Hietanen
Susanna Rautio

1.

Ammattilaisten suhtautuminen vieraannuttamiseen

Susanna Rautio, Johanna Vaitomaa ja Päivi Hietanen

AMMATTILAISET SUHTAUTUVAT VIERAANNUTTAMISEEN monin tavoin, ja vieraannuttamisesta puhuminen herättää usein voimakkaita tunteita. Puheessa syntyy helposti puolesta ja vastaan -asetelmia, jotka luovat konfliktia eri osapuolten välille. Vieraannuttamisen määrittely ja rajaaminen on vaikeaa. Sinkkosen (2018) mukaan ammattilainen saattaa ”uskoa” vieraannuttamiseen ja nähdä sitä kaikkialla tai toisaalta olla uskomatta ja sivuuttaa aiheen. Vieraannuttaminen aiheuttaa ”joukkueisiin jakautumista”, johon ammattilainen saattaa tempautua mukaan. (Sinkkonen 2018.)

Perheitä kohtaaville ammattilaisille on usein epäselvää, kenelle auttamistehtävä ja vastuu kuuluvat. Tämä voi kuvastaa sitä, että ammattilaisilla ei ole riittävästi tutkimustietoa ja työkäytäntöjä – ei tiedetä, miten vieraannuttaminen otetaan puheeksi, miten sitä arvioidaan ja miten vieraannuttamisen ilmiön parissa toimitaan. Toisinaan koko termin käyttö kiistetään, vanhempien kokemukset sivuutetaan ja avunpyyntöjä torjutaan. Tämä johtaa pahimmillaan siihen lopputulokseen, että ei tehdä mitään ja vanhemmat jäävät yrityksistään huolimatta vaille tarvitsemaansa tukea:

(...) Haastattelin, kyselin, pyysin ja anelin apua. Kerroin lapseni tilannetta uudelleen ja uudelleen uusille ventovieraille ihmisille. Avasin intiimeintä osaa itsestäni ja perheestäni yhteensä 56 eri henkilölle 27 eri toimijatahosta. (...) Koen, etten ole saanut ammattilaisilta apua saadakseni lapseni takaisin. Kaikki apu on loppunut siihen, että ammattilaiset ovat todenneet a) lapsi on täyttänyt 12 vuotta, sitten emme voi asialle mitään, vaikka isä ei noudata edes käräjäoikeuden määräystä, b) isä on sanonut, että lapsella on kaikki hyvin, niin silloin kaikki on hyvin, vaikka äiti sanoo aivan muuta, c) lapsi käy koulussa, mikä mukamas todistaa, että lapsella on kaikki hyvin ja d) kyseessä on vanhempien välinen riita-asia, selvittääkää keskenänne.

Ensi- ja turvakotien liiton laatimassa kyselyssä (2022) saatiin tätä ajatusta tukevia vastauksia.¹ Ammattilaisilta selvitettiin muun muassa sitä, miten hyvin he tunnustavat vieraannuttamisilmiön, miten usein he kohtaavat sitä työssään ja miten hyvin he pystyvät siihen puuttumaan.

Kyselyn vastaukset osoittivat, että yli puolet vastaajista (54 %) kohtasi työssään toisinaan vieraannuttamista tai vieraannuttamisväitteitä ja -epäilyjä ja reilu neljännes (26 %) kohtasi niitä usein. Reilu puolet (55 %) koki tunnustavansa vieraannuttamisen työssään jossain määrin ja reilu kolmannes (33 %) hyvin. Vastaavasti puolet (51 %) ammattilaisista uskoi pystyvänsä työssään puuttumaan vieraannuttamiseen jossain määrin. Huonosti tai erittäin huonosti siinä tunsivat toimivansa alle puolet (43 %). Vain pieni osa ammattilaisista (5 %) koki voivansa työssään puuttua vieraannuttamiseen hyvin.

Ammattilaisten vastaukset osoittavat, että selkeitä työkäytänteitä vieraannuttamistilanteisiin ei ole käytössä ja keinot puuttua ja auttaa ovat sattumanvaraisia. Perheiden auttaminen perustuu yksittäisten ammattilaisten työkokemukseen, koulutuksiin ja osaamiseen.

Ammattilaiset nimesivät erilaisia keinoja ja työkaluja, joita heillä oli tällä hetkellä vieraannuttamistilanteiden arvioimiseen ja niihin puuttumiseen käytössään:

Huolehdiin, että perhe saa tarvitsemansa avun; huolelliset haastattelut ja kartoitukset. Osapuolille kerron selkeästi ja ymmärrettävästi lasten oikeuksia koskevien lakien sisällöistä, ihmisoikeuksista ja vieraannuttamisen seurauksista.

Tavalliset hoito- ja verkostotyön työkalut – havainnointi, puheeksiottaminen, suositukset, lausunnot. Perheterapeutit interventiot. Lastensuojeluilmoitus tarvittaessa.

Lähinnä asiasta keskustelu ja sen pohtiminen, mitä asialle voisi tehdä yhteistyössä muiden viranomais- ja/tai hoitotahojen kanssa.

Taustojen selvittäminen kaikista terveydenhuollon ja sosiaalihuollon asiakirjoista.

Lastensuojelun sosiaalityön keinot. Tieto, tutkimus ja työkalut. Lapsen näkökulman esillä pitäminen.

Maalaisjärki. Oma työkokemus ja ihmistuntemus.

¹ Ensi- ja turvakotien liiton ammattilaisille suunnattuun verkkokyselyyn vastasi 233 ammattilaista 10.6.–15.9.2022. Ammattilaiset edustivat seuraavia ammattiryhmiä: sosiaali- ja terveysala, kasvatus- ja opetusala, poliisi ja oikeusala.

Toisaalta vastauksissa nousi myös esille se, että keinoja vieraannuttamisen arvioimiseen ja puuttumiseen ei ole tai niitä on hyvin vähän.

Ei ole juurikaan keinoja tai työkaluja. Keskustelu osapuolien kanssa ainoastaan.

Tuntuu, että vieraannuttamiseen ei ole keinoja puuttua.

Tuntuu ettei kukaan oikein ottanut kantaa tähän aiheeseen eikä ota vastuuta ja perheohjaaja jää yksin asian kanssa.

Ammattilaiset kaipasivatkin työnsä tueksi tutkimustietoa ilmiöstä, hoitomalleista ja psykososiaalisista menetelmistä sekä juridista tietoa. He kaipasivat suosituksia vastuunjaosta ja rooleista eri ammattilaisten kesken sekä moniammatillisen tiimin tukea asiakastyöhön. Ammatillisilla oli toiveita työnsä tueksi:

Neuvoja ja vinkkejä asian puheeksi ottamiseen.

Käytännön tunnusmerkkejä (vieraannuttamisesta), joita jakaa myös asiakkaille.

Puheeksioton ja ohjauksen ”kortti” voisi olla hyvä työkalu. Asiakkaille tulisi olla tarjolla myös joku itsearviointijärjestelmä.

Työkaluja vieraannuttamistilanteiden arvioimiseen tarvittaisiin kipeästi sekä lainsäädännön soveltamiseen ohjeita ja apua.

Välineitä vielä paremmin ilmiön tunnistamiseen. Tunnistaminenhan perustuu vanhempien kertomuksiin ja omiin havaintoihin ja tulkintoihin, jolloin kyse on aika subjektiivisesta asiasta. Jämäkämpään puuttumiseen tarvittaisiin jotain välineitä, joiden avulla ilmiö saataisiin näkyvämmäksi ja määriteltyä paremmin.

Ammattilaisten asenne, esimerkiksi ”kukaan vanhempi ei halua lapselle paha” tai ”vieraannuttamista ei ole olemassa”, vaikuttaa ilmiön tunnistamiseen, tilanteen arviointiin sekä kokonaiskuvan hahmottamiseen perheen tilanteesta. Asennoituminen heijastuu perheelle tarjottaviin interventioihin ja päätöksentekoon. Pahimmillaan ammattilaiset tiedostamattaan tukevat vieraannuttavaa käytöstä, jos he eivät selvitä tilannetta riittävän monipuolisesti tai tarkastele tilannetta lapsen näkökulmasta.

Se, että viranomaisen toiminnassaan tai palveluisaan sivuuttaa asiakkaan kokemukset tai avunpyynnön, voi jo olla traumatisoivaa. Jos ilmiötä ei itsekään tunnista tai avunpyyntöä ei oteta vakavasti, avun hakeminen voi olla asiakkaalle vaikeaa:

Yritin saada apua ensimmäiseksi alueen sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavalta viranomaiselta. Ja koulukuraattorilta. Oma avunpyyntöäni ei kuitenkaan tutkittu, mutta vieraannuttajan kyllä. Sen jälkeen minun olisi tullut ymmärtää, että lapseni eivät vain halua tulla luokseni. Oli vaikea hakea apua, kun en tiennyt, mistä termistä ja ilmiöstä oli kyse. Toisaalta tilannetta vaikeutti se, että em. viranomaisen edustajat halusivat kertoa minulle, että on luonnollista, että lapset eivät halua tavata minua.

Mä tiedän, etten mä ihan aina ole ollut huono äiti, mutta musta kerrotaan joka paikkaan (esim. viranomaisille) asioita, jotka ei ole totta. Kukaan ei silti tule katsomaan meille tai ole halukas selvittämään, onko ne totta.

Liian nopeasti tehdyt arviot ja johtopäätökset voivat joutaa vieraannuttamisen voimistumiseen. Viranomaisten ja muiden ammattilaisten on syytä huolellisesti arvioida oman toimintansa seurauksia ja vaikutuksia ja pyrkiä selvittämään, ehkäisevätkö vai voimistavatko omat asenteet, interventiot ja päätökset vieraannuttamista. Oleellista on tunnistaa vieraannuttaminen varhain. Lapselle ja vanhemmille on tarjottava heti apua. Lapsen ja toisen vanhemman yhteys on pyrittävä palauttamaan. Jotta näin voidaan toimia, on myös ymmärrettävä, milloin kyse ei ole vieraannuttamisesta.

2.

Vieraannuttaminen- käsitteen määrittely

Johanna Vaitomaa

VIERAANNUTTAMISELLA TARKOITETAAN SITÄ, että toinen lapsen vanhemmista pyrkii erilaisin keinoin vaikuttamaan haitallisesti lapsen ja toisen vanhemman suhteeseen. Häkkänen-Nyholm, Laajasalo ja Tuuri (2013) määrittelevät vieraannuttamisen prosessiksi, jossa lapsen toinen vanhempi, isä tai äiti, pyrkii vaikuttamaan lapsen ja toisen vanhemman vuorovaikutussuhteeseen niin, että se olennaisilta osilta vaikeutuu ja joissain tilanteissa katkeaa kokonaan. Vieraannuttaminen pitää sisälleen monenlaista käyttäytymistä, esimerkiksi

- toisen vanhemman mustamaalaamista lapselle,
- perusteettomien pelkojen herättämistä,
- tapaamisten ja kontaktin rajoittamista ja
- lapsen emotionaalista manipulointia (mt.).

Vieraannuttaminen alkaa tyyppillisesti vanhempien eron jälkeen. Lapsen ja torjutun vanhemman suhde on ennen eroa ollut normaali ja toisinaan erityisen lämmin. (Ks. Sinkkonen 2018, Häkkänen-Nyholm ym. 2013.) Vieraannuttamisesta puhutaankin erityisesti juuri silloin, kun vanhemmuudessa ja vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa ei ennen eroa ole ollut ongelmia. Näissä tilanteissa lapsen lähivanhempi ei toteuta yhteishuoltajuudelle laissa määriteltyjä periaatteita ja pyrkii monin eri tavoin estämään tai vahingoittamaan etävanhemman ja lapsen välistä suhdetta.

Perinteistä näkemystä vieraannuttamisesta tulee mielestämme laajentaa. Tilannetta pitäisi tarkastella vahvemmin perhesuhteiden ja lapsen näkökulmasta. Vieraannuttamisen tai vieraantumisen mahdollisuus pitäisi muistaa myös silloin, kun lapsen ja vanhemman suhteet eivät ole olleet ongelmattomat. On mahdollisesti monia syitä sille, että lähivanhempi jättää toisen vanhemman vaille tälle kuuluvaa mahdollisuutta olla tasapuolisesti lapsen elämässä eron jälkeen.

Moni huoltaja ei pysty toimimaan vanhempana ja saattaa siksi eroprosessin aikana päätyä myös tahtomattaan etäälle lapsestaan. Syitä voivat olla oman erokriisin ja tunteiden voimakkuus, päihteidenkäyttö, asunnottomuus tai muutto toiselle paikkakunnalle, vaikeus kohdata lapsen tunteita tai ajatus, että lapselle on parempi, että yhteyttä ei pidetä. Lapsi voi siten ymmärrettävästi vieraantua vanhemmastaan, ilman, että se on kenenkään ”syy”.

Tutkijoiden keskuudessa vieraannuttamisen käsite on kiistanalainen, ja tiedeyhteisössä on käyty keskustelua vieraannuttamisen taustatekijöistä ja pitkäaikaisseurauksista. Valtaosa tutkijoista on sitä mieltä, että ennen kaikkea tulisi puhua vieraannuttavista toimintatavoista ja käyttäytymismalleista, ei diagnoosiin rinnastettavissa olevasta lapsen oirekombinaatiosta tai ”syndroomasta”. (Laajasalo 2021, 33.)

GREVION¹ mukaan vieraannuttamisen käsitettä ei tulisi käyttää, kun kyse on pakottavasta kontrollista ja lasten suojaamiselta väkivallalta. Erityisesti huoltajuuskiistojen yhteydessä vieraannuttamisen käsitettä on käytetty väärin, mikä on heikentänyt väkivaltaa kokeneiden naisten ja lasten asemaa ja oikeuksia.

Ensi- ja turvakotien liitossa sekä tutkimuskirjallisuudessa on tunnistettu vieraannuttamisen kaksi eri tyyppiä:

1. ”perinteinen” vieraannuttaminen ja
2. vieraannuttaminen väkivallan jatkumona.

Ensimmäisessä lapsen ja vanhemman suhde on ollut turvallinen, hyvä ja myönteinen ennen eroa, mutta vieraannuttavan toiminnan vuoksi lapsi perusteettomasti torjuu toisen vanhempansa. Toisessa vieraannuttaminen on osa parisuhde- ja perheväkivaltaa, joka on alkanut perheen yhteiselämän aikana ja jatkuu eron jälkeen. Tällöin lapsen etäännyminen tai vieraantuminen kaltoinkohtelevasta vanhemmastaan on perusteltua. Lapsen suojeleminen kaltoinkohtelevalta vanhemmalta ei ole vieraannuttamista. Luvuissa 2.1 ja 3 määrittelyjä avataan tarkemmin arvioinnin näkökulmasta.

Vieraannuttamis-sanana määrittelystä ei vallitse täyttä yksimielisyyttä. Jotkut tutkijat pitävät termejä ”vieraannuttaminen” (parental alienation) ja ”vieraannutettu” vanhempi (alienated parent) sopimattomina, koska ne ovat poliittisesti ja emotionaalisesti latautuneita sekä yksinkertaistettuja eivätkä siten kata perhedynamiikan monimutkaisuutta. Näiden sijaan he suosittelevat käytettäväksi termejä ”korkean konfliktin ero” (high conflict separation), ”ensisijainen” vanhempi (preferred parent), lapsen ”suosima” vanhempi (favored parent) ja

¹ GREVIO on Euroopan neuvoston alainen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä. Se valvoo Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa.

”torjuttu” vanhempi (rejected parent). (Ks. Fidler 2022, Woodall 2022.)

TÄSSÄ OPPAASSA KÄYTÄMME TERMEJÄ

- * vieraannuttava käyttäytyminen ja vieraannuttaminen
- * vieraannuttavasti toimiva vanhempi
- * lapsen suosima vanhempi
- * torjuttu vanhempi (vieraannutettu vanhempi)
- * vieraantumisen, etääntyminen

2.1 VIERAANNUTTAMISEN JA VÄKIVALLAN DYNAMIIKKA

Vaikeiden ero- ja huoltoriitojen yhteydessä esitetään usein väitteitä lapsen vieraannuttamisesta tai kaltoin-kohtelusta, ja näistä myös tehdään rikos- ja lastensuojeluilmoituksia. Tilanteet ovat ammattilaisille erittäin haastavia. Lisää vaikeutta tulee siitä, että vieraannuttamista käytetään myös väkivallan välineenä ja jatkona aiemmissa perhesuhteissa alkaneelle väkivallalle. Vanhemman pyrkimys suojella lasta emotionaaliselta kuor- mitukselta tai henkiseltä väkivallalta saatetaan tulkita vieraannuttavaksi käyttäytymiseksi.

Kärjistynyt ero- tai huoltajuuskiista voi käynnistää tai jatkaa väkivaltaista käyttäytymistä ja kontrolloinnin tarvetta, jonka avulla väkivallan tekijä pyrkii ylläpitämään parisuhteessa ilmennyt valta-asetelmaa tai purkamaan eron aiheuttamaa pettymystä. Pelko lapsen menettamisestä tai vaikeus hyväksyä eroa voi näkyä haitantekona toista vanhempaa kohtaan. Haitanteko voi olla uhkailua, kiristystä, yhteydenpidon estämistä tai liiallista yhteydenpitoa. Vanhempi voi tiedostamattaan pyrkiä katkaisemaan toisen vanhemman ja lapsen välisen itsenäisen suhteen tai vaikeuttamaan sitä. Haitallinen toiminta ilmenee lapsen kuullen esitettyinä aiheettomina syytöksinä ja moitteina toista vanhempaa kohtaan. (Hietanen Päivi, 8.7.2022 TS.)

Sekä tutkijat että perheitä kohtaavat ammattilaiset ovat varsin yksimielisiä siitä, että vieraannuttaminen on yksi perheväkivallan muoto, jolla on huomattavat ja laaja-alaiset kielteiset seuraukset lapsen ja koko perhesysteemin kannalta (Harman ym. 2018). Vaikeimmis- sa tapauksissa vieraannuttava käyttäytyminen tuhoaa lapsen ja toisen vanhemman välisen suhteen kokonaan (Laajasalo 2021).

Vieraannuttaminen kytkeytyy myös vahvasti vainoon ja pakottavaan kontrolliin, ja niissä esiintyykin saman- kaltaisia vallankäytön piirteitä.

PAKOTTAVA KONTROLLI (*coercive control*)

on vallankäyttöä, jossa tekijä pyrkii hal- litsemaan ja kontrolloimaan toisen van- hemman koko elämää, arkea ja ajattelua sekä rajoittamaan hänen elintilaansa ja toimintamahdollisuuksiaan.

Pakottavan kontrollin tyypillisenä muotona on pyrkimys tuhota äidin ja lapsen välinen suhde sekä estää äitiä elämästä normaalia elämää. Tarkoituksena on hallita entisen kumppanin elämää myös eron jälkeen. (Feresin ym. 2019.) Pakottavan kontrollin kohde tuntee olevansa an- sassa, josta ulos pääseminen on vaikeaa. Hän noudattaa tekijän asettamia sääntöjä, koska pelkää, mitä sääntöjen kyseenalaistamisesta seuraa. Lopulta hän sopeutuu ja toimii kuuliaisesti. (Stark 2018.)

VAINOAMINEN on toistuvaa, ei-toivottua yh- teyden ottamista, seuraamista ja tarkkailemis- ta, joka on omiaan aiheuttamaan kohteessaan pelkoa tai ahdistusta. Vainoaminen sisältää uhkaavia tekoja, pelottelua, kontrollointia tai väkivaltaisia tekoja. Vainoaminen on ollut Suo- messa rikos vuodesta 2014 (Rikoslaki 25, 7a §).

Huoltoriidoissa voidaan yhtä aikaa tehdä väitteitä sekä vieraannuttamisesta että vainoamisesta. Ilmiöt sekoit- tuvat käytännön tasolla helposti keskenään: vanhempi, joka on pyrkinyt suojelemaan lasta vainoamiselta rajoit- tamalla lapsen ja toisen vanhemman tapaamisia, saate- taan tulkita lapsen vieraannuttajaksi. (Ks. Häkkänen-Ny- holm 2017, 83.)

Häkkänen-Nyholm on vertaillut vieraannuttamis- ja vainokäyttäytymistä erottavia piirteitä ja toteaa, että huoltoriidassa vainon ja vieraannuttamisen (ja niiden uhrien) tunnistaminen on ensisijaisen tärkeää ja ne pi- tää myös erottaa toisistaan. Eron jälkeisen vainon uhrin aiheeton leimaaminen lapsen vieraannuttajaksi ja las-

ten tapaamisten osalta tehtävä tuomioistuimen päätös voivat asettaa vainotun vanhemman ja lapsen vaaraan. (Häkkinen-Nyholm 2017, 93.)

Vainoamisen ja vieraannuttamisen erona on muun muassa se, miten vanhemmat asennoituvat toisiinsa ja miten he puhuvat toisistaan. Näkevätkö he toistensa vanhemmuudessa hyviä tai myönteisiä puolia vai ainoastaan kielteisiä. Vieraannuttavan vanhemman tunnemaailmaa sävyttävät lapsen toiseen vanhempaan kohdistuvat välinpitämättömyyden, vihan tai halveksunnan tunteet. Vainon uhri toimii vanhempana pelon tunteen varassa, mutta hänellä ei ole tarvetta sellaiseen mustamaalaamis- ja mitätöimiskampanjaan, johon vieraannuttavasti toimiva vanhempi syyllistyy. Kun vieraannuttajalta esimerkiksi kysytään, mikä on toisen vanhemman arvo lapselle, ei hän välttämättä osaa lainkaan vastata kysymykseen, kun taas vainon uhri voi siihen hyvinkin kyetä. Vieraannuttavan vanhemman käyttäytymisessä näkyvät myös jyrkät oikeudelliset vaatimukset. (Häkkinen-Nyholm 2017; Häkkinen-Nyholm ym. 2013.)

VIERAANNUTTAVIEN VANHEMPIEN OIKEUDELLISET VAATIMUKSET OVAT USEIN MUSTAVALKOISIA JA EHDOTTOMIA, JA TYYPILLISESTI NE PYRKIVÄT SULKEMAAN TOISEN VANHEMMAN KOKONAAN POIS LAPSEN ELÄMÄSTÄ
(Häkkinen-Nyholm 2017).

Eron jälkeinen vaino on usein yhteydessä parisuhteen aikana alkaneeseen väkivaltaan, ja se voidaan nähdä parisuhdeväkivallan jatkumona (Laitinen ym. 2017). Väkivaltaa kokeneelle ero parisuhteesta ei tuo vapautta tai turvallisuutta. Vainoamistapauksissa kärsijöitä on aina monia. Vainon ensisijaisen kohteen lisäksi välilliseen asemaan voivat joutua yhteiset lapset, läheiset ja työkaverit. Myös itse vainoajan elämä kapeutuu vainoamisen seurauksena. Pakonomaiset yritykset pitää kiinni entisestä kumppanista kuluttavat vainoajan aikaa ja resursseja.

Ammattilaisten on hyvä tiedostaa, että vakavaa väkivaltaa käyttäneille henkilöille eron hyväksyminen ja kontrollista irti päästäminen on erittäin vaikeaa. Useiden tutkimusten mukaan ero väkivaltaisesta suhteesta nostaa väkivallan riskiä. Parisuhteen aikana koettu väkivalta ja pakottava kontrolli lisäävät myös vainon riskiä eron jälkeen (ks. Laitinen ym. 2017, Tukikeskus Varjo). Lapsen vieraannuttaminen on osa väkivallan tekijän kosta, ja sen tarkoituksena on tuhota lapsen ja toisen vanhemman suhde kokonaan.

Eron jälkeisessä väkivallassa, vieraannuttamisessa ja vainossa on usein hyvin systemaattinen toimintatapa. Väkivallan tekijä esimerkiksi harjoittaa tietoista manipulaatiota ja mustamaalaa väkivaltaa kokenutta vanhempaa pyrkien osoittamaan sekä lapselle että viranomaisille, että kyseinen vanhempi ei ole kykenevä vanhemmuuteen ja on vaaraksi lapselle. Väkivaltatekoja tehdään lapsen asioiden hoitamisen varjolla ja lapsen liittyvän yhteyden kautta.

Parisuhteen aikana esille tullut pakottava kontrolli jatkuu usein eron jälkeen. Väkivaltaa käyttävä ja vieraannuttavasti toimiva vanhempi manipuloi voimakkaasti lapsiaan ja saattaa asettaa myös sisarukset keskenään eriarvoiseen asemaan. Mikäli pakottava kontrolli kohdistuu aikuiseen, kohdistuu se todennäköisesti myös lapseen (Stark & Hester 2019).

LAPSEEN KOHDISTUVA PAKOTTAVA KONTROLLI SISÄLTÄÄ STRATEGIOITA, JOILLA SAAVUTETAAN HALLINTA LAPSEN KÄYTTÄYTYMISESTÄ. TOIMINNAN SEURAUKSENA LAPSELLE SYNTYY TUNNE, ETTÄ KUKAAN EI VOI SUOJELLA HÄNTÄ.

(Stark & Hester 2019.)

Lasta voidaan käyttää vahingoittamisen, kontrolloinnin ja koston välineenä, ja joissain tilanteissa lapsi toimii entiseen puolisoon kohdistettavan vallan välikappaleena. Väkivallan tekijä voi yrittää ohjata tai häiritä omalla toiminnallaan entisen puolison perhe-elämää, manipuloida tai painostaa lasta yhteydenpitoon ja pyrkiä määrittelemään lapsen toimintaa sekä sosiaalisia suhteita. (Callahan ym. 2018; Feresin ym. 2019.)

Pakottavassa kontrollissa elävä lapsi joutuu tekemään useita valintoja. Hänen tulee valita kontrolloidun vanhempiensa sekä oman turvallisuutensa ja hyvinvointinsa välillä sekä niiden henkilöiden välillä, joiden turvasta, hoivasta ja rakkaudesta lapsi on riippuvainen (Stark & Hester 2019).

Ammattilaisten on oleellista tiedostaa, miten pelko ja traumatisoituminen vaikuttavat lapsiin, jotka ovat todistaneet perheväkivaltaa. Lapset saattavat liittoutua vahvemman, väkivaltaa käyttäneen vanhemman kanssa, koska he ovat nähneet, mitä tapahtuu, jos eivät niin tee. Lapset pyrkivät miellyttämään väkivaltaa käyttävää vanhempaa eivätkä uskalla ilmaista omaa tahtoaan. Väkivallan uhka ja pelko kapeuttavat lapsen toimijuutta ja mahdollisuutta ilmaista omia mielipiteitään asumisesta tai tapaamisista.

Kyseiset näkökulmat ovat yksi syy siihen, miksi lapsen mielipide tulisi aina selvittää huolellisesti ja tukea lapsen toimijuutta niissäkin tilanteissa, joissa hän ottaa oma-

ehtoisesti etäisyyttä toiseen vanhempaansa. Taustalla voi olla pakottavaa kontrollia ja lähisuhdeväkivallalle altistumista, jotka saavat lapsen torjumaan sen turvallisen vanhemman, joka on aiemmin vastannut hänen huolenpidostaan.

PAKOTTAVA KONTROLLI VOI ILMETÄ ERON JÄLKEEN USEILLA ERI TAVOILLA:

- * kontrolloivana käytöksenä entistä puolisoa ja lasta kohtaan
- * lapsen käyttämisenä kontrolloinnin välineenä
- * toisen vanhemman ja lapsen yhteydenpidon hankaloittamisena
- * kontrolloivan osapuolen oman näkemyksen ja tarpeiden korostamisena
- * toisen vanhemman taivutteluna ja pakottamisena pelottelun, uhkailun ja kiristämisen keinoin
- * henkisenä väkivaltana: alistamisena, nöyryyttämisenä, halventamisena
- * fyysisenä ja seksuaalisena väkivaltana tai niillä uhkaamisena
- * taloudellisena väkivaltana.

Taloudellinen väkivalta voi tulla näkyväksi monilla eri tavoilla. Se voi olla haluttomuutta lähteä yhteisestä kodista eron jälkeen, eron liittyvien käytännön asioiden hoitamisen pitkittämistä, osituksen ja elatussopimuksen viivästyttämistä, toisen vanhemman pakottamista suostumaan mielivaltaisiin sopimuksiin ja päätöksiin sekä elatusmaksuilla kiristämistä tai niistä kieltäytymistä.

Vieraannuttamistilanteiden arvioinnissa varhaisten riskisignaalien tunnistaminen on tärkeää. Toisinaan jo parisuhteen aikana toinen vanhemmista on saattanut aavistaa, että mahdollisen eron tullessa toinen vanhempi aikoo tehdä kaikkensa tuhotakseen hänen ja lapsen välisen suhteen. Tätä oletusta on saattanut tukea toisen vanhemman uhkailu, painostaminen ja pakottava kontrolli suhteen aikana, kun ero on otettu puheeksi,

sekä yritykset vaikuttaa lapseen perheen yhteiselämän aikana.

”Jos sä nyt lähdet, et enää koskaan näe lastasi. Mä kerron kaikille miten huono isä/äiti sä olet. Mä tuhoon sun elämän.”

Tilanteiden ennaltaehkäisy on tärkeää riippumatta siitä, onko kyse ns. perinteisestä vieraannuttamisesta tai vieraannuttamisesta osana muuta väkivaltaista käyttäytymistä. Vieraannuttavat puheet tai kontrolloivat ja pakottavat teot voivat näkyä jo perhe-elämän aikana, ja ne voidaan tunnistaa varhain (ks. luku 6). Tällöin lapseen saatetaan alkaa vaikuttaa vieraannuttavasti siinä kohdin, kun hän on täyttämässä 12 vuotta. Vanhempien keskuudessa nimittäin elää vahva uskomus, että lain mukaan 12-vuotias saisi itse päättää, missä hän asuu. Tätä kontrolloivat ja väkivaltaa käyttävät vanhemmat käyttävät hyväksi ja pyrkivät tietoisesti vaikuttamaan lapsen mielipiteen muodostukseen ja käsityksiin toisesta vanhemmasta.

2.2 LAPSEN VIERAANTUMINEN ITSESTÄÄN

Erotilanteissa lapsi voi monista eri syistä kieltäytyä tapaamasta toista vanhempaansa – joskus omasta tahdostaan ja joskus vieraannuttamisen takia. Erilaisia vaihtoehtoisia selityksiä kuvataan luvussa 3.

International Academy of Practice with Alienated Children (IAPAC) ja Family Separation Clinic ovat vieraannuttamisen kysymyksiin erikoistuneita asiantuntijaorganisaatioita, jotka kehittävät ja edistävät vieraantuneiden lasten parissa tehtävää kliinistä hoitotyötä. Ne noudattavat vieraantuneiden lasten kanssa tehtävässä työssä tiettyjä keskeisiä periaatteita.

Ensi- ja turvakotien liitossa vieraannuttaminen nähdään yhtenä perheväkivallan muotona, jolla on laaja-alaiset kielteiset seuraukset lapsen turvallisen kehityksen ja perhe-elämän kannalta. Haitan aiheuttaminen lapsen ja toisen vanhemman suhteelle rikkoo lapsen oikeuksia. Liitto ja sen jäsenyhdistykset tukevat lapsen oikeutta pitää yllä turvallisia ihmissuhteita. Lapsella on oikeus kumpaankin vanhempaan, ja ammattilaisten tehtävä on tukea tätä suhdetta, mikäli kummatkin vanhemmat ovat turvallisia lapselle.

Näiden periaatteiden taustalla on vieraannuttamisen hahmottaminen lapsen näkökulmasta eli vieraantumisen omasta itsestään. Tämä on seurausta puolustusmekanismista toimivasta lohkomisesta (splitting). He eivät tarkastele lasta vanhempien riidan objektina, kohteena, vaan aina oman eletyn kokemuksensa subjektina. Tällöin lapsen kokemus on työn keskiössä. Vieraantumista ei pidetä ongelmana ”lapsessa”, vaan defenssinä, joka on vastaus niihin psykologisiin paineisiin, joita lapsi kokee yrittäessään säilyttää kiintymyssuhteiden eheyden perheen eron jälkeen. (Ks. IAPAC, *Family Separation Clinic*.) Kyseessä on lapsen mielen sisäinen suojautumiskeino psyykkisesti kuormittavassa tilanteessa. Lapsen psyykinen terveys on työn ensisijainen painopiste.

Systeemisestä näkökulmasta vieraannuttaminen tulee nähdä ihmissuhteiden ongelmana (relational problem). Ilmiötä voi lähestyä läheissuhteissa syntyvänä traumatisoitumisena, johon sisältyy useita toistuvia tapahtumaketjuja, joiden seurauksena lapsi ylii liittoutuu toisen vanhemman kanssa. Ammattilaisten tehtävä on auttaa korjaamaan suhteita, ei lasta, sillä kyseessä ei ole lapsen mielenterveysongelma, vaan reaktio suhteissa syntyvään häiriöön. Auttamistyöhön tarvitaan rakenteellista näkökulmaa ja tukea kaikille osapuolille. (Nick Woodall, *Family Separation Clinic*.)

3.

Vieraannuttamisen
tunnistaminen
ja arviointi
– mistä on kysymys?

Johanna Vaitomaa

ENGLANNINKIELISISSÄ MAISSA VIERAANNUTTAMISEN arviointiin käytetään tutkijoiden kehittämiä kriteereitä ja listauksia, jotka kuvaavat lasten ja vanhempien tyypillistä käyttäytymistä, käsityksiä ja uskomuksia vieraantumistapauksissa (esim. *Fidler & Bala 2020*). Vastaavia ei ole Suomessa, mutta Turvassa-hankkeen asiakastyössä on yhtenä tilanteen kartoittamisen apuvälineenä käytetty Häkkänen-Nyholmin, Laajasalon ja Tuurin (2013) tutkimuksen perusteella muotoiltua kartoituslomaketta.

Kartoituslomaketta on testattu asiakastyössä. Se on auttanut työntekijää ja vanhempaa keskustelemaan siitä, millä konkreettisilla tavoilla vieraannuttamista on ilmenyt ja miten usein. Keskustelun tueksi laaditut kysymykset ovat selventäneet myös sitä, mitkä asiat toimivat vanhempien suhteessa ja vanhemman ja lapsen suhteessa hyvin. Liitteeseen 1. on koottu tiivistelmä kysymyksistä, joita voit hyödyntää omassa asiakastyössäsi.

Kun vieraannuttamista arvioidaan, on tärkeää välttää liiallista patologisointia tai diagnosointia, koska vieraannuttaminen ei ole syndrooma tai oireyhtymä. Sen vuoksi myöskään mikään yksittäinen tarkistuslista ei ole tyhjentävä eikä tuo esiin vieraannuttamisen kompleksista dynamiikkaa tai juurisyytä. Vieraannuttavaa käyttäytymistä ei tule nähdä yksioikoisesti vanhemman persoonallisuuden piirteenä.

YKSITTÄISET TARKISTUSLISTAT EIVÄT OLE RIITTÄVIÄ VIERAANNUTTAMISEN KOMPLEKSISUUDEN YMMÄRTÄMISEEN TAI SEN TODENTAMISEEN, ETTÄ KYSE ON VIERAANNUTTAMISESTA.

Jos vieraannuttamista lähestytään vain vanhempien käyttäytymisen kautta, lapsen kokemus ja hyvinvointia uhkaavat muut riskitekijät voivat jäädä tunnistamatta. Vieraannuttamistilanteita arvioitaessa on tärkeää tehdä systemaattinen riskinarviointi lapsen näkökulmasta. Riskinarviointi auttaa yhteisen tilannekuvan luomisessa ja varmistaa, että ammattilaiset tunnistavat vieraantumisen riskin ja muut yhtäaikaaisesti vaikuttavat riskitekijät. Ennen huoltajuus-, asumis- ja tapaamispäätöksiä tulisi tehdä aina huolellinen riskinarviointi.

Jotta vieraannuttamisesta saataisiin mahdollisimman oikea kuva, sitä arvioidaan erilaisten, vaihtoehtoisten selitysmallien avulla. Eri näkökulmat ovat tarpeen esimerkiksi silloin, kun vieraannuttavasta käyttäytymisestä on havaittu vasta ensimmäiset hälytysmerkit, ja toisaalta silloin, kun lapsen ja toisen vanhemman suhde on jo vahingoittunut tai katkennut kokonaan.

3.1 VIERAANNUTTAMISEN JA KALTOINKOITTELUN ARVIOINTI

Vieraannuttamisen taustasyitä selvitetessä on tärkeää erottaa, milloin lasta vieraannutetaan vanhemmasta, johon hänellä on perhe-elämän aikana ollut turvallinen ja myönteinen suhde (tyyppi 1), ja milloin vieraannuttaminen on osa väkivallan jatkumoa, jolloin lähisuhdeväkivalta on alkanut ennen eroa ja jatkuu eron jälkeen (tyyppi 2).

Vieraannuttamisen huolellinen arviointi on tärkeää lapsen oikeuksien näkökulmasta, jotta lapselle ja vanhemmille voidaan tarjota heidän tarvitsemaansa hoidollista tai psykososiaalista tukea. Erityisen merkittävää arviointi on silloin, kun tuomioistuimessa tehdään päätöksiä lapsen huoltajuudesta, asumisesta ja tapaamisista.

ENNEN KUIN VOIDAAN SANOA, ETTÄ VIERAANNUTTAMISTA ON TAPAHTUNUT, TULEE SELVITTÄÄ

1. onko lapsen ja vanhemman suhde ollut aiemmin hyvä ja myönteinen,
2. onko lapsen käyttäytyminen ikä- ja kehitysvaiheeseen sopivaa ja
3. onko parisuhteessa tai perheessä ollut väkivaltaa ennen eroa
(Ks. *Drozd & Olesen 2004*).

Niin sanottu hypoteesityöskentely auttaa arvioimaan, onko kyse vieraannuttavasta käyttäytymisestä, vieraantumisen heikoista vanhemmuustaidoista vai lapsen kaltoinkoittelusta. Lapsen nykytilanteen psykkinen ja fy-

sinen turvallisuus tulee varmistaa aina ensin. (Ks. Drozd & Olesen 2004.) Eron syiden ja taustatekijöiden selvittäminen on tärkeää, koska eroamisen tapa vaikuttaa erosta selviytymiseen (Ks. Kääriäinen 2009). Ammatilaisen on syytä kysyä vanhemmilta (erikseen), miten ero tapahtui, miksi on erottu, kenen aloitteesta ja miten itse kukin reagoi tai suhtautuu eroon.

Kompleksisessa erotilanteessa, jollainen vieraannuttamis- tai väkivaltaepäilyväitteiden sävyttämä ero mitä ilmeisimmin on, on näkemysten polarisoituminen tyyppillistä. Toisinaan vanhemmalla itsellään voi olla aito käsitys siitä, että vieraannuttamista on tapahtunut, mutta se voi olla myös osittain kuviteltua tai liioiteltua ja sitä voidaan käyttää tietoisesti lyömäaseena toista kohtaan.

Vanhemmat tai ammatillaiset saattavat tehdä oletuksia tai liian hätäisiä johtopäätöksiä lapsen käyttäytymisestä: ajatellaan että tietty käyttäytyminen olisi toisen vanhemman vieraannuttamisen tulosta, vaikka se voi johtua vanhempien erokonfliktiin liittyvistä tunteista, lojaliteettiristiriidasta, perustelluista peloista, halusta suojella toista vanhempaa tai epätasa-arvoisesta asemasta uusperheessä. Esimerkiksi lapsen ahdistus, pelot tai suru eivät välttämättä liity vieraannuttamiseen, vaan ne voivat johtua monesta muusta lapsen elämäntilanteeseen liittyvästä asiasta. (Ks. Laajasalo 2021, Fidler 2020.)

Käyttäytyminen voi näyttää vieraannuttavalta, mutta **ei ole sitä**, jos

- lapsi ottaa omista syistään etäisyyttä toiseen vanhempaan (lapsen toimijuus)
- toinen vanhempi rajoittaa lapsen ja toisen vanhemman tapaamisia, mutta taustalla on väkivaltaa ja tarkoituksena on lapsen suojeleminen.

Toisinaan vieraannuttavasti käyttäytyvä vanhempi perustelee toimintaansa aiemmalla väkivallalla; omat pelot ja tunne uhkasta voivat olla aktiivisesti mielessä. On tärkeää arvioida, onko väkivaltaa käsitelty vanhempien ja lasten kanssa ja onko se vielä sillä hetkellä akuutti asia, jolta lasta pitää suojella. Jos vanhempien välillä on ollut väkivaltaa, lapsi on aina jossain määrin altistunut sille. Jos toinen vanhempi kertoo väkivaltaa olleen, viranomaisilla on velvollisuus selvittää asia ja tarjota apua sekä väkivallan kokijoille että tekijälle.

LAPSEN NYKYTILANTEEN PSYKKINEN JA FYYSINEN TURVALLISUUS TULEE VARMISTAA AINA ENSIN.

Laajasalon (2021) mukaan lapsen ehdottomalle haluttomuudelle tavata toista vanhempaansa voi olla lukuisia vaihtoehtoisia selityksiä, joista vieraannuttaminen on vain yksi. Eron piirteiden, vanhempien toimintatapojen ja viranomaisprosessien lisäksi on merkityksellistä huomioida niin lapsen ikä, kehitystaso, temperamentti ja persoonallisuus kuin vanhempienkin persoonallisuus (mt.).

Lapsen edun ja oikeuksien näkökulmasta lapsen turvallisuuden varmistaminen on aina etusijalla. Huolto-riidan yhteydessä ilmenevää lapsen haluttomuutta pitää yhteyttä toiseen vanhempaansa tai tavata tätä tulee aina tarkastella tapauskohtaisesti. Lapsen kielteinen suhtautuminen toiseen vanhempaan voi johtua siitä, että lapsi on kokenut vanhemman kohdelleen häntä kaltoin tai että toinen vanhempi vieraannuttaa lasta, mutta kyse voi olla myös lapsen ikä- ja kehitystasoon liittyvästä halusta ottaa etäisyyttä vanhempaansa esimerkiksi murrosiässä. (Ks. Laajasalo 2021, Laitinen ym. 2017.)

Vieraannuttamisen käsitettä ei tule käyttää, jos lapsen kohdistuu todellista fyysistä, seksuaalista tai psyykkistä väkivaltaa tai niiden uhkaa ja vanhempi koettaa suojella lasta kaltoinkohtelevasti käyttäytyvältä vanhemmalta.

Vieraannuttamis-termiä voidaan käyttää toisinaan kevyesti tai jopa lyömäaseena. Jos lapsen kohdistuu väkivaltaa tai sen uhkaa ja tämä selittää toisen vanhemman tai lapsen toimintaa, ei vieraannuttamisen käsitettä tule käyttää. Näiden tilanteiden erottaminen vieraannuttamisesta on tärkeää, mutta usein hyvin vaikeaa, ja se vaatii huolellista paneutumista asiaan mahdollisimman laajan taustamateriaalin perusteella. (Laajasalo 2021, 35.)

Ammatillaisen on hyvä välttää tekemästä liian suoraan johtopäätöksiä vaan hänen tulee pohtia tilannetta vaihtoehtoisten tulkintojen kautta. Vaihtoehtoisten hypoteesien muodostamista käsitellään seuraavassa luvussa.

3.2. HYPOTEESIAJATTELU JA VAIHTOEHTOISET SELITYSMALLIT VIERAANNUTTAMISEN ARVIOINNISSA

Vieraannuttamiseen ja kaltoinkohteluun liittyviä väitteitä voi selvittää hypoteesityöskentelyllä. Siinä käydään järjestelmällisesti ja kattavasti läpi erilaisia vaihtoehtoja siitä, mitä voi olla tilanteen taustalla. (Laajasalo 2021.) Työntekijän pitää itse muodostaa arvioitavat hypoteesit.

Ammattilaisten on tärkeää testata omia hypoteesejaan viemällä haasteelliseksi kokemansa asiakastapaus moniammatilliseen tiimiin, jossa on mahdollisuus pohtia hypoteesin hyödyllisyyttä ja toimivuutta. Silloin lähtökohtaisesti ei ole tarvetta miettiä, onko hypoteesi sinänsä oikea vai väärä.

HYPOTEESILLA TARKOITETAAN OLETUSTA TAI OTAKSUMAA.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on kirjoittanut yhteistyössä eri tahojen asiantuntijoiden kanssa oppaan olosuhdeselvityksiä tekeville perheoikeudellisten yksiköiden työntekijöille (*October & Tervo 2022*). Oppaassa ammattilaisia ohjeistetaan arvioimaan, mitä vaihtoehtoisia selityksiä voi löytyä sille, että vanhempi haittaa tai estää lapsen suhteen ylläpitoa ja tapaamisia toisen vanhemman kanssa. Oppaassa tuodaan esille, että on tärkeää arvioida vanhempi-lapsi-suhteen laatua perhe-elämän aikana ja eron jälkeen. Arvioinnissa on syytä kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin:

- Vieraannuttava käytös voi tulla ilmi useilla tavoilla: vieraannuttavasti voi toimia sekä tapaaja-vanhempi että lähivanhempi.
- Vieraannuttaminen voi olla hyvin avointa ja suora, mutta myös hienovaraista ja vaikeasti havaittavaa, ja se voi koskea kaikkia yhteisiä lapsia tai vain yhtä heistä.
- Vanhemman vieraannuttava käyttäytymisen, puheet ja toiminta voi olla tietoista tai tiedostamatonta.
- Mistä juuri tässä tilanteessa on kysymys? Mitä tietoa ja tausta-aineistoa sinulla on käytettävissäsi?
- Mitkä tekijät ylläpitävät uskomuksia tai haitallista käyttäytymistä?
- Vältä johtopäätösten tekemistä yhden ”tarinan” perusteella.
- Älä lukittaudu yhteen hypoteesiin, vaan tutki avoimesti vaihtoehtoisia selityksiä vanhemman tai lapsen käyttäytymiselle. (*October & Tervo 2022*.)

Tilanteen arvioinnissa ja hypoteesinmuodostuksessa on tärkeää huomioida perheen ja läheisverkoston sekä asiakkaan ja ammattilaisen väliset valtasuhteet. Konfliktitilanteissa erotilanteissa vanhemmilla keskenään sekä vanhemmilla ja ammattilaisilla on usein hyvin erilaiset näkemykset ongelmasta tai sen juurisyistä. Jotta ammattilaiset ja asiakkaat voisivat toimia toisin, tulee ongelmat määrittellä jollakin toisella tavalla tai löytää niille jokin uusi merkitys. Oleellista tässä on pyrkimys pois ongel-

makeskeisyydestä ja ongelman lähestyminen hypoteesien kautta.

HYPOTEESIEN KAUTTA VOI POHTIA ESIMERKIKSI, MIKÄ SELITTÄÄ LAPSEN KÄYTTÄYTYMISTÄ JA OIREILUA TIETYSSÄ TILANTEESSA.

Vieraannuttamisen arvioinnissa voidaan hyödyntää systeemistä ajattelua. Sitä tarvitaan ennakointiin ja kompleksisten tilanteiden arviointiin. Systeemisessä työskentelyssä keskeistä ovat juuri hypoteesit ja niiden kautta tapahtuva työskentely. Hypoteeseja käytetään moneen tarpeeseen: niiden avulla tutkitaan perheen vuorovaikutussuhteita, käyttäytymiskuvia, sääntöjä ja pelejä. Tavoitteena on turvallisen ja kunnioittavan keskustelun avulla laajentaa osapuolten ymmärrystä siitä, mikä selittää lapsen tai vanhemman käyttäytymistä. Hypoteesien työstämisellä yritetään saada aikaan muutosta, esimerkiksi luovia ulos vahingollisista käyttäytymiskaavoista. (*Ks. Civil ym. 2019.*)

Hypoteesit voidaan nähdä myös ideoina siitä, mitä tapahtuu. Ne toimivat yrityksinä selittää, miten uskomukset ja käyttäytyminen ylläpitävät vaikeuksia. Systeeminen hypoteesi yhdistää useiden ihmisten teot ja uskomukset.

Niin ammattilaisilla kuin asiakkaila on yleensä selkeä käsitys tai uskomus (hypoteesi) siitä, mistä ongelma johtuu, ja tämä selitys määrää ratkaisuyrityksen, jota yleensä pidetään ”ainoana järkevänä toimintatapana”. Hypoteeseja tullaan aina muodostaneeksi, vaikka niitä ei aina tiedostettaisi. Jokaisella meistä on enemmän tai vähemmän tietoista ja perusteltua esiyymmärrystä ja oletuksia ilmiöiden välisistä yhteyksistä. Tavoitteena on luoda yhdessä hypoteeseja ja haastaa vakiintuneita käsityksiä. Jokaisen osallistujan erityinen asiantuntijuus tulee näkyväksi hypoteesien muodossa. Ammattilaisen hypoteesi perustuu hänen ammatilliseen tietoonsa, osaamiseensa ja kokemukseensa. Perheenjäsenet tuovat mukaan oman tietonsa perheen historiasta, kulttuurista, perhesuhteista, itsestään ja arjestaan. Hypoteesien avulla irtisanoudutaan paremmin tietämisestä. (*Ks. Civil ym. 2019.*)

PARHAIMMILLAAN PERHEENJÄSENET OTETAAN OSALLISEKSI ARVIINTIIN SITEN, ETTÄ HE KUULEVAT VAIHTOEHTOISIA SELITYSMALLEJA JA TUOVAT OMAN NÄKEMYKSENSÄ MUKAAN HYPOTEESIN MUODOSTAMISEEN.

Tarkoituksena ei ole tähdätä varmuuteen vaan saada avointen kysymysten kautta perheenjäseniltä palautetta ja arvioida, tukevatko ne hypoteesia vai onko tarpeen luoda uusi (*Hypothesizing, Circularity, Neutrality, ks. Milan model**). Perustellut ja perhettä kunnioittavat hypoteesit voivat parhaimmillaan ohjata ammattilaisen työskentelyä oikeaan suuntaan.

Hypoteesityöskentelyllä voidaan kirkastaa eri osapuolten näkemystä siitä, mistä juuri tässä tilanteessa ja tämän lapsen kohdalla on kysymys. Uusia hypoteeseja on oltava mahdollisuus rakentaa koko työskentelyn ajan, ja niiden keskeneräinen luonne tulee huomioida. Hypoteesit voidaan nähdä työntekijän toimintaa ohjaavina alustavina tulkintavaihtoehtoina tai johtolankoina.

Vieraannuttamisen arvioinnin alkuvaiheessa on toivottavaa pitää esillä useita erilaisia tulkintavaihtoehtoja, sillä usein tilanne tuntuu sopivan moneen hypoteesiin. Hypoteesien oikeaan osuvuus tulee esiin vasta, kun niiden mukaisesti aletaan työskennellä. On kuitenkin tilanteita, joissa taustatietojen perusteella on rohkeasti edettävä yhden hypoteesin suuntaisesti, jotta ammattilaisten velvollisuus suojella lasta toteutuu. Näin on esimerkiksi silloin, jos toinen vanhempi selkeästi jo lähtötilanteen arvion perusteella toimii vieraannuttavilla tavoilla, on hyvin väkivaltainen tai vainoaa lapsen toista vanhempaa (vrt. taulukko 1, sivu 26). Akuuteissa tilanteissa lapsen suojele väkivallalta on kaikkien ammattilaisten ensisijainen velvollisuus: Onko lapsi turvassa nyt? Mitä pitäisi tehdä, että varmistetaan lapsen turvallisuus?

Hypoteeseihin voi myös kiintyä liikaa. Vaarana on, ettemme kuule asiakkaitamme vaan koetamme taivutella heidät näkemään asioita samalla tavalla. Toimivat hypoteesit eivät perustu syyllistämiseen, eikä niissä etsitä yhtä ainoaa selitystä. Hypoteesit lisäävät ymmärrystä eri osapuolia ja heidän elämäntilannettaan ja kokemuksiinsa kohtaan.

JUUTTUMINEN VAIN YHTEEN TEORIAAN TAI NÄKÖKULMAAN VOI RAJOITAA JA KAPEUTTAA AMMATTILAISEN AJATTELUA.

Ammattilaisen on tärkeää olla tietoinen omista hypoteeseistaan, testata niitä ja miettiä ennen johtopäätösten tekemistä muun muassa näitä seikkoja:

- Tukevatko asiakastyön havainnot hypoteesia vai eivät?
- Tuntuuko hypoteesi hyödylliseltä?
- Avaako se uusia mahdollisuuksia vai kapeuttaako ajattelua?

*Milan model, Collective Space.

ESIMERKKEJÄ HYPOTEESEISTA ELI VAIHTOEHTOISISTA SELITYSMALLEISTA

Miksi lapsi oireilee? Tilanteessa vanhempi A syyttää vanhempi B:tä vieraannuttamisesta ja vanhempi B syyttää vanhempi A:ta väkivallasta:

1. A ei ole pahoinpidellyt lasta, mutta B on saanut omilla puheillaan, tarkoituksella tai tahattomasti, lapsen pelkäämään A:ta ja lapsi oireilee tätä pelkoa. B on johdatellut lapsen kertomaan A:han viittaavia pahoinpitelykertomuksia.
2. A on oikeasti pelottava ja pahoinpidellyt lasta. Lapsi on traumatisoitunut ja siitä syystä oireilee. Lapsi kuitenkin jostain syystä tahtoo tavata A:ta ja yrittää viimeiseen asti miellyttää tätä. Lapsi voi kokea lojaliteettiristiriitaa tai aiheellista pelkoa, eikä uskalla olla tapaamatta A:ta.
3. A ei ole pahoinpidellyt lasta, vaan vanhempien välit kuormittavat lasta, joka oireilee ahdistuksella ja pelolla, joka sinänsä ei siis kohdistu suoraan A:han.
4. Vanhempien välillä on ollut eriasteista väkivaltaa, ja lapsi on altistunut sille. Lapsi oireilee tilannetta, pelkää eikä tunne oloaan turvalliseksi. Kumpikaan vanhemmista ei ole riittävän turvallinen vanhempana: A käyttää henkistä väkivaltaa (vieraannuttavat puheet), B fyysistä väkivaltaa tai sillä uhkailua.

HYPOTEESIEN MUODOSTAMINEN

- * Vältä suoraviivaista syy-seurausajattelua ja yksilöllisiä selityksiä.
- * Liian valmiit ja varmat hypoteesit voivat viedä kyvyn kuulla uutta.
- * Ole tietoinen omista hypoteeseistasi; tukevatko havainnot hypoteesiasi?
- * Ota perheenjäsenet osallisiksi hypoteesinmuodostukseen.
- * Älä juutu yhteen hypoteesiin, vaan punnitse ja testaa useampia vaihtoehtoisia selityksiä.
- * Hypoteesit ja teorit voidaan nähdä apuvälineinä, jotka aukaisevat hyödyllisiä näkökulmia.
- * Hypoteesin tavoitteena on muutos.

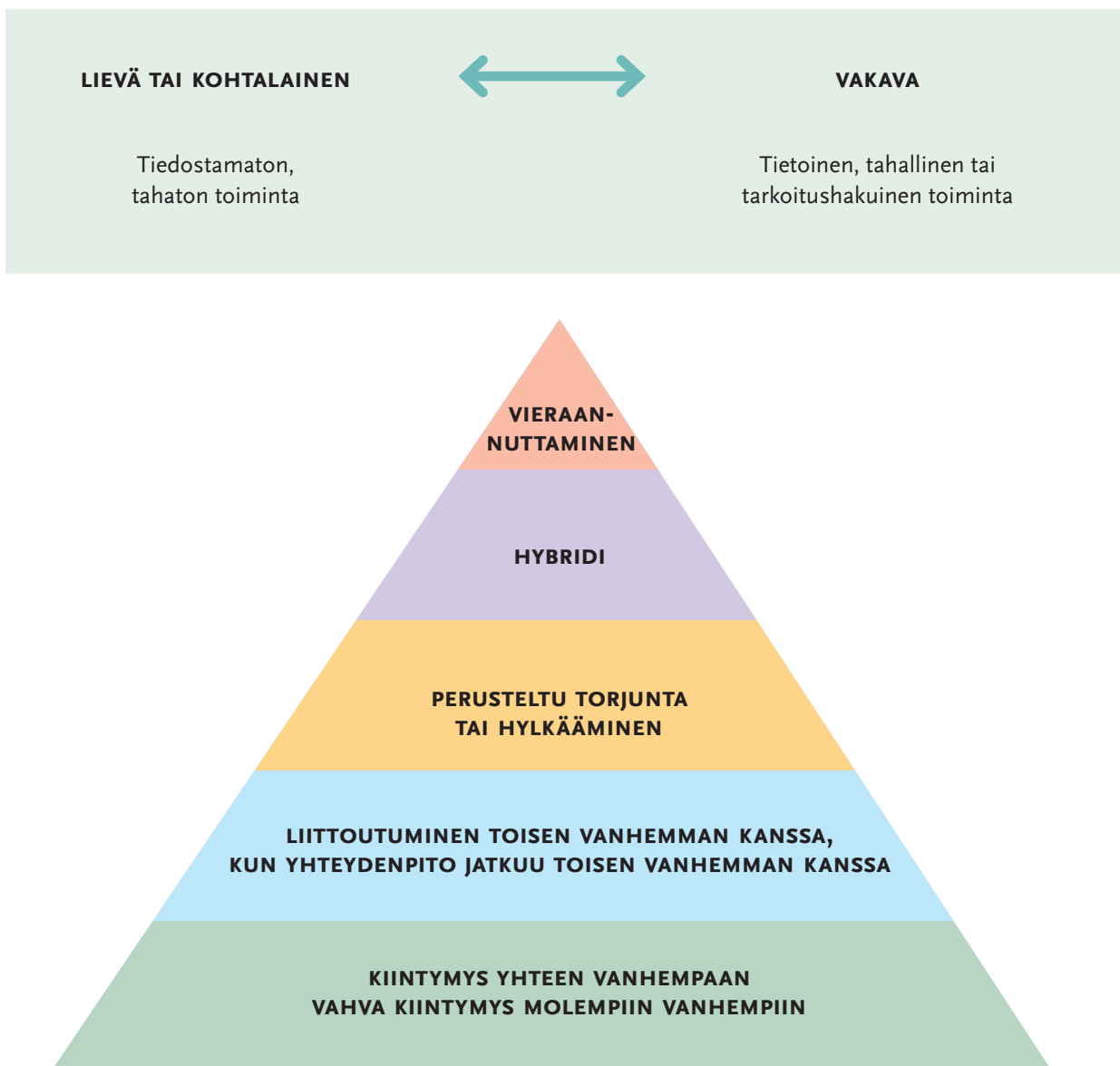

3.3. TAPAAMISONGELMIEN KIRJO

Vieraannuttavien toimintatapojen skaala on laaja, lievistä haitanteosta lapsen totaaliseen eristämiseen ja manipulaatioon. Fidler ja Bala muistuttavat, että lapsen ja toisen vanhemman tapaamisten ja yhteydenpidon ongelmiin on monia vaihtoehtoisia syitä. Ongelmat (*contact problems*) riippuvat lasten ja vanhempien käyttäytymisen kestosta, tiheydestä ja voimakkuudesta, lapsen iästä,

kypsyydestä ja haavoittuvuudesta sekä muista tekijöistä. (Fidler & Bala 2020.)

Tutkimuskatsauksissa ja artikkeleissa vakavuutta arvioidaan usein asteikolla lievä (*mild*), kohtalainen (*moderate*) ja vakava (*severe*) vieraannuttaminen. Arvioi tilannetta akselilla lievästä vakavaan ja valitse tukitoimet sen mukaisesti:

Kuvio 1. Vanhempien ja lasten välisten tapaamisongelmien kirjo (Fidler 2022, 2020, suom. Vaitomaa)

Barbara Fidler kuvaa pyramidikuviolla vanhempien ja lasten välisten tapaamisongelmien kirjoa ja vaihtoehtoisia selitysmalleja. Pyramidi kuvaa hyvin sitä, miten moniulotteisesta ilmiöstä on kysymys. Erilaisia selitysmalleja lapsen ja vanhemman tapaamisongelmille tässä jaottelussa ovat kiintymys, liittoutuminen, perusteltu torjunta, hybridi ja vieraannuttaminen.

Mallissa käytetään käsitteitä *favored parent* eli lapsen suosima vanhempi ja *rejected parent* eli torjuttu vanhempi.

KIINTYMYS: Lapsi suosii yhtä vanhempaa, mutta ei torju toista. Kiintymykseen vaikuttavat ikä, tuttuus ja sukupuoleen liittyvät tekijät. Esimerkiksi jos pienen lapsen siirtymätilanteet ovat vaikeita, lapsen oireiden syynä voi olla eroahdistus. Työntekijöillä on mahdollisuus toimia ennaltaehkäisevästi ja kertoa vanhemmille, että lapsen reaktiot ovat normaaleja.

LIITTOUTUMINEN: Ongelmien syyt liittyvät eroon; esimerkiksi toisella vanhemmalla on ollut suhde, joka johtaa vanhempien eroon. Lapsi on vihainen vanhemmalle. Seurauksena on lojaliteettiristiriita, mutta ei toisen vanhemman totaalinen torjunta. Lapsen suosima vanhempi tukee lapsen suhdetta toiseen vanhempaan. Tilanne on yleensä sidoksissa aikaan. Liittoutuminen voi johtaa vieraantumiseen.

PERUSTELTU TORJUNTA: Ongelma ei ensisijaisesti johdu lapsen suosimasta vanhemmasta, vaan syynä voi olla esimerkiksi kehittymätön suhde tai altistuminen lähisuhdeväkivallalle. Taustalla voi olla myös vanhemman hoitamaton mielenterveysongelma, päihteidenkäyttö, henkinen, fyysinen tai seksuaalinen väkivalta tai muutoin merkittävästi vaarantunut vanhemmuus. Lapsen suosima vanhempi voi ylireagoita, projisoida omia pelkojaan, ahdistustaan ja vihaansa lapseen, vääristellä ja liioitella. Vanhempi on suojaava vanhemmuuden vaarantumisen kustannuksella.

HYBRIDI: Kumpikin vanhempi myötävaikuttaa vieraantumiseen. Syy-yhteys on ongelmallinen. Lapsen suosima vanhempi toimii vieraannuttavasti, ja torjuttu vanhemmalla voi olla reaktiivinen ongelmallinen vanhemmuus tai muita käyttäytymismalleja, joita lapsi saattaa liioitella. Lapsella on sekä realistisia että vääristyneitä käsityksiä.

VIERAANNUTTAMINEN: Lapsi jakaa suosimansa vanhemman asenteet ja käyttäytymisen. Lapsi on torjuttu vanhempaa kohtaan kohtuuton, ja hänen reaktionsa ovat suhteettomia, vaikka hänellä on aiemmin ollut

hyvä suhde torjuttuun vanhempaan. Ilman suosimansa vanhemman vieraannuttavaa käyttäytymistä lapsi ei olisi torjunut toista vanhempaa.

Vieraannuttamisessa lapsen ja vieraannuttavan vanhemman kielteisyyden torjuttua vanhempaa kohtaan on aiheetonta ja vailla realistisia perusteita.

Barbara Fidlerin mukaan lapsi saattaa vieraantua ilman ilmeistä vieraantumista aiheuttavaa käyttäytymistä ja vastata vanhempiensa tiedostamattomaan viestiin, että toinen vanhempi ei ole toivottu. Tiedostamaton viestintä voi sisältää monenlaisia asioita: vanhempi voi puhua toisesta vanhemmasta paheksuvasti, hän saattaa osoittaa lapselle sanattomasti, ettei lapsi saisi puhua toisesta vanhemmastaan tai olla häneen yhteydessä, tai vanhempi voi konkreettisemmin tarjota lapselle vaikka erikoisherkkuja, kun lapsen pitäisi tavata toista vanhempaansa. Vieraannuttavasti toimivat vanhemmat eivät välttämättä aina toimi vihamielisyydestä tai kostonhimoista. He saattavat uskoa, että heidän käsityksensä toisesta vanhemmasta ovat objektiivisesti totta. (Fidler ym. 2012.)

Fidlerin ja Balan mukaan sekä seulonta- ja arviointivälineiden että erilaisten interventioiden toimivuutta on tutkittava tarkemmin. Lisäksi on opittava tunnistamaan, millaisia erilaisia ongelmia lasten ja vanhempien tapauksiin voi liittyä. Ammattilaisten on tehtävä päätöksiä ja räätelöitävä interventiot kunkin perheen olosuhteiden perusteella. Samalla on tunnustettava oikeudellisten toimienpiteiden ja resurssien rajat. (Fidler & Bala 2020.)

Turvassa-hanketiimi on koonnut asiakastyössä kohtaamiensa tilanteiden pohjalta viisi tapausesimerkkiä, joissa ammattilaisten tai vanhempien mielestä on ollut kyse vieraannuttamisesta. Kaikissa tapauksissa lapsen ja hänen toisen vanhempiensa suhde on katkennut kokonaan. Asiakastyö käynnistyi kartoittamalla vanhempien, lasten ja perhettä tuntevien ammattilaisten näkemyksiä ja muodostamalla niiden avulla hypoteeseja ja selitysmalleja. Tilanteen hahmottamiseksi ja eteenpäin pääsemiseksi pohdittiin useita erilaisia vaihtoehtoisia selityksiä ja ratkaisuja. Taulukossa 1 esitetään viisi tapausesimerkkiä, joiden avulla pyritään havainnollistamaan erilaisia tilanteita.

**TAULUKKO 1. VIISI TAPAUSESIMERKKIÄ:
MISTÄ ON KYSYMYS JA MITEN VOIDAAN TOIMIA?**

1.	Lähivanhemman puheet toisesta vanhemmasta ovat kielteisiä, ja hän pyrkii estämään tapaamisia. Siitä on aiheutunut vahinkoa lapsen ja etävanhemman suhteelle. Taustalla ovat eroon liittyvä viha ja katkeruus, voimakaat erimielisyydet lapsen asioista sekä pelko lapsen menettämisestä.	>	Kyse voi olla tiedostamattomasta tai tiedostetusta tavasta toimia. Vanhempi havahtuu, kun työntekijä auttaa häntä tunnistamaan omat pelkonsa ja toiminnan vahingollisuuden lapsen kehitykselle. Työntekijä tuo esiin lapsenhuoltolain velvoitteet tukea lapsen ja toisen vanhemman suhdetta ja tekee suunnitelman tapaamisten toteutumiseksi.
2.	Lähivanhempi on aiemmin parisuhteessa kokenut väkivaltaa, ja lapsi on altistunut lähisuuhdeväkivallalle. Lähivanhempi pelkää väkivallan tai sen uhan kohdistuvan tapaamisissa myös lapseen. Vanhempi suojelee lasta mahdolliselta altistumiselta väkivallalle. Lähivanhemman puheet tai toiminta eivät ole muuten vahingollisia lapsen ja etävanhemman suhteelle.	>	Tarkoituksena on suojella lasta väkivallalta, mutta ei estää lapsen ja toisen vanhemman tapaamisia, jos ne ovat riittävän turvallisia lapselle. Työntekijän tulee näissä tilanteissa tehdä suunnitelma tapaamisten turvallisuuden varmistamiseksi lapsen näkökulmasta. Tapaamiset voidaan aloittaa tuettuina ja varmistaa, että lapsen kokemukset ja ääni tulevat kuulluksi.
3.	Perhe-elämän aikana on ollut lähisuuhdeväkivaltaa, ja väkivallalta on kohdistunut myös lapseen. Lapsi on tuonut esiin, että pelkää tapaajavanhempaa. Lähivanhempi estää tapaamiset suojellakseen lasta väkivallalta.	>	Kyse ei ole vieraannuttamisesta. Työntekijän tulee varmistaa lapsen valvotut tapaamiset, ohjata väkivallan tekijää sitoutumaan väkivallattomuuteen ja turvalliseen vanhemmuuteen sekä tarjota lähivanhemmalle tukea väkivallasta selviytymiseen ja lapsen suojaamiseen.
4.	Vieraannuttaminen väkivallan jatkumona: aiemmin parisuhteessa väkivaltaa käyttänyt etävanhempi vieraannuttaa lasta lähivanhemmasta, mustamaalaa häntä ja kyseenalaistaa hänen mielenterveyttään ja vanhemmuuttaan. Etävanhempi pyrkii manipuloidaan lapsen ajatuksia, lahjoo lasta ja puhuu lapselle lähivanhemmasta negatiiviseen sävyyn. Lapsen käytöksessä näkyy avoin uhmakkuus ja lähivanhemman vastustaminen. Etävanhempi kontrolloi ja vainoaa lähivanhempaa ja tekee hänestä lastensuojelu- ja rikosilmoituksia.	>	Kyseessä on vakava lapsen vieraannuttaminen, jota on usein vaikea tunnistaa. Väkivallalta on jatkoa aiemmalle lähisuuhdeväkivallalle, ja se sisältää pakottavaa kontrollia ja vainoa. Vainokäyttäytymiseen liittyy ”huolenpidoksi naamioidut teot”, joilla väkivallan tekijä käyttää lasta vainon välineenä lähivanhemman vahingoittamiseksi. Väkivallan tekijä käyttää pelottelutaktiikoita lähivanhempaa ja lasta kohtaan ja manipuloi lapsen ja viranomaiset uskomaan, että lähivanhempi on ”paha”. <i>Katso kohta 3. ohjeistus.</i>
5.	Lapsi tai nuori tuo esiin, ettei halua tавata toista vanhempaansa tai mennä hänen luokseen vuoroasumissopimuksen mukaisesti. Lapsen tai nuoren oma tahto ja halu ottaa etäisyyttä toiseen vanhempaan liittyy ikätasoon, hän esimerkiksi valitsee vanhempien välillä sen mukaan, kumman luona on ”kivemmat” säännöt.	>	Jos lähivanhempi omilla puheillaan myötävaikuttaa suhteen ylläpitämiseen ja lapsen ja toisen vanhemman tapaamisiin myönteisesti, ei voida puhua vieraannuttamisesta. Jos lähivanhempi omilla puheillaan vahvistaa kielteistä mielikuvaa toisesta vanhemmasta ja aiheuttaa siten haittaa lapsen ja toisen vanhemman suhteelle, on kyse vieraannuttavasta toimintatavasta. Työntekijä selvittää lapsen kokemukset ja tekee suunnitelman lapsen ja vanhemman tapaamisten toteutumiseksi lapsen edun mukaisesti.

**TOIMINTAOHJE AMMATTILAISILLE TILANTEEN ARVIOINTIIN,
KUN EPÄILLÄÄN VIERAANNUTTAMISTA**

- * Selvitä aina ensin, onko lapsi turvassa. Lapsen suojele väkivallalta on ensisijaista.
- * Lapsella on oikeus kumpaankin vanhempaansa, ja ammattilaisten tehtävä on tukea perhesuhteiden jatkumista lapsen turvallisuuden ehdoilla.
- * Älä torju vanhemman avunpyyntöjä. Lähtökohta on, että vieraannuttamis- tai väkivaltaväite otetaan vastaan ja selvitetään, ja siihen paneudutaan eri osapuolten näkökulmasta.
- * Arvioi tilannetta kokonaisvaltaisesti. Kartoita koko perheen tilanne, äläkä muodosta käsitystä vain yhden vanhemman kokemusten valossa.
- * Keskustele osapuolten kanssa erikseen, varmista jokaisen kuulluksi tuleminen.
- * Tee huolellinen riskinarviointi lapsen näkökulmasta. Arvioi, mitkä tekijät tässä tilanteessa muodostavat riskin lapsen vieraantumiselle.
- * Mieti, onko kyseessä tahallinen vai tahaton toiminta. Määrittele, miten vakavasta tilanteesta on kysymys.
- * Vieraannuttamista on vaikea tunnistaa tai arvioida yksin. Hyödynnä toisten ammattilaisten osaamista ja selvitä laajasti heidän näkemyksiään ja taustatietojaan.
- * Mitä vaativampi ja kompleksisempi tilanne on, sitä tärkeämpää on muodostaa tilannekuva moniammatillisesti.
- * Testaa useita hypoteeseja ja etsi vaihtoehtoisia selitysmalleja. Älä muodosta johtopäätöksiä liian yksipuolisen tiedon varassa.
- * Ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen ehkäisevät vieraannuttamisen eskaloitumista. Puuttuminen ajoissa lievittää lapsen ja torjutun vanhemman inhimillistä kärsimystä ja säästää yhteiskunnan kustannuksia ja voimavaroja.
- * Vanhemmille tulee tarjota tukea jo parisuhteen aikana, koska ennalta ei voida tietää, kuka alkaa käyttäytyä vieraannuttavasti.

4.

Oikeudellinen
näkökulma
vieraannuttamisen
ilmiöön

Nina Immonen

TAUSTALLA VAIKUTTAVAT SÄÄNNÖKSET, PERIAATTEET JA SUOJELTAVAT EDUT

TARKASTELEN KIRJOITUKSESSANI VIERAANNUTAMISTA tuomioistuinnäkökulmasta ja erityisesti sitä, millä tavalla vieraannuttava käyttäytyminen loukkaa lapsen oikeuksia. Tuomioistuinten kannalta vieraannuttaminen on hankala käsite erityisesti sen toteennäyttämisen vaikeuden takia. Toisaalta, kun vieraannuttava käytös ja sen vaikutus lapsen torjuvaan suhtautumiseen toiseen vanhempaansa on voitu todeta, on tilanteeseen puututtava ja huolehdyttävä siitä, ettei lapsi manipuloinnin seurauksena menetä toista vanhempaansa.

4.1 ONKO VIERAANNUTTAMISESTA OMAA LAKIPYKÄLÄÄ?

Vieraannuttamista ei sellaisenaan mainita lainsäädännössämme, ei lapsen huollosta ja tapaamisesta annetussa laissa eikä rikoslaissa. Se ei siis ole oikeudellinen käsite. Manipuloivan toiminnan merkitys määräytyy oikeudenkäynnissä tapauskohtaisesti sen mukaan, minkälaista vieraannuttamiseen tähtäävä toiminta on ja miten se kussakin tilanteessa vaikuttaa lapseen.

Koska vieraannuttamista ei ole määritelty laissa, on oikeudenkäynneissä aina syytä keskustella siitä, mitä väitteellä tarkoitetaan, ja kuvata se, minkälaisesta lapseen vaikuttamisesta epäillään olevan kysymys ja miten se ilmenee. Yleisesti ottaen vieraannuttamista pidetään hyvin paheksuttavana menettelynä ja käsitettä leimaavana. Tämä on hyvä tiedostaa ennen kuin tarkemmin päästään selvittämään, mistä syystä esimerkiksi tapaamisten estämiseen on jouduttu.

4.2 VIERAANNUTTAMISEN LÄHTÖKOHDAT

Väitteet vieraannuttamisesta koskevat yleensä aiheeton vaikuttamista lapsen ajatteluun ja tahdonmuodostukseen, mistä seuraa lapsen aktiivinen irtaantuminen toisesta vanhemmasta tai vähintäänkin toisen vanhemman merkityksen häivyttäminen lapsen elämästä.

Oikeudessa kysymys on tyypillisesti joko siitä, että lähivanhempi toiminnallaan sabotoi tapaamisoikeuden toteutumisen, tai siitä, että lapsi saadaan manipuloinnin seurauksena kieltämään toisen vanhempansa.

Vieraannuttavaan manipulointiin voi syllistyä kumpi tahansa vanhemmista, riippumatta siitä, miten lapsen huolto tai asuminen on järjestetty.

LAPSEN OIKEUKSIEN SOPIMUKSEN

3 artiklan 2 kohdan mukaan lapsella on oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon. Erityinen suojelu ja huolenpito velvoittavat aikuisia varmistamaan lapsen oikeuksien toteutumisen ja myös suojelemaan lapsia heidän oikeuksiinsa kohdistuvilta laiminlyönneiltä. Sopimuksen mukaan lapsella on, mikäli mahdollista, oikeus tuntee vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan.

Vieraannuttava toiminta voi olla seurausta erosta, mutta ei ole poissuljettua, että joissakin tapauksissa vieraannuttava toiminta on alkanut jo yhteiselämän aikana ja jatkunut pitkäänkin.

Vieraannuttaminen loukkaa useita aivan keskeisiä vapauksia ja oikeuksia.

Vieraannuttaminen kuvataan vallitsevien psykologisten käsitysten mukaan lapsen henkisen koskemattomuuden loukkaukseksi ja henkisen väkivallan muodoksi.

4.3 MITÄ OIKEUSHYVÄÄ TAI OIKEUTTA VIERAANNUTTAMINEN RIKKOO?

Lapsella on oikeus olla olematta manipuloinnin tai valehtelun kohteena. Hänellä on oikeus saada totuudenmukaista tietoa – vain sillä tavalla mahdollistuu oikeus aitoon osallisuuteen. Totuutta vastaamattomien asioiden kertominen lapselle vaikuttaa lapsen mielipiteen- ja tahdonmuodostukseen. Tämän voidaan nähdä estävän tai rajoittavan lapsen täysipainoista ja täyttä elämää.

Vieraannuttaminen loukkaakin monella tavalla lapsen perustavanlaatuisia oikeuksia.

Lapsen oikeus perhesuhteisiin

Lapsella on oikeus perhe-elämään ja perhesuhteisiin, ja hänellä on oikeus tuntee vanhempansa. Hänellä on oikeus olla heidän hoidettavanaan ja ylläpitää henkilö-

kohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa, ellei se ole lapsen edun vastaista.

Lapsen oikeus oikeaan tietoon ja oikeus muodostaa oma käsityksensä

Kaikilla ihmisillä on ajatuksen vapaus ja oikeus muodostaa omia mielipiteitään asioista ja tietysti aivan erityisesti henkilökohtaiseen elämämpiiriinsä liittyvistä asioista. Eri yhteyksissä korostetaan lapsen oikeutta mielipiteensä ilmaisemiseen ja osallisuuteen häntä koskevissa asioissa ja päätöksenteossa. Lapsen mielipiteen muodostuminen on kuitenkin täysin riippuvainen siitä, että hän saa ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla oikeaa ja asianmukaista tietoa.

Huoltajan ydintehtävä ja lapsen edun ensisijaisuus

Vanhempien tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välille. Vanhemman on kasvatustehtävässään vältettävä kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. Huoltaja, joka pyrkii estämään lapsen ja toisen vanhemman yhteydenpidon tai muulla tavoin perusteettomasti vahingoittaa heidän suhdettaan, ei toimi lapsen edun mukaisesti.

4.4 VAROITUSMERKIT

Vieraannuttamisen tunnusmerkkejä on mahdollista kuvata kattavasti. Seuraavia asioita voidaan silti pitää jonkinlaisina varoitusmerkkeinä

- toisesta vanhemmasta esitetään runsaasti syytöksiä, mutta niistä ei ole varsinaista näyttöä,
- vanhempi vähättelee toista vanhempaa sanoin ja teoin, myös lapsen kuullen,
- parisuhteen aikana on ollut vallankäyttöä tai väkivaltaa torjuttua vanhempaa kohtaan,
- lapsi ei suostu puhumaan toisesta vanhemmasta tai puhuu tämän olevan paha tai huono,
- aiemmin hyvin toiminut vanhemman ja lapsen suhde muuttuu suhteellisen äkillisesti siten, että lapsi ottaa etäisyyttä tai torjuu täysin toisen vanhemman ilman että siihen on mitään selkeää syytä,
- lapsi puhuu kovin mustavalkoisesti ja ottaa vahvasti kantaa toisen puolesta ja toista vastaan.

Tyypillisesti huoltoriidan kohteena olevat lapset toivovat riitojen loppuvan varsin oikeudenmukaisesti esimerkiksi jakamalla luonapidot (eli itsensä) tasan vanhempien välille siten, että molemmat vanhemmat olisivat tyytyväisiä. Tähän nähden lapsen tarve kovettaa itsensä tai irrottautua emotionaalisesti toisesta vanhemmasta voi olla merkki

PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN mukaan jokaisella on oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen, ja tähän sisältyy oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä. Jokaisella ihmisellä on myös ajatuksen, omantunnon ja esimerkiksi uskonnon vapaus.

vakavasta lojaliteettiristiriidasta, jonka lapsi pyrkii ratkaisuun valitsemalla vanhemmista toisen ("suosikki") ja hylkäämällä toisen (torjuttu vanhempi).

4.5 VIERAANNUTTAMISTA VAI JOTAKIN MUUTA?

Ongelmallisia ovat tilanteet, joissa

- lapsi ei halua tavata toista vanhempaa,
- lapsi ja toinen vanhempi ovat sitä mieltä, etteivät tapaamiset tai luonapito ole lapsen edun mukaisia,
- lähivanhempi ei myötävaikuta tapaamisten toteutumiseen.

Ilman tarkempaa selvitystä nämä seikat eivät vielä kerro mitään taustalla olevista motiiveista. Näissäkin tilanteissa taustalta voi löytyä vieraannuttamista, mutta hyvin usein muita syitä – huolia tai pelkoja.

Onkin tärkeää huomioida tilanteet, joissa etäisyyden ottamiselle on jokin muu syy kuin toisen vanhemman omaa etua tavoitteleva manipulatiivinen toiminta.

Vanhemmilla on vanhempainvastuuseen kuuluva velvollisuus suojella lastaan tilanteissa, joissa yhteydenpito ja tapaamiset toiseen vanhempaan muodostavat riskin lapselle. Vanhemmalla voi olla tällainen perusteltu tarve suojella lasta esimerkiksi silloin, kun toisella vanhemmalla on päihdeongelma, mielenterveysongelmia tai tapaamiseen sopimaton kotiympäristö tai jos lapsi on vaarassa joutua väkivallan kohteeksi tai todistamaan väkivaltaa.

Vieraannuttamisesta ei myöskään tulisi puhua tilanteissa, joissa tapaamisen estämisen taustalla on vanhemman (ilman tukea jäävä) huoli esimerkiksi inestistä tai kaltointkohtelusta. Näissä tilanteissa tilannetta voi pyrkiä ratkaisemaan järjestämällä tapaamisia pienin askelin niin, että lähivanhemman turvallisuuden tunne onnistumisten myötä lisääntyy. Tämä on tietysti moraalisesti

väärin tapaavaa vanhempaa kohtaan, mutta usein ainoa toimiva keino. Niin sanotut kovat otteet eivät yleensä laukaise tällaista tilannetta vaan saattavat kärjistää sen vuosikausien oikeudenkäyntikierteeksi.

4.6 MITEN VIERAANNUTTAVA TOIMINTA VOIDAAN NÄYTTÄÄ TOTEEN?

Kuten muutoinkin oikeudenkäynnissä, pelkkä väite jostakin asiantilasta ei vielä todista mitään. Väite vieraannuttamisesta tarvitsee aina tuekseen selvitystä lapsen suhtautumisesta, mahdollisista muutoksista suhtautumisessa sekä selittävistä tekijöistä. Tuomarin on pyrittävä varmistumaan siitä, mistä kussakin yksittäisessä tapauksessa on kysymys selvittämällä, mitkä vaikuttimet esimerkiksi tapaamiset estävällä tai asumista itselleen vaativalla vanhemmalla on.

Sosiaalitoimen selvityksestä saatavan tiedon ohella tuomari saa arvokasta tietoa vanhempien suhtautumisesta toisiinsa käyttämällä valmisteluistunnossa aktiivisesti kyselyoikeuttaan ja kuulemalla vanhempia henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä. Olosuhdeselvityksen laatijaa voidaan pyytää erityisesti selvittämään huolia ja taustatekijöitä.

Uudessa lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa laissa on pyritty lisäämään mahdollisuutta kuulla lasta oikeudessa. Tämä voi olla yksi keino saada tilannetta selvitettyä. On silti pidettävä mielessä, mistä vieraannuttamisessa on kysymys. Lapsen kertomaa tulisikin arvioida erityisen huolellisesti juuri mahdollisen manipuloinnin vuoksi. Ei ole tavatonta, että teini-ikä korvilla oleva lapsi vaatii tiukasti kannanottonsa kunnioittamista ja suorastaan raivostuu aikuisten kyseenalaistaessa syitä hänen kielteiseen suhtautumiseensa toista vanhempaa kohtaan.

Vieraannuttaminen on myös siksi hankala, että siitä on harvemmin saatavissa yksiselitteistä ja painoarvoltaan riittävää näyttöä. Lapsen mielen taivuttelu on usein vaihkaista psykologista peliä, joka tapahtuu eri tavoin ja pidemmän ajan kuluessa. Lapsi itse ei ole riittävän kehittynyt havaitsemaan manipulointia. Lapsen ja vanhemman läheiset tai ammattilaiset ovat harvoin kuulemassa lapsen ja vanhemman välisiä keskusteluja toisesta vanhemmasta. On siten vaikea tietää, millä tavalla tai miten kauan lapsen ajatuksiin ja mielipiteisiin vaikuttaminen on jatkunut.

Toisaalta oikeudessakin voi olla vaikea määrittää, milloin lapsen edun vastaista toimintaa voidaan pitää tässä oppaassa tarkoitettuna vieraannuttamisena ja milloin taas kysymys on vanhemman ajattelemattomista, toiseen vanhempaan kohdistuvista moitteista ja mielipiteistä erokriisin keskellä.

Vaikeutta lisää myös se, että vieraannuttamista harjoittava vanhempi yleensä on ulkoisten mittarien mukaisesti ”hyvä vanhempi”, joka – ainakin näennäisesti – kantaa huolta lapsen eduista.

Mielessä on myös syytä pitää se, että vieraannuttamisväitteen liian herkkä uskomisen voi rikkoa lapsen oman elämän hallinnan tunnetta ja itsemääräämisoikeutta. Lapsi ei ehkä itse osaa riittävällä tavalla sanoittaa sitä, miksi haluaa ottaa etäisyyttä toiseen vanhempaan. Silti taustalla voi olla lapselle aivan todellinen kokemus väkivallasta, luottamuksen pettämisestä, pettymyksestä tai muusta traumasta. Lasta ei tule vieraannuttamissytytösten pelossa patistaa sellaiseen, johon hän itse ei ole kykenevä. Myös tällöin, luonnollisestikin, juurisyyn selvittäminen on ensiarvoisen tärkeää oikeiden ratkaisujen tekemiseksi.

4.7 MITEN TUOMIOISTUIN SUHTAUTUU VIERAANNUTTAMISEEN?

Lapsen edun arvioinnissa on keskeistä, millaisena vanhempien välinen suhde näyttäytyy lapselle. Tähän vaikuttaa esimerkiksi se, miten vanhempi puhuu lapselle toisesta vanhemmasta eli antaako hän lapselle luvan rakastaa toista vanhempaa vai välittykö vanhemman käyttäytymisestä tai sanoista lapselle kuva siitä, ettei vanhempi hyväksy toista vanhempaa.

Kuten nimenomaisissa lakipykälissä sanotaan, huoltajan keskeisenä tehtävänä on huolehtia siitä, että lapsella on läheiset välit kumpaankin vanhempaansa. Jos vanhempi osoittautuu kykenemättömäksi näkemään lapsen etua tältä osin ja manipuloi lapsen liittoutumaan kanssaan toista vanhempaa vastaan, on tämä hänen omaan vanhemmuuteensa liittyvä kielteinen seikka.

EUROOPAN PERUSOIKEUSKIRJAN mukaan jokaisella on oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen. Jokaisella on oikeus siihen, että hänen yksityis- ja perhe-elämänsä, kotiaan sekä viestijään kunnioitetaan. Jokaisella lapsella on oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, jollei se ole lapsen edun vastaista.

Kun vieraannuttava käytös on voitu todentaa, se tulee ottaa huomioon oikeudellisten johtopäätösten tekemisessä. Lähtökohtaisesti on perusteltua määrätä huolto tai asuminen sille vanhemmalle, jonka katsotaan paremmin ymmärtävän ja mahdollistavan lapsen suhteet molempiin vanhempiinsa. Joskus radikaalimmat toimet, kuten yhteydenpidosta luopuminen tai sen vähentäminen taikka lähihuoltajuuden muuttaminen toiselle vanhemmalle, voivat olla ainoita keinoja katkaista vahingollinen toiminta. Usein tämä merkitsee myös sitä, ettei vanhemmilta ole realistista odottaa oppikirjamaista yhteistyövanhemmuutta.

Se, että toinen vanhemmista pyrkii ilman perusteltua syytä rajoittamaan lapsen ja toisen vanhemman tapaamisia tai jopa estämään yhteydenpidon kokonaan, osoittaa siis lähtökohtaisesti vanhemman olevan soveltumaton lähihuoltajaksi. Se ei kuitenkaan välttämättä estä häntä saamasta tai säilyttämästä lapsen lähihuoltajuutta, mikäli muu asiassa esitetty selvitys puhuu sen puolesta, että lapsen edun mukaista on asua kyseisen vanhemman luona.

Jos manipulointia ja vieraannuttamista harjoittaa etävanhempi, on tyypillistä, että lapsen asuminen vaaditaan siirrettäväksi vieraannuttavalle vanhemmalle. Tämä ajoittuu yleensä siihen, kun lapsi täyttää 12 vuotta, eli muutosta vaaditaan lapsen ”oman” tahdon varjolla. Tällaisessa tilanteessa riittävää voi olla se, että muutosvaatimukseen ei suostuta. Mitä vanhempi (13–17-vuotias) lapsi on, sitä hankalampi tilanteeseen on kenenkään puuttua.

Vieraannuttava käytös on vallankäyttöä, jolla torjuttua vanhempaa mitätöidään. Kysymys ei siksi ole tasavahvasta ”riidasta” tai vanhempien välisestä konfliktista, vaan vieraannuttavan vanhemman epäreilusta toiminnasta toisen kustannuksella tai tämän vahingoksi. Vallankäytöstä seuraava epätasapaino ja vieraannuttavan vanhemman kunnioituksen puute johtavat siihen, ettei asioista sopimiselle tai pyyteettömälle yhteistyölle useinkaan ole edellytyksiä. Torjuttua vanhempaa tulee suojata epäasiallisen vallankäytön jatkamiselta. Käytännössä rinnakkaisvanhemmuus saattaakin olla kohtuullinen vaihtoehto yhteistyövanhemmuuden sijaan.

LAPSEN HUOLLOSTA JA TAPAAMISOIKEUDESTA ANNETUN LAIN 1 §:n

mukaan lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi hänen yksilöllisten tarpeidensa ja toivomustensa mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava.

Samana lain 2 §:ssä puolestaan säädetään tapaamisoikeudesta. Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus luoda ja säilyttää myönteinen ja läheinen suhde siihen vanhempaansa, jonka luona hän ei asu. Tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi saa ajoittain olla tämän vanhemman luona tai tavata häntä muualla taikka pitää häneen yhteyttä muulla tavoin. Lapsen kummankin vanhemman on omalta osaltaan myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen. Vanhemman on kasvatustehtävässään vältettävä kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle.

LASTENSUOJELULAIN mukaan lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen vanhemman ja muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa säädetään.

Ensisijaisesti lapsen oikeuksien toteutumisesta vastaavat huoltajat. Silloin kun se ei ole mahdollista, vastuu on yhteiskunnalla ja lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan niihin riittävän varhain. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

KEINOJA, JOIDEN AVULLA VIERAANNUTTAMISVÄITE VOIDAAN KOHDATA, ARVIOIDA JA RATKAISTA OIKEUDESSA

- * Hankitaan tietoa vieraannuttamisen vaikutuksista ja sen vahingollisuudesta omaa osaamista kehittämällä.
- * Tunnistetaan tilanteet, joissa etäännyminen johtuu epävarmuudesta tai esimerkiksi siitä, että vanhempi pelkää, että lasta kaltoinkohdellaan tai lapsen tarpeita ei huomioida toisen vanhemman luona. Vanhemman huoliin tulee suhtautua asianmukaisesti ja tyypillisesti muuna kuin vieraannuttamisena. Sovittelu ja väliaikaiset sopimukset ovat hyviä keinoja päästä eteenpäin tällaisissa tilanteissa.
- * Tunnistetaan ja erotellaan tilanteet, joissa etäännykselle ei tunnu olevan minkäänlaista selitystä.
- * Tiedostetaan, että vieraannuttaminen on hankala ilmiö ja se on vaikea näyttää toteen.
- * Pyydetään tarvittaessa asiantuntijaselvitystä. Myös sosiaalitoimea voidaan pyytää selvityksessään erityisesti kiinnittämään huomiota manipulointiväitteeseen.
- * Otetaan vastaan ja arvioidaan lapsen itsensä sanoittama halu olla tapaamatta vanhempaa tai asua tämän luona.
- * Tiedostetaan vieraannuttamisen aiheuttamasta lojaliteettikriisistä ja toisen vanhemman hylkäämisestä johtuvat vakavat vaikutukset lapsen mieleen ja hyvinvointiin.
- * Ymmärretään vieraannuttavan käytöksen kielteiset vaikutukset myös vanhempien väliseen suhteeseen.
- * Arvioidaan lapsen parasta itsenäisesti, tapauskohtaisesti ja kokonaisarvioinnin perusteella.
- * Jos asuminen, yhteydenpito tai kanssakäyminen toisen vanhemman kanssa osoittautuu lapsen edun vastaiseksi, on tilanteeseen puututtava tehokkaasti lapsen parasta silmällä pitäen. Vanhempi voidaan arvioida sopimattomaksi olemaan lähivanhempi tai jopa huoltaja ylipäätään. Yhteydenpitoa ja tapaamisia on arvioitava erikseen.
- * Uskalletaan tehdä ratkaisuja lapsen suojelemiseksi, myös sellaisia, jotka eivät ole (manipuloidun) lapsen tahdon mukaisia.
- * Lapsen hyvinvoinnin ja kehitykselle suotuisten elinolosuhteiden turvaamisen on oltava keskiössä lapsen etua arvioitaessa.

5.

Vieraannuttamisen psykososiaaliset ja hoidolliset interventiot kansainvälisten tutkimusten valossa

Taina Laajasalo ja Ilona Luoma

LAPSEN VIERAANNUTTAMISEEN LIITTYVÄ tutkimuskirjallisuus on moninkertaistunut kymmenen viime vuoden aikana (Harman ym. 2022). Vaikka käsitteen määrittelyyn ja vieraannuttamisen arviointiin liittyy yhä merkittäviä haasteita, ollaan vieraannuttamisen kielteisistä vaikutuksista lapsen hyvinvointiin nykyisin varsin yksimielisiä. Yhä yleisemmin vieraannuttaminen laskeetaan lapsen kohdistuvaksi henkiseksi väkivallaksi (esim. October ja Tervo 2021).

Tässä kirjoituksessa käytetään nimitystä vieraannuttava käyttäytyminen kuvaamaan vanhemman (tai muun huolta pitävän aikuisen) käyttäytymistä, joka eri tavoin halventaa, alentaa ja mustamaalaa lapsen toista vanhempaa (Johnston ja Sullivan 2020). Tähän voi kuulua väriiden uskomusten tai tarinoiden välittämistä tai toiseen vanhempaan liittyvän myönteisen tiedon salaamista lapselta sekä sellaisten myönteisten asenteiden ja käyttäytymisen puuttumista, jotka tukisivat lapsen mahdollisuuksia kehittää ja ylläpitää turvallista kiintymyssuhdetta toiseen vanhempaan.

Tämä luku tarkastelee vieraannuttavan käyttäytymisen seurausten psykososiaalista ehkäisyä ja hoitoa tutkimuskirjallisuuden valossa. Keskeisimpinä lähteinä toimivat aiheesta julkaistut katsaukset viiden viime vuoden ajalta. Lisäksi on tarkasteltu New Beginnings -ohjelmaa, joka on yksi harvoista kansainvälisissä interventiotietokannoissa^{1,2} arvioiduista psykososiaalisista interventioista, joilla lasta tuetaan vanhempien eron jälkeen. Kirjoituksen ulkopuolelle jää oikeudellisten ratkaisujen (esimerkiksi huoltajuuspäätösten) vaikutusten tarkastelu lapsen hyvinvoinnin kannalta.

5.1 MATALAN KYNNYKSEN INTERVENTIOT

New Beginnings Program for Divorcing and Separating Families (NBP) on eron jälkeistä vanhemmuutta edistävä ohjelma. Sen tarkoituksena on vähentää lasten käytöksen ja tunne-elämän oireita ja opettaa vanhemmille taitoja, jotka lisäävät myönteistä vuorovaikutusta perheessä. Ohjelmassa opetetaan vanhemmille myös vihanhallinnan keinoja, joiden kautta voidaan vähentää lapsen altistumista vanhempien välisille konflikteille. NBP-ohjelma toteutetaan kymmenessä istunnossa enintään kahdek-

san vanhemman ryhmissä. Kukin vanhempi osallistuu omaan ryhmään, ja menetelminä käytetään muun muassa ryhmäkeskustelua, taitojenesittelyvideoita, roolipelejä, ongelmienratkaisuharjoitteita ja kotitehtäviä.

Yli kymmenessä vertaisarvioidussa artikkelissa on tarkasteltu satunnaistettuihin kontrolloituihin tutkimusasetelmiin perustuvia tutkimuksia. Niiden tulosten mukaan NBP-ohjelmalla saadaan sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä vähennettyä lasten käytöksen ja tunne-elämän oireita sekä psykiatrisia diagnooseja. Ohjelmalla on lisäksi saatu myönteisiä muutoksia vanhemmuuden laatuun ja kasvatuskäytäntöihin. Vastaavaa korkeatasoista näyttöä myönteisistä muutoksista eroperheen lapsen ja vanhempien hyvinvoinnissa on saatu myös *Family Transitions Triple P* -ryhmäinterventiosta (Stallman ja Sanders 2014).

Eroavia vanhempia on ohjattu molempiin interventioihin perheoikeudellisista palveluista, ja he ovat voineet hakeutua sinne myös oma-aloitteisesti tai juristinsa suosituksesta. Tutkimusten kuvausten perusteella on vaikeaa arvioida, millaisesta konfliktista vanhempien välillä on ollut kyse. Samasta syystä on mahdotonta arvioida, millaisia tuloksia näillä varsin matalan kynnyksen interventioilla olisi mahdollista saada silloin, jos osallistuvien vanhempien konflikti on pitkäkestoinen tai siihen liittyy epäilyä tai todennettua vieraannuttavaa käyttäytymistä. Koska niin eron jälkeisiä konflikteja kuin vieraannuttavaa käyttäytymistäkin esiintyy jatkumolla lievästä vakavaan, saattavat myös tämäntyyppiset interventiot olla jossain tapauksissa hyödyllisiä.

5.2 INTENSIIVISET INTERVENTIOT

Templer kumppaneineen (2017) laati systemaattisen kirjallisuuskatsauksen vieraannuttamisen vaikutusten ehkäisyyn ja hoitoon tarkoitettuista psykososiaalisista ja juridisista interventioista. Katsauksen kriteerit täytettyjä vertaisarvioituja englanninkielisiä tutkimuksia jäi tarkasteluun kymmenen. Interventiot jakaantuivat karkeasti kahteen ryhmään: ensimmäisen ryhmän interventioihin liittyi ensisijaisen huoltajuuden vaihtaminen oikeudessa, torjutun vanhemman hyväksi, ja toisen ryhmän interventioissa käytettiin systeemisen perheterapi- an tai sovittelun malleja, jotka on suunniteltu erityisesti

¹ Early Intervention Foundation: <https://guidebook.eif.org.uk/programme/new-beginnings-programme-for-divorced-and-separating-families>

² <https://www.cebc4cw.org/program/new-beginnings-program-for-divorcing-and-separating-parents/>

perheille, joissa on koettu vieraannuttamista. Katsauksessa tunnistettiin tällaisia yhteensä viisi.

Templerin katsaukseen sisältyvässä Torenin (2013) tutkimuksessa järjestettiin 16 kerran ryhmäterapiaohjelma (rinnakkain 6–16-vuotiaille lapsille ja vanhemmille, $n = 22$ lasta). Vieraannuttamisen kriteerinä pidettiin vähintään neljän kuukauden kontaktikatkoa lapsen ja vanhemman välillä silloin, kun katko oli lähtöisin lapsesta. Perheet eivät olleet hyötäneet tarjolla olevasta tavanomaisesta tuesta. Interventioon kuului kognitiivis-behavioraalisia elementtejä sekä ihmissuhdetaitojen ja selviytymiskeinojen vahvistamista. Entiset puoliset osallistuivat erillisiin ryhmiin. Ryhmäkertojen tavoitteena oli lievittää lasten ja vanhempien kokemia intensiivisiä tunteita, lisätä mentalisaatiokykyä sekä mahdollistaa lapsen ja vanhempien asenteiden muuttuminen ja tapaamisten normalisoituminen. Intervention jälkeen lasten ahdistuneisuus ja masennus olivat vähentyneet standardoiduilla mittareilla mitattuna. Lisäksi vuoden seurannassa perheillä todettiin olevan parempi yhteistyö kuin kontrolliryhmän perheillä, jotka saivat tavanomaista tukea.

Templerin katsauksessa esitellyistä terapeutisista interventioista useampi, esimerkiksi *Overcoming Barriers Family Camp* ja *Family Bridges*, kuuluu niin sanottuihin jälleenyhdistämisterapioihin. Nämä ovat psykososiaalisia interventioita, joita käytetään, kun eronneiden vanhempien lapsi vastustaa yhteydenpitoa tai kieltäytyy kokonaan pitämästä yhteyttä toiseen vanhempaansa. Usein lapsen vastarinnan tai kieltäytymisen taustalla ajatellaan olevan vieraannuttavaa käyttäytymistä. Monet jälleenyhdistämisterapioista ovat vähintään päivien tai jopa viikkojen mittaisia intensiivihoidoja. Yhdysvalloissa hoitoihin liittyy yleensä tuomioistuimen määräämä lapsen ja lapsen ”suosiman” vanhemman välinen yhteydenpidon kieltäminen, jonka ajan lapsi on sen vanhemman huollettavana, jonka kanssa vuorovaikutussuhdetta halutaan parantaa. Tyypillisesti lapsi osallistuu leirinomaisesti toteutettavaan jaksoon, jossa tuetaan hyvän suhteen rakentamista sen vanhemman kanssa, johon lapsi ei halua olla kontaktissa. Myös vanhempi, joka on lapsen suosiossa, osallistuu hoitoon.

Esimerkki katsauksessa esitellyistä jälleenyhdistämisterapiasta on *Family Reflections Reunification* -ohjelma, viisipäiväinen 8–18-vuotiaille lapsille tarkoitettu jälleenyhdistämisterapia, joka toteutetaan oikeuden päätöksellä erillisessä yksikössä. Poissulkukriteerinä on vanhemman väkivaltaisuus, laiminlyönti tai hoitamaton mielenterveys- tai päihdeongelma. Tavoitteena on edistää lapsen sopeutumista, parantaa lapsen kriittisen ajattelun taitoja ja auttaa sekä lasta että vanhempia ymmärtämään, miten ja miksi vieraannuttavaa käytöstä on tapahtunut. Tavoitteena on myös työstää jokaisen perheenjäsenen kanssa vanhempien ja lapsen välisiä rooleja, vastuita ja rajoja,

vahvistaa kummankin vanhemman kykyä kommunikoida toistensa kanssa sekä edistää lapsen ja molempien vanhempien välisiä suhteita. Ohjelma perustuu kuuteen komponenttiin:

1. Lapsi (ja hänen sisaruksensa) saapuvat hoitavaan yksikköön ilman kontaktia kumpaankaan vanhempaan (siirtymävaihe).
2. Lapsi aloittaa psykoedukatiivisen ohjelman, jota seuraa jälleenyhdistäminen torjutun vanhemman kanssa (jälleenyhdistämävaihe).
3. Lapsen torjuma vanhempi saapuu yksikköön ja aloittaa oman työskentelynsä psykologin kanssa valmistautuakseen onnistuneeseen jälleenyhdistämiseen.
4. Lapsi ja torjuttu vanhempi osallistuvat erilaisiin psykoedukatiivisiin ja ulkona järjestettäviin elämyksellisiin aktiviteetteihin alussa erikseen ja sitten yhdessä sen jälkeen, kun he ovat saaneet onnistuneesti yhteyden toisiinsa. Ennen ohjelmasta poistumista lapsi ja vanhempi asuvat samoissa tiloissa ja viettävät lapsen valitsemalla tavalla juhlaa (lähtövaihe).
5. Lapsen suosima vanhempi saa erikseen omaa neuvontaa tehtävään koulutetulta terapeutilta.
6. Tiivis jatkohoitosuunnitelma, esimerkiksi yksilö- ja perheterapeutisella tuella, kuuluu jälleenyhdistämisen prosessiin. Tätä pidetään avaimena pysyvän tuloksen saavuttamiseen (jatkosuunnitelma).

Reayn (2015) 22 lapsen otoksessa kaksi lasta oli rajoittanut yhteydenpitoa torjutun vanhemman kanssa ennen hoitoa ja 20 lapsella ei ollut ollut minkäänlaista kontaktia torjuttuun vanhempaan keskimäärin yli kahteen vuoteen (keskiarvo 26 kuukautta). Tutkimusaineistossa yhtä lasta lukuun ottamatta kaikki olivat muodostaneet uudelleen suhteen aiemmin torjumaansa vanhempaan toisena tai kolmantena terapiapäivänä. Samanlaisista havainnoista kertoivat sekä lapset ja vanhemmat että moniammatillinen tiimi. Tutkimuksessa todettiin positiivisten suhteiden säilyneen myös kolmen, kuuden, yhdeksän ja 12 kuukauden seurannassa. Tutkimuksessa ei ollut tarkempia tietoja siitä, millaisilla mittareilla tai kysymyksillä vanhempi-lapsi-suhteeseen liittyvää tietoa kerättiin.

Templer kollegoineen suosittaa tulostensa perusteella vieraannuttamistapauksiin velvoittavia hoitoja, joista kieltäytymisellä tulisi olla seurauksia. Lisäksi kirjoittajat varoittavat, ettei vieraannuttavan käytöksen pidä odottaa

loppuvan ja korjaantuvan itsekseen ja etteivät ammattilaisten ratkaisut saa perustua ainoastaan lapsen mielipiteeseen kokonaistilannetta huolellisesti arvioimatta. (Templer ym. 2017.) Suosituksista on kuitenkin esitetty myös eriäviä mielipiteitä, joita käsitellään seuraavassa kappaleessa.

INTERVENTIOIDEN TAVOITTEENA ON

- * suojella lasta vieraannuttamisen aiheuttamilta haitoilta
- * vähentää lapsen ahdinkoa ja parantaa hänen psyykkistä hyvinvointiaan
- * käyttää tekniikoita, jotka opettavat kriittistä ajattelua
- * työstää torjutun vanhemman ja lapsen välistä suhdetta
- * valmistella vieraannuttavasti toimivaa vanhempaa siihen, että torjutun vanhemman ja lapsen välinen suhde paranee
- * soveltaa konfliktinratkaisutekniikkoja yhteisen vanhemmuuden parantamiseksi
- * tukea terveitä rajoja ja perheensisäistä kommunikaatiota

(Templer ym. 2017.)

5.3 TUTKIMUSTEN PUUTTEET JA TUTKIMUKSEN HAASTEET

Edellä esitellyssä Reayn tutkimuksessa havaittavat metodologiset ongelmat ovat yleisiä myös muissa Templerin (2017) katsauksessa mukana olleissa tutkimuksissa. Tutkimusasetelmat ovat laadultaan heikkoja: vain Torenin (2013) tutkimuksessa oli mukana osittainen kontrolliryhmä, tulosuuttujia ei ole määritelty yksiselitteisesti ja aineistot on analysoitu jälkikäteen, retrospektiivisesti. Lisäksi muun muassa Mercer (2022) on korostanut, ettei lapsen jälleenyhdistämiseen pyrkivien hoitomuotojen turvallisuutta ole riittävästi arvioitu. Voiko se, että lapselta kokonaan kielletään yhteydenpito yhteen vanhempaan ja hänet pakotetaan yhteydenpitoon toiseen vanhempaan, aiheuttaa tai pahentaa lapsen trauma- ja muita psyykkisiä oireita, riippumatta siitä mikä on lapsen oireiden juurisyy? On esitetty, että jälleenyhdistämisterapioihin liittyy lasta vahingoittavan psykologisen kontrollin riski.

LAPSEN JA VANHEMMAN JÄLLEENYHDISTÄMISEEN PYRKIVIEN HOITOMUOTOJEN TURVALLISUUTTA EI OLE RIITTÄVÄSTI ARVIOITU.

Haasteen vieraannuttamisen hoitomuotojen tutkimukselle aiheuttaa se, että vieraannuttamisen mittaamiseen ei toistaiseksi löydy validoituja instrumentteja ja lapsen aloitteesta syntyneiden kontaktikatkojen syiden arvioiminen on vaikeaa. Huolta on toistuvasti esitetty etenkin siitä, että ammattilaisten on käytännössä vaikea arvioida yhtäältä väkivaltaväitteiden ja toisaalta vieraannuttamisväitteiden todenperäisyyttä, etenkin kun näitä esitetään useissa tapauksissa samanaikaisesti (Meier 2020).

Koska usein syyt lapsen vanhempaan kohdistamalle torjunnalle ovat hyvin moninaiset ja jäävät yrityksistä huolimatta jossain määrin avoimiksi ja epäselviksi, on ratkaisuksi hiljattain esitetty traumatietoisuuteen pohjautuvia malleja, jotka eivät lähtötilanteessa ota vahvaa kantaa siihen, mitkä ovat torjunnan juurisyyt: vieraannuttaminen vai lapsen vieraantuminen muista syistä (Deutsch ym. 2020). Tärkeänä pidetään sitä, että lapsi ja torjuttu vanhempi luovat harkitun rakenteen pohjalta kontaktia, mutta vasta sitten, kun sekä vanhemmilla että lapsella on riittävät taidot hallita siihen liittyviä ahdistavia ajatuksia ja tunteita. Lapsen turvallisuuden varmistaminen on luonnollisesti ensisijaista.

Toinen kiinnostava suuntaus liittyy mentalisaatiopohjaisten hoitojen kehittämiseen. Kontrolloidussa koeasetelmassa mentalisaatiopohjainen interventio vähensi pitkäkestoisessa korkean konfliktin eroriidassa osapuolena olevan vanhemman kokemaa vihaa, mutta muutos ei eronnut merkittävästi kontrolliryhmästä, jonka jäsenet osallistuivat psykoedukatiiviseen interventioon (Hertzmänn ym. 2016).

TRAUMAINFORMOIDUSSA MALLISSA ON TÄRKEÄÄ TURVALLINEN, HARKITTUUN RAKENTEeseen POHJAUTUVA KONTAKTIN LUOMINEN LAPSEN JA TORJUTUN VANHEMMAN VÄLILLE. KONTAKTIN LUOMINEN ALOITETAAN VASTA, KUN SEKÄ LAPSELLA ETTÄ VANHEMMILLA ON RIITTÄVÄT TAIDOT HALLITA SIIHEN LIITTYVIÄ AHDISTAVIA AJATUKSIA JA TUNTEITA.

5.4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Satunnaistetuilla kontrolloiduilla koeasetelmilla on saatu näyttöä matalan kynnyksen vanhempainryhmistä, joiden kautta erotilanteessa olevan lapsen hyvinvointi on lisääntynyt eri mittareilla arvioituna. Sen sijaan vaikeampiin tilanteisiin, jotka saattavat sisältää myös vakava-asteista vieraannuttavaa käyttäytymistä tai vieraannuttamisväitteitä, ei toistaiseksi löydy vakuuttavaan näyttöön perustuvia interventioita. Tutkimuksissa esitetään varsin yhtenäinen näkemys siitä, että lapsen tai vanhemman yksilöterapiat eivät ole tehokkaita vaikea-asteisissa pitkään jatkuneissa eroriidoissa tai tilanteissa, joissa on todettu lievää vakavampaa vieraannuttavaa käyttäytymistä.

Lupaavia tuloksia on saatu erikoistuneista systeemisistä perheterapioista, jotka on suunniteltu erityisesti perheille, joiden tilanteessa arvioidaan olevan kyse vieraannuttamisesta. Osa niin sanotuista jälleenyhdistämisterapioista on Yhdysvalloissa kiivaan keskustelun kohteena, sillä esimerkiksi niiden turvallisuudesta on esitetty kysymyksiä. Tämänhetkisen tiedon perusteella näyttö on vajavaista ja hoitojen mahdolliset haittavaikutukset lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta ovat arvioimatta.

Kaiken kaikkiaan tutkimusten mukaan intervention tulisi sisältää psykoedukaatiota, jossa käydään läpi, millaisia emotionaalisia, kognitiivisia ja sosiaalisia vaikutuksia vanhempien pitkittyneillä ristiriidoilla ja vanhemman vieraannuttavalla käytöksellä on lapseen. Perheinterventioihin liittyvien tutkimusten johtopäätöksiä yhdistää lisäksi näkemys, että on tärkeää tukea kunkin perhesysteemin jäsenen tunteidensäätelykykyä ja tunnistaa tunteidensäätelyn häiriöt.

KANSAINVÄLISESTI KÄYTÖSSÄ OLEVIEN INTERVENTIOIDEN ELEMENTTEJÄ

- * psykoedukaatio: tietoa vanhempien välisten pitkittyneiden ristiriitojen ja vieraannuttavan käyttäytymisen vaikutuksista lapseen
- * kontakti kaikkiin osapuoliin: lapsiin ja molempiin vanhempiin
- * yksilöllisen ja systeemisen näkökulman yhdistäminen: erillistä ja yhteistä työskentelyä eri osapuolten kanssa
- * tunteiden säätelyhäiriöiden tunnistaminen ja tunteiden säätelykyvyn tukeminen: tunnetyöskentely yksilöllisten tarpeiden mukaisesti
- * mentalisaatiopohjaisuus: tuetaan osapuolia tarkastelemaan omaa ja toisen ihmisen näkökulmia sekä kokemusta ilmiöistä ja käyttäytymisestä
- * traumatietoinen työskentelyote: tietoisuus traumasta ilmiönä sekä sen seurauksista ja ilmenemismuodoista.

6.

Vieraannuttamisen ennaltaehkäisy

Päivi Hietanen

VIERAANNUTTAMINEN KATKAISEE LAPSEN mahdollisuuden ylläpitää mielessään ja arjessaan mukana kahden kodin todellisuutta sekä suhdetta vanhempiinsa. Vieraannuttaminen on läsnä ihmisten välisissä suhteissa ja tulee näkyviin erilaisina haitallisina tekoina, jotka kohdistuvat lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen.

6.1 VIERAANNUTTAMINEN PERHEEN YHTEISELÄMÄN AIKANA

Lapsistaan vieraannutetut vanhemmat usein jälkikäteen tunnistavat, että merkkejä vieraannuttavasta toiminnasta on ollut paikannettavissa jo yhdessä eläessä. Niihin ei ole kuitenkaan itse osannut reagoida tai niitä ei ole tiedostanut. Toinen vanhempi on esimerkiksi halunnut määrittellä tarkkaan, miten lapsen kanssa ollaan. Hän on pyrkinyt kontrolloimaan toisen vanhemmuutta tai lapsen ja toisen vanhemman suhdetta. Kyseisen vanhemman on ollut hankala tunnistaa oma erillisyytensä lapsestaan ja lapsen tunteista. Hänen on ollut vaikea antaa tilaa toisen vanhemman vanhemmuuden toteutumiselle tai tavalle toimia vanhempana.

Vieraannuttamisen taustalla voi jo varhaisessa vaiheessa olla vanhemman joustamattomuus tai ehdottomuus lasta koskevista asioista sekä vallankäyttö vanhemmuussuhteessa, esimerkiksi puolison alistaminen riippuvaiseksi omasta toiminnasta, ajattelusta ja päätöksenteosta.

Vanhempi voi olla tiedostamattaankin vastahakoinen yhteistoiminnalle lapsen asioissa tai ajatella, että vain hän tietää, miten lasten hoidetaan tai kasvatetaan. Tällöin toiselle vanhemmalle jää enemmän avustajan rooli eikä hän asetu tasavertaiseen vanhemmuussuhteeseen toisen vanhemman rinnalle. Lapsenhuoltolain hengen mukainen vanhempien keskinäinen yhteistoiminta lapsen huolenpidossa ja kasvatustuun kantamisessa ei toteudu.

6.2 VANHEMPIEN VUOROVAIKUTUKSELLA ON VÄLIÄ

Vanhempien toimiva vuorovaikutus vaikuttaa lapsen hyvinvointiin sekä lapsen saaman kasvatuksen ja hoivan laatuun, asuvatpa vanhemmat sitten yhdessä tai erikseen. Pulmat vanhempien välisessä yhteistyössä näkyvät

usein juuri toimimattomassa kommunikaatiossa, esimerkiksi toisen vanhemman sivuuttamisena tai toistuvana moittimisena tai vähättelynä. Vieraannuttavan käytöksen merkit ovat havaittavissa vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa ja siinä, millaisen roolin tai merkityksen vanhemmat antavat toisilleen lapsen elämässä.

Erotilanteissa vanhempia autetaan omien vuorovaikutustapojen tunnistamisessa ja oman roolin sekä vuorovaikutusvastuun ymmärtämisessä, jotta haitallisten vuorovaikutuskehien kierre voidaan katkaista. Kommunikaatio toisen vanhemman kanssa edellyttää tahtoa käsitellä omia tunteita ja vuorovaikutustapoja, etenkin hankalissa tilanteissa. Vuorovaikutustaitojen harjoittelu ja opettelu on tärkeä osa erovanhemmuustyöskentelyä. Vanhempia autetaan kohti toimivaa kommunikaatiota, ja sen esteitä tunnistetaan varhain yhdessä vanhempien kanssa.

Työkäytänteissä tulisi kiinnittää huomio vanhempien keskinäiseen vuorovaikutukseen sekä toisesta vanhemmasta puhumisen tapoihin. Vieraannuttavan toiminnan ensimmäisenä tunnusmerkinä voidaan pitää vanhemman toistuvaa ja pitkään jatkuvaa tapaa väheksyä toista vanhempaa tai ulkoistaa hänet vanhemmuudesta. Näihin tilanteisiin olisi puututtava, eikä työskentelyssä tulisi antaa tilaa toiseen kohdistuvaan negatiiviseen puheeseen silloin, kun molemmat vanhemmat ovat paikalla tai lapsi on paikalla. Työskentelyssä näkökulma olisi käännettävä vanhemman omiin ajatuksiin, tunteisiin ja toimintaan suhteessa lapseen tai toiseen vanhempaan.

Vieraannuttaminen lisää vanhempien ja lasten kokemaa stressiä, joka pitkittyessään on haitallista lapsen kasvulle ja kehitykselle. Varhaisen tuen tavoitteena on ennaltaehkäistä haitallisen stressin vaikutuksia ja auttaa kutakin perheenjäsentä löytämään keinoja selviytymiseen. Jos vanhempien välinen myönteinen yhteys ei toteudu, lapselta voi puuttua emotionaalisen jakamisen ja turvan kokemus. (Poijula 2020.)

Vieraannuttamistilanteissa, kuten erotilanteissa muutoinkin, ammattilaisten tehtävänä on kunkin yksilön, niin vanhempien kuin lasten, oman resilienssin eli mielen joustavuuden vahvistaminen. Koettu stressi ei ole vain yksittäisen perheenjäsenen pulma, vaan se heijastuu koko perheeseen ja läheisiin. Resilienssi tarkoittaa perheen ja sen yksilöiden kykyä säilyä toimintakykyisenä kriisien, muutostilanteiden ja pitkittyneiden vastoinkäymisten aikana. Mielen joustavuus auttaa palautumaan ja suojaa ihmisen psyykkistä toimintakykyä. Jokaisen

on mahdollista löytää oma selviytymisen tapansa. Yhden yksilön selviytyminen voi helpottaa koko perheen tilannetta. (Poijula 2020.)

6.3 YKSIN SELVIYTYJÄN JA ASIAANTUNTIJAN VANHEMMUUSIDENTITEETIT

Vieraannuttava toiminta toista vanhempaa kohtaan voi vahvistua reaktiona tapahtuneeseen eroon, jota ehkä itse on vastustanut tai ei ole kyennyt hyväksymään. Vanhemman pyrkimys on kosta toiselle vanhemmalle vaikeuttamalla hänen lapsi–vanhempisuhdettaan. Erotilanteessa lapsen elämästä sivussa ollut vanhempi voi näyttää enemmän vastuuta kantaneen vanhemman silmissä ”epäpätevältä vanhemmuuteen”. Vieraannuttamistilanteissa vanhempi saattaa ajatella suojelevansa lasta tai olevansa oikeutetumpi vanhemmuuteen (Ritala-Koskinen 2022), eikä hän kykene tai halua tukea toisen vanhemman ja lapsen välistä suhdetta.

Vanhemmuusidentiteetti kuvastaa sitä, miten vanhempi määrittelee oman asemansa suhteessa lapseen ja toiseen vanhempaan, millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia hän näkee itsellään olevan ja millaiseen asemaan toinen vanhempi sijoittuu. Vieraannuttavan vanhemman voi ajatella olevan identiteetiltään yksin selviytyjä ja hoitavan sen mukaisesti lapsen asiat ja siihen sisältyvät ratkaisut itsenäisesti ja autonomisesti. Vanhempi kokee olevansa tähän pätevä sekä oikeutettu. Eron jälkeen vanhempi tuntee olevansa yksin vastuussa lapsen tarpeista, mikä voi ilmetä itseriittoisena toimintana ja puheena tai myötätuntoa etsivänä marttyyriroolina. Selviytyjäidentiteetin myötä toinen vanhempi joko eristetään tai hänen osallistumistaan kontrolloidaan. Omaa pätevyyttä vanhempaan korostetaan kritisoimalla toista vanhempaa joko suoraan tai epäsuorasti. (Mäntylä-Karppinen 1997.)

Vanhempi voi myös toimia ns. asiantuntijaposisiossa, josta käsin hän tarkastelee huolenpito- ja kasvatustehtävänsä. Tällöin vanhempi määrittelee ja tietää lapsen tarpeet ja hallitsee aina asianmukaiset toimitatavat kulloiseenkin tilanteeseen. Hänellä on auktoriteettiasema, jolloin toinen vanhempi voidaan sivuuttaa eikä hänellä ole itsenäistä asemaa suhteessa lapseen. Näissä edellä mainituissa tilanteissa toisen vanhemman asema jää etäiseksi tai avustavaksi. (Mäntylä-Karppinen 1997.)

Vuorovaikutuksellisen vanhemmuusidentiteetin mukaan toimiva vanhempi ei pidä toista vanhempaa uhkana omalle vanhemmuudelleen vaan hahmottaa lapsen aseman perheenjäsenten välisissä suhteissa. Hän kykenee tarkastelemaan lapsen tilannetta ja tarpeita suhteessa omaan sekä toisen vanhemman toimintaan. Vanhempi

kykenee yhteistoimintaan toisen vanhemman kanssa. Toisen vanhemman asema on olla aktiivinen ja tasavertainen vanhempi toisen vanhemman rinnalla. (Mäntylä-Karppinen 1997.)

Vanhempia on autettava näkemään ja ymmärtämään toistensa rooli ja merkitys lapsen elämässä. Yhtä lailla vanhempia olisi autettava ja tuettava löytämään oma paikkansa ja roolinsa lapsen elämässä, jotta he eivät jäisi siitä sivuun. Ammatillaisen olisi selvitettävä, huomaako vanhempi itse, miten hän toimii toiseen vanhempaan nähden tai millaisia vaikutuksia toiminnalla voi olla lapsen elämään tai toisen vanhemman vanhemmuuteen. Tämän tulisi toteutua jo ennaltaehkäisevässä mielessä ennen ongelmien tai pulmien ilmaantumista perhe-elämään tai viimeistään silloin, kun vanhempien välillä on merkkejä ensimmäisistä ristiriidoista tai vaikeuksista.

Ammattilainen voi kiinnittää vanhemman puheessa huomiota siihen, millaisia merkityksiä tai toiminnan mahdollisuuksia vanhemmat liittävät toisiinsa. Usein vieraannuttamisen yhtenä tunnusmerkkinä on mustavalkoinen ajattelu, jossa toinen vanhempi nähdään ainoastaan pahana eikä hänestä löydy lainkaan lapsen kannalta positiivisia piirteitä tai vanhemmuuden rooleja.

KIINNITÄ HUOMIOTA SEURAAVIIN ASIOIHIN:

1. Miten ja millaisin sanoin vanhempi kuvaa toista vanhempaa?
2. Miten hän kuvailee vanhempien rooleja ja merkitystä lapselle?
3. Onko toisella vanhemmalla sijaa lapsen elämässä ja millä tavoin?

6.4 VIERAANNUTTAMISTA VOI ENNALTAEHKÄISTÄ

Erotuen tarjoamisen tulisi olla normaali ja luonnollinen käytäntö. Silloin jokainen perhe pääsisi avun piiriin mahdollisimman varhain ja vieraannuttavan toiminnan sekä muun väkivallan tai vainon piirteet olisivat tunnistettavissa. Varhainen tunnistaminen ja tuki ennaltaehkäisevät parhaassa tapauksessa konfliktin eskaloitumisen ja toistuvat huoltoriita- ja täytäntöönpanohakemukset.

Vieraannuttavaa toimintaa tai vieraannuttamisen jatkamista voidaan ennaltaehkäistä tarjoamalla perheille räätälöityä tukea jo eroamisen alkumetreillä. Tukea tarjotaan kaikille perheenjäsenille, lapsen molemmille vanhemmille ja lapselle itselleen. Ensisijalla ovat lapsi–vanhempisuhteet: lapsen suhdetta vanhempiinsa vaalitaan ja tuetaan. Oleellista on myös vanhempien välisen vanhemmuussuhteen ja yhteistyön tukeminen siinä määrin kuin se on mahdollista vaativassa erotilanteessa.

Vanhempi voi ymmärtää erotilannetta kokonaisvaltaisemmin, jos hän saa tietoa eroprosessin vaiheista, eroamiseen luonnollisesti liittyvistä tunteista sekä lapsen tunteista ja erillisyydestä. Erokriisin käsittely ja eron hyväksyminen ovat olennaisia asioita, jotta aikuinen toipuu kokemuksestaan. Käsittelemättöminä tunteet patoutuvat ja näkyvät pyrkimyksinä sabotoida toisen vanhemman mahdollisuuksia olla olemassa lapsen elämässä.

Katkeruus ja kostonhalu voivat olla toiminnan alla vaikuttavia tunteita, joiden tunnistaminen voi joissakin tapauksissa auttaa vanhempaa ymmärtämään tilannetta. Mitä yllätyksellisempi eropäättös on toiselle vanhemmalle ollut, sitä haasteellisempää voi eron jälkeinen yhteistoiminta toisen vanhemman kanssa olla (Kääriäinen 2009). Tarjolla olevan tuen on autettava vanhempaa tunnistamaan omia tunteitaan ja tarpeitaan.

Vertaistuki muilta jo erostaan toipuneilta vanhemmilta on kannattelevaa ja luo toivoa oman selviytymisen

tueksi. Vertaistuki auttaa ymmärtämään, ettei eroava vanhempi ole yksin kokemuksensa kanssa, että muutkin ovat kohdanneet samaa. Vertaistuesta on toipumiselle kuitenkin haittaa silloin, jos se syventää vanhempien välisiä ristiriitoja tai lietsoo vihanpitoa toisen vanhemman kanssa. (Hietanen 2022.)

Vanhempien yhteistyötä olisi tuettava jo lapsen syntymisestä lähtien, jotta vieraannuttamista voidaan ennaltaehkäistä. Yhteistyö ei ole ainoastaan tasan jaetua arkea lapsen hoidossa tai kotitöissä vaan sitä, että kumpikin antaa tilaa toisen vanhemmuudelle. Toimiva vuorovaikutus ja toisen vanhemman arvostus nousevat vanhemmuussuhteessa etusijalle. Vanhempien välistä yhteis(työ)vanhemmuutta olisi lapsi- ja perhepalveluissa tietoisesti tuettava ja nostettava sen merkitys esille riippumatta siitä, asuvatko vanhemmat yhdessä vai erillään. (Malinen & Rönkä 2021, Terävä & Böök 2019.)

Vanhempien kanssa työskentelevien ammattilaisten rooli varhaisen tuen tarjoajana on merkittävä. Vanhemman ilmaisemiin vieraannuttamispuheisiin on suhtauduttava vakavasti, jotta tuen ja avun tarjoaminen tilanteessa mahdollistuisi. Jos ammattilaiset eivät reagoi tilanteeseen, niin vieraannuttavasta käytöksestä voi tulla vanhemman pitkäkestoinen toimintamalli. Puuttumatta jättäminen muodostaa riskin lapsen psyykkiseen oireiluun ja pahoinvointiin sekä lapsuuden ainutkertaisen ajan menetykseen. (IAPAC-konferenssi 2022.)

KYSY VANHEMMALTA

- * Mikä merkitys lapselle on sillä, jos hänen ja vanhemman suhde katkeaa?
- * Millaiset ovat vanhemmuuden roolit ja vastuut tällä hetkellä?
- * Millainen on kummankin vanhemman suhde lapseen?
- * Mitkä asiat hankaloittavat lapsi–vanhempisuhteen ylläpitämistä?
- * Mitä vanhempi arvostaa toisessa vanhemmassa?
- * Miten vanhempien välinen yhteistyö lapsen asioissa toimii tällä hetkellä?

7.

Vanhempien kanssa työskentely

Johanna Jokiniemi, Ulla Mikkola ja Susanna Rautio

KUN VIERAANNUTTAMINEN ON tunnistettu, on työskentelyn ensisijaisena tavoitteena lapsen ja vanhemman turvallisen yhteyden palauttaminen, torjutun vanhemman ja lapsen välisen suhteen työstäminen sekä lapsen suojeleminen vieraannuttamisen aiheuttamilta haitoilta. Tutkimuksissa on havaittu, että vakava-asteista vieraannuttavaa käyttäytymistä tai vieraannuttamisväitteitä sisältäviin tilanteisiin ei löydy toistaiseksi vakuuttavaan näyttöön perustuvia interventioita (ks. luku 5). Toimivaksi havaittuja elementtejä on kuitenkin mahdollista ottaa monialaisesti käyttöön sosiaali- ja terveydenhuollon välisessä yhteistyössä.

Vaikka tilanteet ovat usein vaikeita, kuka tahansa perheiden kanssa työskentelevä ammattilainen voi tehdä paljonkin lasten ja vanhempien auttamiseksi hyödyntämällä tähän lukuun koottuja, helposti käyttöön otettavia keinoja. Työskentelyn tulokset ovat paremmat ja työskentely helpompaa, jos vieraannuttaviin toimintatapoihin pystytään puuttamaan varhaisessa vaiheessa, parhaassa tapauksessa jo ennen lapsen ja vanhemman välisen kontaktikatkon syntyä.

ON TÄRKEÄÄ TYÖSKENNELLÄ KOKO PERHEEN, MOLEMPIEN VANHEMPIEN JA LASTEN KANSSA JOKO YHDESSÄ TAI ERIKSEEN JA JATKAA MONIAMMATILLISTA YHTEISTYÖTÄ VERKOSTOSSA RIITTÄVÄN PITKÄKESTOISESTI.

Mikäli perhe kohdataan vain kerran (esimerkiksi lastenvalvojan luona), tärkeintä on, että vieraannuttava käyttäytyminen tunnistetaan ja koko perhe ohjataan pitkäkestoisemman tuen piiriin. Molemmat vanhemmat ja lapset tarvitsevat monenlaista psykososiaalista tukea: tietoa ilmiöstä, tukea eron ja erilaisten tunteiden käsittelyyn, apua vireystilan säätelyyn sekä ohjeistusta ja neuvoja siihen, miten toimia suhteessa lapseen ja toiseen vanhempaan. Työskentelyssä pitää varmistaa lapsen turvallisuus ja tarjota vanhemmalle riittävästi apua kokemusten käsittelyyn. Lapsella on oikeus kumpaankin vanhempaan, mutta eron jälkeen lapsen ihmissuhteita pitää tukea ensisijaisesti lapsen turvallisuuden ehdoilla.

Ammattilaisten tulisi selvittää juurta jaksaaen syyt vanhemman käyttäytymisen takana. (Torjuttu vanhempi)

7.1 TYÖSKENTELYN PERIAATTEET

Vieraannuttamisen tunnistaminen ja sen parissa työskentely on ammattilaiselle usein haastavaa ja kuormittavaa, ja on tärkeää, ettei työntekijä jää tilanteessa yksin. Suositeltavaa on alusta asti aloittaa työparityöskentely, niin että tilannetta ja havaintoja voi arvioida toisen ammattilaisen kanssa. Jos vanhempien tarinat ovat hyvin erilaiset, työparityöskentely auttaa säilyttämään objektiivisuuden ja estää työntekijää lähtemästä liikaa kummankaan vanhemman tarinaan mukaan (ks. luku 9). Jos työskennellään vain toisen vanhemman kanssa, voi tilanteesta muodostua liian yksipuolinen kuva ja toimiminen sen perusteella saattaa vain voimistaa vieraannuttavaa käyttäytymistä. On tärkeä tarkastella kummankin vanhemman kanssa käydyissä keskustelussa esiin nousseita asioita ja pohtia myös vaihtoehtoisia selitysmalleja (ks. luku 3.2).

Viranomaisten pitäisi olla hyvin varovaisia kuullessaan asioita ja totuuden etsimisessä. Kuulla kaikkia, vähintään asian osaisia!! Olisi ehdottoman tärkeää, että tilanne kartoitetaan ja selvitetään ennen päätöksentekoa! (Torjuttu vanhempi)

Turvassa-hankkeen asiakastyössä saadun kokemuksen perusteella toimiva malli on, että molemmilla vanhemmilla sekä lapsilla on omat työntekijät, jotka jakavat tietoa aktiivisesti keskenään. Vieraannuttaminen on yleensä monimutkainen ja vaikeasti tulkittava vyyhti, ja vanhempien kertomukset ja kokemukset eroavat usein toisistaan. Työskentelyssä on tärkeä kuulla kumpaakin vanhempaa ja mahdollisuuksien mukaan työskennellä perheen kaikkien osapuolien kanssa.

Työntekijän tulee arvioida, millä tavoin työskentelyyn voidaan ottaa mukaan perheen läheisverkostoa, kuten vanhempien uusia puolisoita, isovanhempia tai muita lapsen läheisiä, ja millainen vaikutus heillä on lapsen elämään ja konfliktin jatkumiseen tai lieventymiseen

(ks. Mikkola 2021, 115). Asiakastyössä on havaittu, että vieraannuttavasti toimiva voi olla myös joku muu kuin toinen vanhempi, esimerkiksi isovanhempi tai työntekijä. Lähiverkosto ja ammattilaiset voivat omalla toiminnallaan vahvistaa tai ehkäistä vieraannuttamista.

Tilanteen selvittelyssä on tarpeen kuulla perheen kanssa aikaisemmin työskennelleitä tahoja, tehdä moniammatillista yhteistyötä, arvioida riskejä ja muodostaa yhteistä tilannekuvaa. Mikäli mahdollista, eroauttamistyön ja väkivaltatyön osaamisen yhdistäminen on suositeltavaa. Konsultatiivinen Haastavat erot -työryhmä* on yksi väylä moniammatillisen arvioinnin ja työskentelyn vahvistamiseen.

7.2 TYÖSKENTELYN LÄHTÖKOHTIA

Vieraannuttamisen haastavuuden ja kompleksisuuden vuoksi työskentely on räätälöitävä perhekohtaisesti kunakin perheen tilanteet ja taustat huomioiden. Systeemisen työtteen mukaan lasten ja perheen elämää tarkastellaan laajempaan kokonaisuutena, jonka kaikki osat vaikuttavat toisiinsa; sekin otetaan huomioon, että työntekijöiden toiminta vaikuttaa tilanteeseen ja perheeseen. Työskentelyssä panostetaan asiakassuhteen rakentamiseen ja luottamussuhteen luomiseen sekä vahvistetaan vanhemman *mentalisaatiokykyä*.

Mentalisaatio tarkoittaa yksilön kykyä pohtia omaa ja toisen ihmisen näkökulmaa ja kokemusta. Vanhempaa autetaan siten pohtimaan tilannetta myös lapsen sekä toisen vanhemman näkökulmasta. Mentalisaatio merkitsee halua ja kykyä huomioida mielentiloja niin itsessä kuin toisissa: tunteita, ajatuksia, kuvitelmia, uskomuksia ja aikomuksia. Se on kyky pohtia, millaisia erilaisia mielentiloja voi piillä ulospäin näkyvän reagoinnin ja käyttäytymisen takana. Hyvän mentalisaatiokyvyn avulla vanhempi kykenee paremmin säätelemään tunnetilojaan ja parantamaan vanhempien välistä kommunikatiota. Sen avulla voidaan vähentää konfliktin aiheuttamaa stressiä ja traumatisoivaa vaikutusta. (Ks. Pajulo ym. 2015.)

Hankkeessa nousivat esiin myös vanhempien omat traumakokemukset ja vieraannuttavan toiminnan ylisukupolvisuus. Asiakastyön lähtökohtana oli traumainformoitu työote, jolla tarkoitetaan traumatisoivien elämäkokemusten vaikutusten ymmärtämistä ja suhtautumista niihin inhimillisesti ja myötätuntoisesti. Traumainformoidussa työskentelyssä huomioidaan kaikkien osapuolien psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen

turvallisuus. (Ks. Sarvela & Auvinen 2020.) Työskentelyssä huomioidaan, että vanhempien omat kiintymyssuhteet, ero- ja traumakokemukset voivat ohjata vanhemman toimintaa.

Oman taustan vaikutus sekä oman lapsuudenkodin arvot, asenteet ja tavat voivat näkyä siinä, miten vanhempi itse toimii vanhempana, millaista käytöstä vanhempi eron jälkeen odottaa lapselta tai toiselta vanhemmalta, ja mitä pitää normaalina. Toisinaan vieraannuttavasti toimivalla vanhemmalla on itsellään kokemuksia vanhempien riitaisasta erosta tai vieraannuttamisesta. Työskentelyssä vanhempia autetaan pohtimaan, miten heidän oma historiansa tulee osaksi heidän vanhemmuuttaan ja eron käsittelyä. Vanhempien kanssa keskustellaan siitä, millaisen mallin he itse ovat saaneet lapsuuden perheestään ja millaisia vanhempia he haluaisivat lapselleen olla. (Mikkola 2021, 115–117.)

Psykoedukaatio on olennainen osa työskentelyä. Kun vanhempia tavataan, heille annetaan tietoa vieraannuttamisesta ja kerrotaan, että vieraannuttaminen voi eri muodoissaan olla henkistä väkivaltaa, perheväkivaltaa ja lapsen kaltoinkohtelua. Vanhemmille tulee kertoa, miten vanhempien väliset pitkittyneet ristiriidat ja vieraannuttaminen vaikuttavat lapseen (emotionaaliset, kognitiiviset ja sosiaaliset vaikutukset), ja antaa tietoa lapsen oikeuksista ja lapsenhuoltolain velvoitteista. Vanhempia voi kannustaa hyväksymään toisen vanhemman arvon lapsen elämässä sekä lapsen myönteiset tunteet ja kiintymyssuhteen toiseen vanhempaan.

VINKKEJÄ TYÖNTEKIJÄLLE

- * Anna vanhemmille tietoa vieraannuttamisesta ja sen vaikutuksista lapseen.
- * Puhu vieraannuttamisen sijaan lapsen vieraantumisen.
- * Ilmaise suoraan, että kyse on väkivallasta ja lapsen kehitykseen todella haitallisesti vaikuttavasta asiasta.
- * Auta vanhempia näkemään, mikä on lapsen normaalia, ikätasoon liittyvää käytöstä tai oireilua ja milloin on kyse eroon liittyvistä tunteista.
- * Kerro, että lapsen reagointiin voi olla monta selitystä. Kysy, mitä vanhemmat ajattelevat.

* Haastavat erot -työryhmässä tilannetta arvioidaan moniammatillisesti ja riskejä kartoitetaan yhdessä lapsen näkökulmasta. Yhteisestä arvioinnista ja työskentelystä hyötyvät kaikki; ammattilaisille muodostuu yhteinen kuva perheen tilanteesta, tiedon jakaminen helpottuu, löydetään mahdollisesti uusia ratkaisuja ja työntekijä saa tukea työskentelysuunnitelman laatimisessa. (Ks. myös Heikkinen 2021.)

- * Keskustele vanhempien kanssa siitä, kuinka tärkeää on tukea lapsen ja toisen vanhemman turvallista suhdetta ja olla mustamaalammasta toista vanhempaa.
- * Kerro vanhemmalle, että toisen vanhemman arvon mitätöinti tai halveksunta vaikuttaa kielteisesti lapsen itsetuntoon ja minäkäsityksen kehitykseen.

7.2.1 Ratkaisukeskeiset menetelmät työskentelyn tukena

Työskentelyssä vanhemmat voidaan kohdata ratkaisukeskeisen työotteen avulla. On tärkeä ymmärtää, miksi vanhempi toimii niin kuin toimii ja ymmärtää vanhempien oma historia ja kokemukset. Olennaista on kuulla, mitä vanhempi kertoo, pysähtyä sen äärelle ja tutkia esille tullutta yhdessä.

Ratkaisukeskeinen lyhytterapia on työskentelyorientaationa osoittanut toimivuutensa erilaisissa elämän kriisitilanteissa ja toimii myös eronneiden vanhempien kanssa työskenneltäessä. Lyhytterapeuttisessa työotteessa työntekijän rooli on aktiivinen ja yhteistyöhön kutsuva. Työskentely on tavoitteellista, suunnitelmallista ja jäsenmäärittelyä. Ongelman kuvaamisen lisäksi on ymmärrettävä, miten ongelma on syntynyt ja millainen rooli sillä on vanhemman elämässä. Työote on optimistinen ja rakentuu ajatukselle, että muutos on mahdollinen ja asiakas on itse aktiivinen toimija. (Kanninen & Uusitalo-Arola 2015.) Ongelman uudelleenmäärittelyä ja vaihtoehtoisia selitysmalleja kontaktikatkon syntymiselle on mahdollista pohtia yhdessä vanhemman kanssa (Ks. luku 3).

Lyhytterapeuttisessa työskentelyssä työntekijä pyrkii liittoutumaan asiakkaan toimivimman puolen kanssa. Työskentelyssä kannattaa pyrkiä pidemmälle kuin vain epätasapainoisen tilanteen vakauttamiseen. Lyhytterapeuttinen työote vahvistaa vanhemman itsehallintaa, antaa tunteen vaikutusmahdollisuuksista, voimaannuttaa ja herättää *toiveikkuutta*. Työskentelyssä tasapainoilun toiveikkuuden kanssa ja pidetään sitä yllä, mutta ymmärretään, että työskentely ei välttämättä johda suoraan muutokseen. Tärkeä on koko ajan arvioida, onko työskentely riittävää ja riittävän pitkäkestoista perheen tilanteeseen nähden. (Kanninen & Uusitalo-Arola, 2015.) Muutostyöskentely lisää mielen joustavuutta ja tähtää siihen, että vanhempi voi oppia sietämään virheitä ja hyväksymään sen, ettei voi pitää kaikkea hallinnassa.

Työskentelylle vanhempien kanssa on tärkeä asettaa selkeät, riittävän realistiset *tavoitteet* ja ne on hyvä asettaa myönteiseen muotoon. Tavoitteet on mietittävä yhdessä vanhemman kanssa, jotta niihin on helpompi sitoutua. Lisäksi niiden toteutumista tulee mitata tasaisesti työskentelyn aikana. (Ruutu & Salmimies, 2017.) Esimerkiksi torjutun vanhemman tärkein tavoite on usein kontaktikatkon estäminen tai vanhempi-lapsi-suhteen uudelleen rakentaminen. Isompana tavoitteena se on hyvä, mutta kaipaa pienempiä askeleita ja osatavoitteita. Pienet askeleet isomman tavoitteen suuntaan antavat onnistuessaan voimaa jatkaa kohti päämäärää.

Vanhempiä voi auttaa asettamaan pienempiä osatavoitteita esimerkiksi asteikon avulla (ks. kuvio 2). Asteikkokysymyksissä vanhempiä pyydetään arvioimaan havaintojaan, vaikutelmiaan ja ennustuksiaan tämänhetkisestä tilanteestaan asteikolla 0:sta 10:een: missä ollaan nyt ja miten päästäisiin esimerkiksi puoli pykälää eteenpäin kohti tavoitetta? Yhdessä voidaan miettiä konkreettisesti, mitä pitäisi tapahtua, jotta eteneminen mahdollistuisi.

Asteikkokysymyksen avulla vanhemmalle voi tehdä edistystä näkyväksi ja määritellä tavoitteita. Jos vanhemman on vaikea keksiä etenemisaskelia, voidaan pohtia, mikä estäisi tilannetta huononemasta.

TAVOITTEET JA AIHEET

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Kuvio 2. Asteikko nykytilanteen hahmottamista ja tavoitteiden määrittelyä varten.

On tyypillistä, että vanhemmat haluavat keskustella ongelmistaan. Ongelmapuhetta voidaan jäsentää muuttamalla ongelmat tavoitteiksi. Jos vanhemman puheessa korostuu esimerkiksi toisen vanhemman mustamaalaminen, se voidaan muuttaa tavoitteeksi: Miten vanhempi voisi puhua toisesta vanhemmasta myönteisesti ja rakentavasti? Mitä hyötyä siitä olisi lapselle? Tavoitteet on hyvä pilkkoa riittävän pieniksi osatavoitteiksi ja seurata niiden toteutumista työskentelyn edetessä.

7.3 KUULLUKSI TULEMINEN JA LUOTTAMUKSEN RAKENTUMINEN

On erittäin tärkeää, että työskentelyn aikana kuullaan ja kohdataan kaikki perheenjäsenet. Kummankin vanhemman erilaisen tarinan kuuleminen ja luottamuksen rakentaminen heihin on olennaista työskentelyn etene-
misen kannalta. Yhteyden kadottaminen omaan lapseen on vanhemmalle äärimmäisen vaikea ja kipeä asia, ja se aiheuttaa valtavaa pelkoa, stressiä ja turvattomuutta. Jos yhteys lapseen on kokonaan katkennut eikä vanhemmalla ole tietoa lapsesta, hänellä on suuri hätä lapsen voinnista. Torjutun vanhemman toive on, että tämä hätä otetaan tosissaan ja vanhemman huoli uskotaan.

Vanhemmat ovat kuvanneet tilanteita, joissa työntekijä uskoo vain toisen vanhemman kertomusta, syytöksiä ja mustamaalaamista. Torjuttu vanhempi ei ole välttämättä päässyt lainkaan kertomaan omaa puoltaan asiasta. Traumaattisen kokemuksen aikana vanhemman on tärkeä saada kokemus turvallisuuden tunteesta. Luottamuksen rakentaminen vieraannuttavasti toimivaan vanhempaan on olennaista, jotta muutostyöskentelyssä edistytään ja päästään käsittelemään vieraannuttavaa käytöstä aiheuttavia ja ylläpitäviä syitä ja motiiveja.

Stressaavissa ja traumatisoivissa tilanteissa sopivan vireystilan ylläpitäminen voi olla lähes mahdotonta. Ihmisen näköpiiri kaventuu, harkintakyky heikkenee ja tunneperäinen reagointi voimistuu. Mieleen rakentuneet puolustautumisen ja selviytymisen mallit aktivoituvat ja yli- tai alivireystilat ottavat valtaa. Ylivirittyneellä käynnistyy taistele tai pakene -reaktio esimerkiksi hyökkäyksen muodossa, ja alivirittynyt taas saattaa jähmettyä ja mennä lukkoon. Jos suojaimekanismit ovat aktiivisia, on työskentely vaikeaa. Jotta haitallisia malleja saadaan purettua, on vanhempien kanssa rakennettava luottamusta ja yhteistyötä ja heidän kokemuksiaan aidosti kuunneltava. Luottamussuhteen syntymisen kannalta on hyvä, että työntekijä lähestyy vanhempia uteliaalla ja avoimella, ”ei-tietämisen” asenteella (*De Jong & Berg, 2017, 30*).

LÄHESTY VANHEMPIA UTELIAALLA, AVOIMELLA, EI-TIETÄMISEN ASEENTEELLA. KOHTAA, KUUNTELE, ÄLÄ JÄTÄ YKSIN.

Kuuntelemisella vanhemmille osoitetaan, että heistä ollaan aidosti kiinnostuneita ja heidän kokemuksiaan pyritään ymmärtämään ja selvittämään, millaista apua he toivovat. Vanhemmille on tärkeää saada ensin ymmärrystä omalle kokemukselleen, jonka jälkeen sitä voidaan tarkastella yhdessä työntekijän kanssa. Luottamussuh-

teen syntyminen vähentää vanhempien tarvetta puolustautua, jolloin jatkotyöskentely helpottuu. Avoimet kysymykset kannustavat vanhempia kertomaan ajatuksiaan mahdollisimman monipuolisesti, ja ne lisäävät kuulluksi tulemisen kokemusta ja rakentavat luottamusta. Ne antavat sellaista tietoa, jota ei muuten saada.

ESIMERKKEJÄ AVOIMISTA KYSYMYKSISTÄ

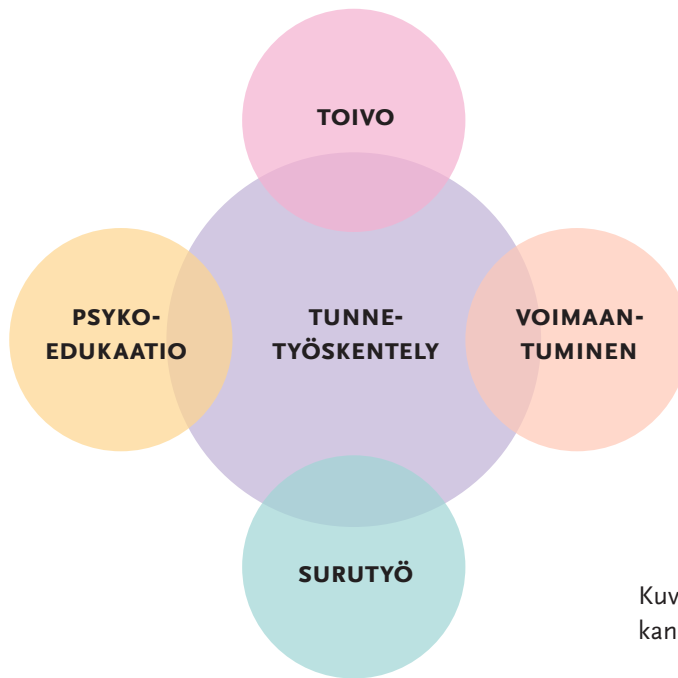
- * Kerro, mitä ajattelet tästä?
- * Mistä ajattelet tämän johtuvan?
- * Kerro lisää, kerro mitä tunsit?
- * Haluaisin kuulla tarkemmin...
- * Kuvaile minulle, mitä tapahtui...

7.4 TYÖSKENTELY TORJUTUN VANHEMMAN KANSSA

Suurimmalla osalla vanhemmista, joiden yhteys lapseen on katkennut, on vakavia traumaperäisen stressihäiriön oireita. Erityisen vaikeaksi asian tekee se, että surua ei pääse työstämään, koska toive suhteen palautumisesta lapseen elää koko ajan. (*Mm. Häkkänen-Nyholm 2010.*) Näin ollen lapsestaan vieraantuneen, torjutun vanhemman tunteiden ja traumakokemuksen työstäminen on olennainen osa työskentelyä. Torjutun vanhemman kanssa työskentely koostuu tiedon ja tuen antamisesta (psykoedukaatio), tunnetyöskentelystä, surutyöstä, toivon ylläpitämisestä ja voimavarojen kartoittamisesta (kuvio 3). Painopiste on *tunnetyöskentelyssä*.

Torjuttu vanhempi on useimmiten hyvin kuormittunut ja menettänyt omaa toimijuuttaan kokiessaan, ettei voi vaikuttaa tilanteeseen. Vaikka tilanne olisi miten vaikea, omaa toimijuutta on mahdollista vahvistaa ja asioita nähdä uudesta näkökulmasta. Yksilötyöskentely on erityisen tärkeää torjutulle vanhemmalle, sillä se voi helpottaa vaikeiden ja herkkien asioiden käsittelyä sekä edesauttaa luottamuksen syntymistä.

TYÖNTEKIJÄLLÄ EI TARVITSE OLLA VALMISTA RATKAISUA, VAAN TYÖSKENTELYN LÄHTÖKOHTANA ON, ETTÄ ASIAKKAALLE TULEE KOKEMUS KUULLUKSI JA YMMÄRRETYKSI TULEMISESTA, EIKÄ HÄN JÄÄ YKSIN VAIKEASSA TILANTEESSA.

Kuvio 3. Torjutun vanhemman kanssa työskentelyn pääteemat

Vieraannutettu / torjuttu vanhempi ei tarvitse "hyssyttelyä", "ohittamista", vähättelyä, "voivottelua" tai "kyllä se siitä" -sanomisia. Vanhempi tarvitsee totuutta ja suorapuheisuutta: nostetaan se kissa pöydälle. Jos esim. sosiaalitoimi ei pysty tai halua puuttua lapseen vaikuttamiseen, niin sanokaa se sitten ääneen, sanokaa se suoraan. (Torjuttu vanhempi)

Vanhemman erotarinan läpikäyminen on tärkeää, jotta tilanteeseen johtaneita taustatekijöitä opitaan ymmärtämään torjutun vanhemman näkökulmasta. Yhdessä keskustellaan eropäätöksestä, eron eriaikaisuudesta ja siitä, miten ne ovat vaikuttaneet erosta selviytymiseen. Vanhemmalla voi olla harteillaan esimerkiksi "jättäjän taakka", josta hän on kantanut syyllisyyttä monta vuotta.

Vieraannuttamisessa joutuu vieraannuttajan vallan alle. Vieraannuttaja kontrolloi ja sanelee ehtoja tietäen, että toinen vanhempi tekisi mitä tahansa saadakseen lapsensa takaisin. Syvän ymmärryksen löytäminen siitä, etten ole vastuussa vieraannuttajan toiminnasta, on vienyt alkujaankin väärän syyllisyyden tunteen pois. (Torjuttu vanhempi)

Asiakkaan kertomien asioiden kirjaaminen elämänjangan tai sukupuun avulla fläppitaululle auttaa työntekijää ja vanhempaa jäsentämään ja hahmottamaan vanhemman tilannetta ja historiaa kokonaisvaltaisemmin. Tapahtumien tarkastelu ikään kuin ulkoapäin auttaa emotionaalisen etäisyyden ottamisessa. Työntekijän on tärkeä keskustella vanhemman kokemuksista ilmiötalolla menemättä asiakkaan tunnetilaan itse mukaan. (Ruutu & Salmimies 2017.)

Torjutulle vanhemmalle annetaan tietoa vieraannuttamisesta ja sen vaikutuksista lapseen sekä konkreettisia neuvoja siihen, miten lapseen kannattaa pitää yhteyttä. Torjutut vanhemmat ovat esimerkiksi kertoneet, etteivät ole ensin ymmärtäneet mistä on kyse. Vasta ulkopuolisen tahon avulla heille on selvinnyt, että kyse saattaa olla vieraannuttavasta käyttäytymisestä. Tiedon saaminen helpottaa torjutun vanhemman syyllisyyttä ja epätoivoa ja auttaa lähestymään asiaa laajemmasta näkökulmasta.

Vanhemman kanssa käydään läpi lapsen kehitysvaiheita ja pohditaan lapsen kykyä käsittää asioita, tehdä omia ratkaisuja ja ilmaista mielipiteitään. Tällaisessa tilanteessa fyysiset kehon reaktiot voivat olla voimakkaita. Keskustelun tukena voidaan käyttää esimerkiksi Lapsen

* Lapsen oikeudet erossa -korttisarjassa on 10 korttia, joissa käsitellään lapsen oikeuksia vanhempien erossa. Ammatillaiset voivat hyödyntää korttisarjaa vanhempien kanssa työskentelyssä. Materiaalit on kehitetty yhdessä lasten, vanhempien ja ammattilaisten kanssa Kuka huomaat mut? -hankkeessa (2019–2022; Viola – väkivallasta vapaaksi ry). Kortit ovat osa eroauttamisen materiaalipakettia. Voit tilata korttisarjan osoitteesta <https://pokka.kukunori.fi/viola/tilauslomake>

oikeudet erossa -kortteja*, joiden avulla voi pohtia omaa roolia ja tapoja toimia vanhempana ja kasvattajana. Keskukselluissa voidaan työstää myös mahdollisia vanhemmuuden muutostarpeita.

Tunnetyöskentelyä voidaan tehdä monesta näkökulmasta. Syyllisyys ja häpeä ovat yleisiä torjutun vanhemman tunteita. Torjuttu vanhempi kokee usein voimakasta syyllisyyttä eropäätöksestä tai omasta vieraantumisestaan, vaikka se on usein perusteetonta. Toinen vanhempi voi olla siinä määrin manipulatiivinen, että hän saa lapsen lisäksi torjutun vanhemman uskomaan syytöksiä, joita häntä kohtaan on esitetty. Näin ollen usko omaan vanhemmuuteen on saattanut järkkäyä. Työskentelyssä käydään näitä asioita läpi yksityiskohtaisesti, jotta turhaa syyllisyyttä saataisiin hälvennettyä, ja muistutellaan mieleen sitä toimivaa vanhemmuutta, jota aikaisemmin on ollut. Torjuttujen vanhempien vanhemmuus ja suhde lapseen ovat ennen eroa olleet usein hyviä ja toimivia. Sen palauttaminen mieleen auttaa vähentämään häpeää ja syyllisyyttä.

Itsesyötösten lisäksi vanhempi tuntee usein avuttomuutta, jos hän kokee, että ei itse voi tehdä mitään saadakseen kontaktia lapseen. Tilanne on vaikea silloin, jos lapsi pystyy jo ikänsä puolesta päättämään, missä haluaa olla. Tällöin yhteyden saaminen voi olla todella haasteellista.

Torjuttu vanhempi tekee myös surutyötä. Hän joutuu valmistautumaan ainakin henkisesti siihen, että lapsi ei välttämättä enää tule kotiin. Vanhemman on tärkeä oppia päättämään irti pyrkimyksestä väkisin muuttaa tilannetta ja lapsen käytöstä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita toivosta luopumista, vaan sitä, että hän opettelee tasapainoilemaan vaikeassa tilanteessa ja antaa lapsen edetä omaan tahtiinsa. Vertaisryhmätyöskentelyssä surua käsiteltiin muun muassa kuvaamalla surua metaforien kautta: *Jos suruni olisi maisema, olisi se meri, jossa on yksi pieni luoto, jossa istun ja odotan. Jos suruni olisi talo, sen perustuksissa olisi suuria halkeamia ja katto notkollaan.*

Tapaamisissa voidaan harjoitella omien kehollisten reaktioiden tunnistamista ja niiden säätelyä vakauttaviin menetelmien avulla. Vanhemman kanssa voidaan opetella hengitysharjoituksia, itsensä maadoittamista ja tietoisuustaitoja tai erilaisia mindfulness-harjoituksia. Työskentelyssä voidaan pohtia, mitkä ympäristöt ovat rauhoittavia, mikä tekeminen saa ajatukset pois vaikeista asioista ja kenen kanssa voi jutella, kun alkaa ahdistaa. Myös kirjoittaminen voi helpottaa vanhemman oloa. Itsemyötätunnon harjoitukset ja oman sisäisen puheen muuttaminen lempeämmäksi voivat helpottaa vointia. Toisinaan vanhemman ja lapsen aiemmat arkirutiinit voivat tuoda muistoja ja ahdistusta, ja voidaan pohtia, miten rutiineja voisi vähän muuttaa.

Pettymys, viha ja kiukku toista vanhempaa kohtaan saattavat olla voimakkaita tunnekokemuksia. Vanhem-

man voi olla vaikea kohdata vihantunteitaan lapsen toisen vanhemman käytöstä ja toisinaan myös oman lapsen osoittamaa torjuntaa kohtaan, ja se saattaa aiheuttaa voimakasta ahdistusta. Näitä tunteita voi käsitellä ja lieventää esimerkiksi kiukku- tai vihakirjeitä kirjoittamalla. Asiakkaat kirjoittivat kirjeeseen tapahtumat kronologisessa järjestyksessä, jolloin heidän oli helpompi tehdä havaintoja niistä itse. He eivät näyttäneet tekstejään kenellekään, eivät edes työntekijälle. On hyvä oppia tunnistamaan erilaisia tunteita ja pohtia, mikä viesti kullakin tunteella on. Vihan tunne auttaa puolustamaan itseä ja asettamaan rajoja, kun taas surun tunne auttaa luopumaan ja päättämään irti.

Torjutulle vanhemmalle haluaisin sanoa, että muista oma hyvinvointi ja älä mene ansaan. Vieraannuttaja pyrkii siihen, että reagoit syytöksiin ja kärsimykseen väärällä tavalla ja siihen vieraannuttaja tulee vetoamaan. Pysy siis tyyneä, mutta jämmäkkänä. (Torjuttu vanhempi)

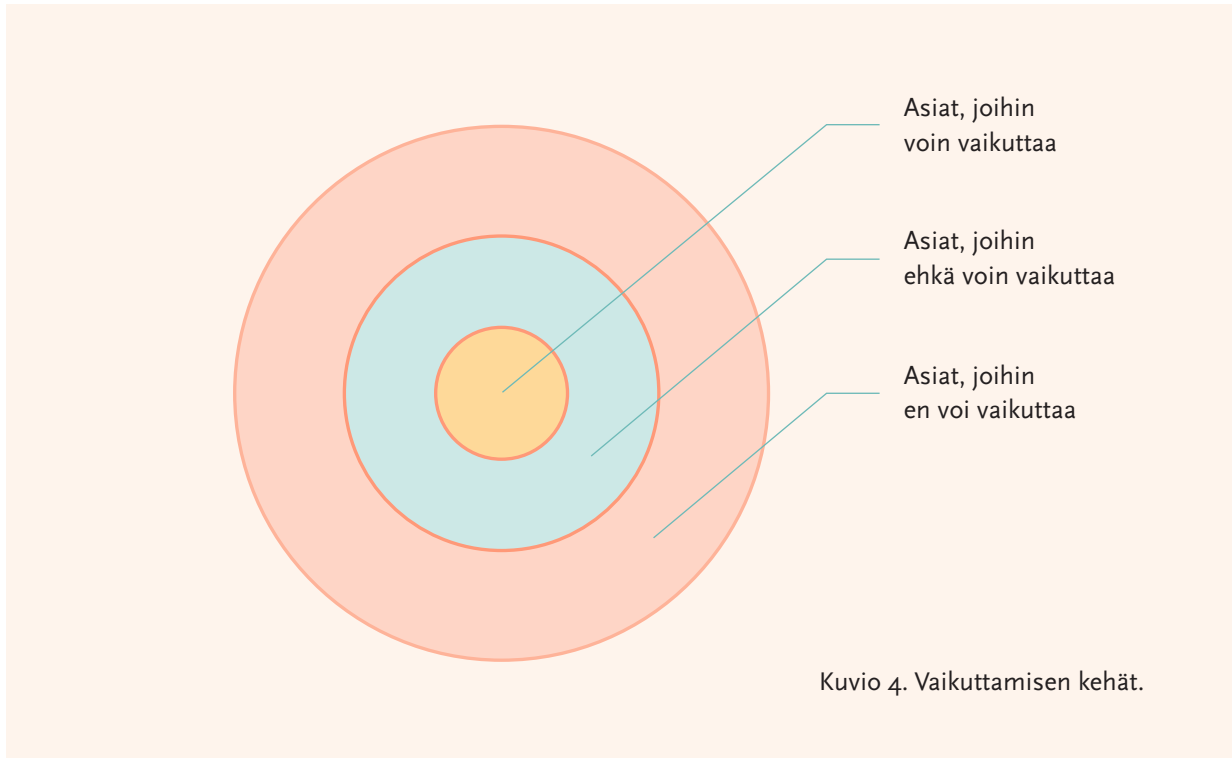
Epävarmuudessa ja epätietoisuudessa olevan vanhemman on tärkeä saada voimaantumisen kokemuksia. Seuraavissa esimerkeissä vanhemmat pohtivat, mistä asioista on ollut heille tukea:

Olen hyvä äiti eikä tilanne ole syytäni. Rajojen asettaminen on lisännyt oman elämäni hallinnan tunnetta ja omien voimieni palautumista.

Minua on auttanut mieheni, perheeni ja läheisten ystävien tuki. Meditaatioharjoitukset kävelylenkeillä ovat rauhoittaneet mieltäni. Sisäänpäin kääntyminen ja itsetutkiskelu ovat vahvistaneet itsetuntoani ihmisenä ja äitinä.

Vaikuttamisen kehien (kuvio 4.) avulla voidaan selvittää, mihin asioihin vanhempi voi itse vaikuttaa ja mihin ei. Vaikuttamisen kehät -kuvio on työväline, jolla havainnollistetaan ja jäsennetään, mihin asioihin oma energia kannattaa suunnata. Kehän avulla pohditaan yhdessä vanhemman kanssa niitä asioita, joihin voi vaikuttaa ja joihin omia voimavaroja kannattaa käyttää. Toiminnan suuntaamista oikeisiin asioihin voi ja kannattaa harjoitella. Uloimmilla kehillä on asioita, joihin vanhemman ei kannata suunnata energiaa, sillä niihin ei voi vaikuttaa. Vanhempi ei esimerkiksi voi vaikuttaa siihen, milloin tilanne ratkeaa ja tapaaminen lapsen kanssa onnistuu, mutta hän voi vaikuttaa omaan hyvinvointiinsa ja jaksamiseensa niin, että kun lapsi on valmis tapaamaan, hän on paremmassa kunnossa.

Työskentelyssä on tärkeää ylläpitää toivoa. Vanhemmille ei pidä antaa katteettomia epärealistisia lupauksia esimerkiksi kontaktikatkon päättymisestä. On parempi korostaa toivoa voimavarana sekä antaa konkreettisia

neuvoja. Toivon ylläpitämistä kontaktikatkon aikana on ajatus siitä, että torjuttu vanhempi on edelleen lapsensa vanhempi kuten ennenkin ja että tulevaisuudessa asiat voivat olla paremmin. Asiakkaan voi ohjata tekemään esimerkiksi lapsen kanssa vietetyistä hyvistä hetkistä valokuvakirjaa, jonka voi antaa lapselle, kun tilanne sallii. Kirja voi auttaa vähentämään vanhemman kritiikkiä itseään kohtaan: hän voi huomata, että lapsen elämä ei ole ollut aina ikävää, vaan heillä on ollut paljon hyviä yhteisiä hetkiä, jotka toivottavasti säilyvät lapsen mielessä.

Vanhemmille kannattaa konkreettisesti havainnollistaa, miten eri toimintatavat vaikuttavat lapseen. Esimerkkinä voidaan käyttää torjutun vanhemman tapaa viestitellä lapselleen kontaktikatkon aikana (ks. kuvio 5). Kuvioon kirjoitetaan kaksi erilaista tapaa viestitellä lapselle ja kuvaillaan niiden seurauksia, ja niiden pohjalta arvioidaan, vahingoittaako toimintatapa lapsen hyvinvointia (riskitekijät) vai päinvastoin suojaako se häntä (suojaavat tekijät). Kuvion avulla voidaan etsiä vaihtoehtoja, parempaa tapaa toimia ja miettiä sen vaikutuksia.

Kuten aikaisemmista esimerkeistä nähdään, on torjutun vanhemman auttamiseksi paljon tehtävissä, vaikka tilannetta ei kokonaan saataisi ratkaistua. Tärkeintä on

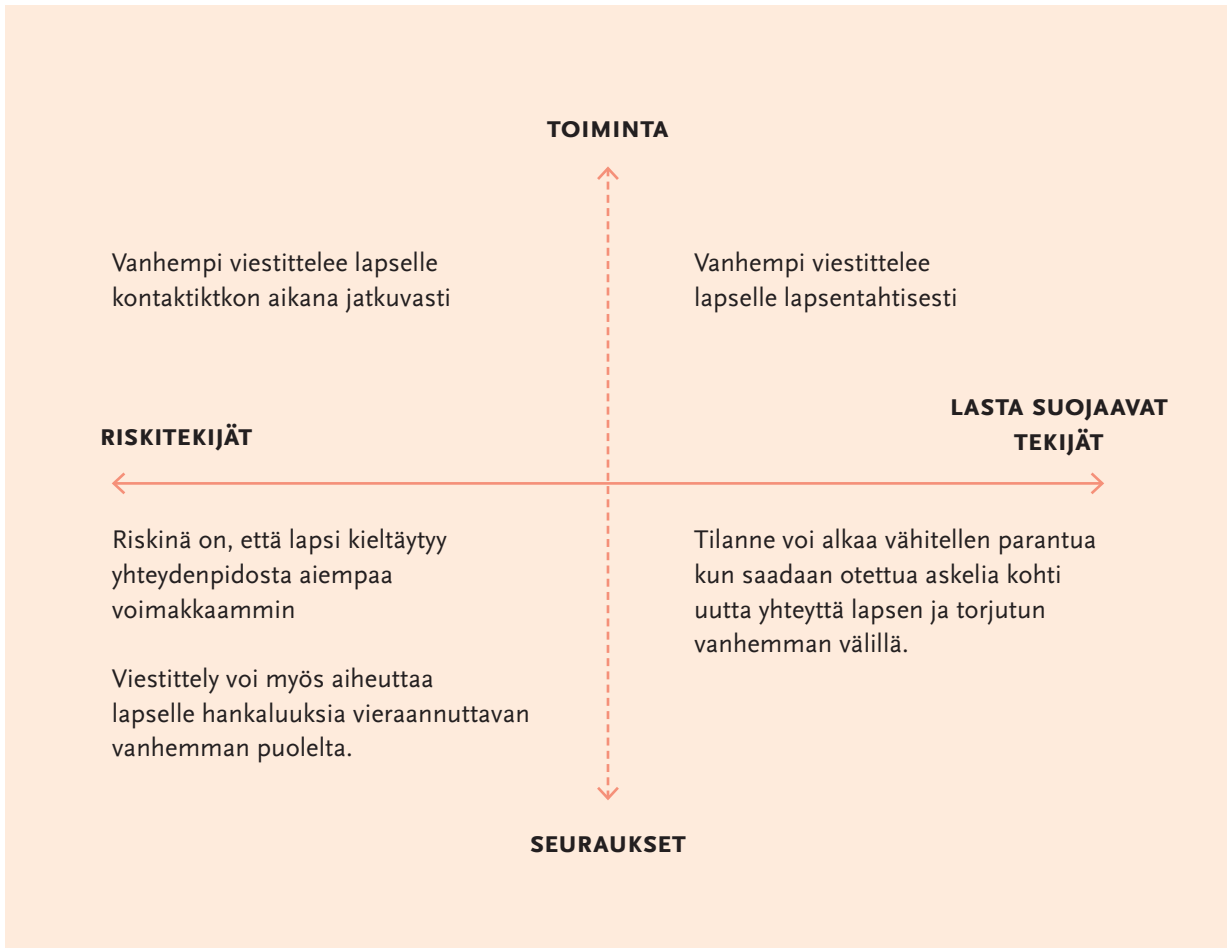
olla torjutun vanhemman tukena riittävän pitkäkestoisesti ja pitää yllä toivoa silloin, kun se vanhemmalta itseltään hiipuu.

Vieraannutetulle vanhemmalle haluan sanoa, että pidä huolta itsestäsi! Hae apua ja puhu, puhu ja puhu. Lapsesi tarvitsee sinua. Ole elossa häntä varten. (Torjuttu vanhempi)

7.4.1 Vertaisryhmät torjuttujen vanhempien tukena

Yksilötyöskentelyn lisäksi torjutut vanhemmat ovat tunteineet saaneensa paljon apua vertaistuesta. Moni vanhempi onkin jälkikäteen toivonut, että olisi jo varhaisemmassa vaiheessa löytänyt vertaistuen piiriin.

Vieraat vanhemmat on vertaisryhmämalli, jossa ryhmä toteutetaan etäyhteydellä. Ryhmä kokoontuu kahdeksan kertaa ja käsittelee teemoittain vanhempien kokemuksia vieraannuttamisesta. Ryhmässä on mukana työntekijän lisäksi itse vieraannuttamista kokeneita erovertaisohjaajia. Osallistujat ovat kertoneet voineensa en-

Kuvio 5. Esimerkki vanhemman toiminnan vaikutuksista lapseen (mukaillen Pietikäinen 2014).

MITÄ TORJUTTU VANHEMPI TARVIKSEE TYÖNTEKIJÄLTÄ?

- * Mahdollisuuden keskustella
- * Toivon ylläpitämistä suhteen palautumisesta lapseen
- * Vanhemmuuden tukemista – vanhempi on tärkeä kontaktikatosta huolimatta
- * Tukea jaksamiseen
- * Tunne- ja voimavaratyöskentelyä
- * Tukea omien kehollisten reaktioiden säätelyn opetteluun
- * Tukea omien rajojen määrittelyyn
- * Tiedon siitä, että myös lapsen kanssa työskennellään
- * Konkreettisia vinkkejä ja neuvoja, miten itse voi toimia kontaktikatkon aikana
- * Tietoa vertaistukiryhmistä ja muista tukitahoista ja -kanavista

simmäistä kertaa puhua tilanteestaan avoimesti ja suodattamatta. He ovat saaneet toivoa, uusia näkökulmia ja keinoja selvittää vaikeiden tunteiden kanssa.

Ryhmään osallistuneet kertoivat palautteissaan, että vertaisryhmät ovat hyvä paikka jakaa ajatuksia muiden samaa kokeneiden kanssa. Vertaistuki lievittää yksinäisyyttä, lisää ymmärrystä vieraannuttamisesta, auttaa asettamaan rajoja ja selviytymään surun kanssa. Puhuminen auttaa. Muut ymmärtävät tilanteen eikä heitä tarvitse vakuuttaa asiasta. Ryhmässä saa puhua mieltämättä seurauksia. Positiiviset kokemukset ovat kannustaneet jatkamaan ja antaneet toivoa.

7.4.2 Neuvoja vieraannutetun lapsen kanssa kommunikointiin

Vanhempi voi omalla viestinnällään ja kommunikointitavoillaan vaikuttaa merkittävästi siihen, miten tilanne

lapsen kanssa etenee. Hänellä voi olla valtava tarve avata lapselle omaa näkökulmaansa tai kertoa, etteivät hänestä kerrotut asiat ole totta. Hän voi myös esittää lapselle toiveita siitä, että tämä tulisi kotiin, ja kertoa ikävöivänsä tätä. Näin toimimalla vanhempi saattaa asettaa lapsen vaikeaan tilanteeseen ja voimistaa lapsen mahdollista lojaliteettiristiriitaa. Lapsen ei välttämättä ole mahdollista toimia tai vastata vanhemman viesteihin haluamallaan tavalla ollessaan vieraannuttavan vanhemman luona.

Torjutut vanhemmat kaipaavat usein työntekijältä konkreettisia neuvoja, miten lapsen kanssa kannattaa kommunikoida ja mitkä ovat viestinnän sudenkuoppia. Australialainen vieraannuttamisen asiantuntija Amanda Sillars on omien kokemustensa pohjalta koonnut torjutuille vanhemmille listan asioista, joita on hyvä huomioida vuorovaikutuksen rakentamisessa lapsen kanssa; niissä otetaan huomioon myös vanhemman oma hyvinvointi.

- * Puhu aina rauhallisesti, rakkaudella ja ystävällisesti riippumatta siitä, miten lapsi itse kommunikoi kanssasi.
- * Vältä liiallista yhteydenpitoa lapsen kanssa.
- * Älä oletta lapsen vastaavan kontaktipyyntöihisi. Vaikka et saisi lapselta vastausta, se ei tarkoita, etteikö lapsi haluaisi vastata tai rakastaisi sinua. Usein voi olla, että hänen yhteydenpitoaan valvotaan.
- * Paras ajankohta yhteydenpidolle on, kun toinen vanhempi ei ole lapsen lähetyvillä.
- * Anna itsellesi aikaa ajatella ennen kuin reagoit. Tekstiviesteihin ja sähköposteihin ei tarvitse heti vastata.
- * Suhtaudu tulevaisuuteen rakentavasti. Millaisena haluaisit nähdä tulevaisuuden? Mitä askelia sinun tulisi tehdä sitä varten?
- * Käyttäydy mahdollisimman normaalisti, jotta lapsi tietää, että teidän välillänne on kaikki hyvin.
- * Keskity omaan hyvinvointiisi ja hae tarvittaessa itsellesi keskustelutukea.
- * Osoita lapsellesi, että olet kiinnostunut hänestä, kysymällä kouluun, harrastuksiin tai kavereihin liittyviä asioita.
- * Vältä raskaita tai hankalia keskustelunaiheita.
- * Älä tee sellaisia lupauksia, joita et pysty pitämään.
- * Ota huomioon, että lapsi voi puhua vieraannuttavasti toimivan sanoin.

(Ks. Sillars)

7.5 TYÖSKENTELY VIERAANNUTTAVASTI TOIMIVAN VANHEMMAN KANSSA

Kuvio 6. Vieraannuttavasti toimivan vanhemman kanssa työskentelyn pääteemat (LHL = lapsenhuoltolaki).

Vieraannuttavasti toimivan vanhemman kanssa työskentelyssä psykoedukaation ja työskentelyn tavat vaihtelevat sen mukaan, millaisesta vieraannuttamistyyppistä on kyse. Vieraannuttaminen voi olla osittain tahatonta ja tiedostamatonta tai erittäin tarkoitushakuista ja suunnitelmallista, ja se voi vaihdella lievästeisestä vakavaan (ks. luku 3).

Vieraannuttaminen voi olla hyvin hienovaraista, jolloin vanhempi omasta mielestään tukee lapsen suhdetta toiseen vanhempaan, mutta rivien välistä välittyy erilainen viesti. Vanhempi voi vakuuttaa lapselle, läheisille ja ammattilaisille, että hän toimii lapsen edun mukaisesti, ja uskoo tähän itsekin. Tosiassassa hän siirtää omat negatiiviset mielikuvansa toisesta vanhemmasta lapsen kannettavaksi ja pyrkii monin eri tavoin vaikeuttamaan lapsen suhdetta toiseen vanhempaan. Vaikeimmissa tapauksissa vieraannuttava käyttäytyminen tuhoaa lapsen ja toisen vanhemman välisen suhteen kokonaan. Joskus vieraannuttaminen on tarkoituksellista, toistuvaa ja suunnitelmallista.

Kun vanhempi tietoisesti tai tiedostamattaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman suhdetta, hänen tarkoituksenaan voi olla

- sabotoida lapsen ja toisen vanhemman suhdetta
- hallita tai kontrolloida lapsen ja toisen vanhemman suhdetta
- aiheuttaa harmia toiselle vanhemmalle
- vahingoittaa toista vanhempaa tai lasta tai kosta heille
- kiristää toista vanhempaa toimimaan tietyllä tavalla.

Taustalla voi olla väkivaltaa ennen eroa, ja väkivalta jatkuu

- lapsen eristämisenä toisesta vanhemmasta
- pakottavana kontrollina ja vainokäyttäytymisenä
- lapsen ja toisen vanhemman yhteiselon tai tapaamisten sabotoimisena.

Tahattomassa vieraannuttamisessa vanhemman käytös voi liittyä omiin traumakokemuksiin, tunteiden käsittelyn vaikeuksiin ja mentalisaatiokyvyn puutteisiin. Vanhempi ei välttämättä pysty luottamaan toiseen vanhempaan, eikä uskalla rauhallisin mielin antaa lapsen olla toisen vanhemman luona. Vanhempi saattaa aiheuttaa lapselle pelkoja ja siirtää häneen omia tunteitaan ja pelkojaan. Kun työntekijä havaitsee vanhemman puheissa ja toimintatavoissa signaaleja vieraannuttavasta käytäytymisestä, on ensivaiheessa tärkeää arvioida, miten tietoinen vanhempi on oman haitallisen toimintansa motiiveista ja sen vaikutuksista lapseen (*skaala lievästä vakavaan, ks. luku 3, myös Fidler & Bala 2020*).

Lievemmissä tapauksissa jo asian puheeksi ottaminen usein auttaa vanhempaa hahmottamaan tilannetta ja luo mahdollisuuden muutokseen, esimerkiksi silloin kun hänelle annetaan tietoa vieraannuttamisesta ja tukea toisin toimimiseen. Kun vanhempi saa tietoa siitä, miten vahingollista vieraannuttaminen on lapselle, hän voi tuettuna onnistua muuttamaan ajatus- ja toimintatapojaan.

Lapsenhuoltolain ja lapsen oikeuksien perusteella lapsella on oikeus läheissuhteisiin ja suojeluun, mikä käytännössä tarkoittaa, että työskentelyssä tuetaan turvallisen yhteyden rakentamista lapsen ja vanhemman välille. Työntekijän velvollisuus on huolehtia lapsen oikeuksien toteutumisesta ja samalla suojella lasta väkivallalta. Tämä edellyttää käyttävän vanhemman vastuuttamista omasta käytöksestään ja ohjaamista väkivallattomaan vanhemmuuteen.

Vieraannuttavasti toimivan vanhemman toiminnassa korostuvia pelkoja ja toiseen vanhempaan liittyviä uhkakuvia on syytä avata konkreettisesti tarkkojen esimerkkien kautta. Usein vanhemman puheessa toistuvat katastrofijattelu ja voimakkaat tunteet. Vasta tarkemmassa tarkastelussa nähdään, onko kyse vanhemman omista traumakokemuksista johtuvista peloista, esimerkiksi väkivallasta tai kiintymyssuhdetraumasta. Epäilyjä väkivallasta ja vieraannuttamisesta voidaan esittää joko valheellisesti kiusaamistarkoituksessa tai aidon huolen vuoksi.

Vakavaan ja tahalliseen vieraannuttamiseen on hyvin vaikea puuttua, varsinkin, jos taustalla vaikuttavat kostoajatukset, pakottava kontrollintarve ja tahallinen halu vahingoittaa toista vanhempaa tai kun kyseessä on vakava persoonallisuushäiriö. Näihin tilanteisiin tarvitaan aina moniammatillista puuttumista, riskinarviointia ja toimintaohjeita.

Ammattilaisten tulisi käyttää ammattitaitoaan siinä, etteivät heti usko helpointa vaikutelmaa vanhempien ja lasten kertomasta. Usein vieraannuttajalla on haastava persoonallisuus. Vieraannuttaja on taitava näyttämään, puhumaan ympäröivästä ja kääntelemään ja väännelemään asioita. Usein vieraannuttaja pystyy va-

lehtelemaan aivan uskomattomia asioita kirkkain silmin. Viranomaisten pitäisi kerätä lapsen tilanteesta laajemmin tietoa, jotta faktat ja totuus tulevat ilmi. Vieraannutettu lapsi voi olla niin manipuloitu, että itsekkin uskoo puheisiinsa ja vaikuttaa vakuuttavalta ja hyvinvoivalta. Ammattilaisten pitäisi nähdä tuon taakse. Lapsella ei voi olla asiat hyvin, jos ei ole missään yhteydessä toiseen vanhempansa ilman mitään syytä. (Torjuttu vanhempi)

7.5.1 Elämänhistoria ja erotarina vaikuttavat vieraannuttamisen motiiveihin

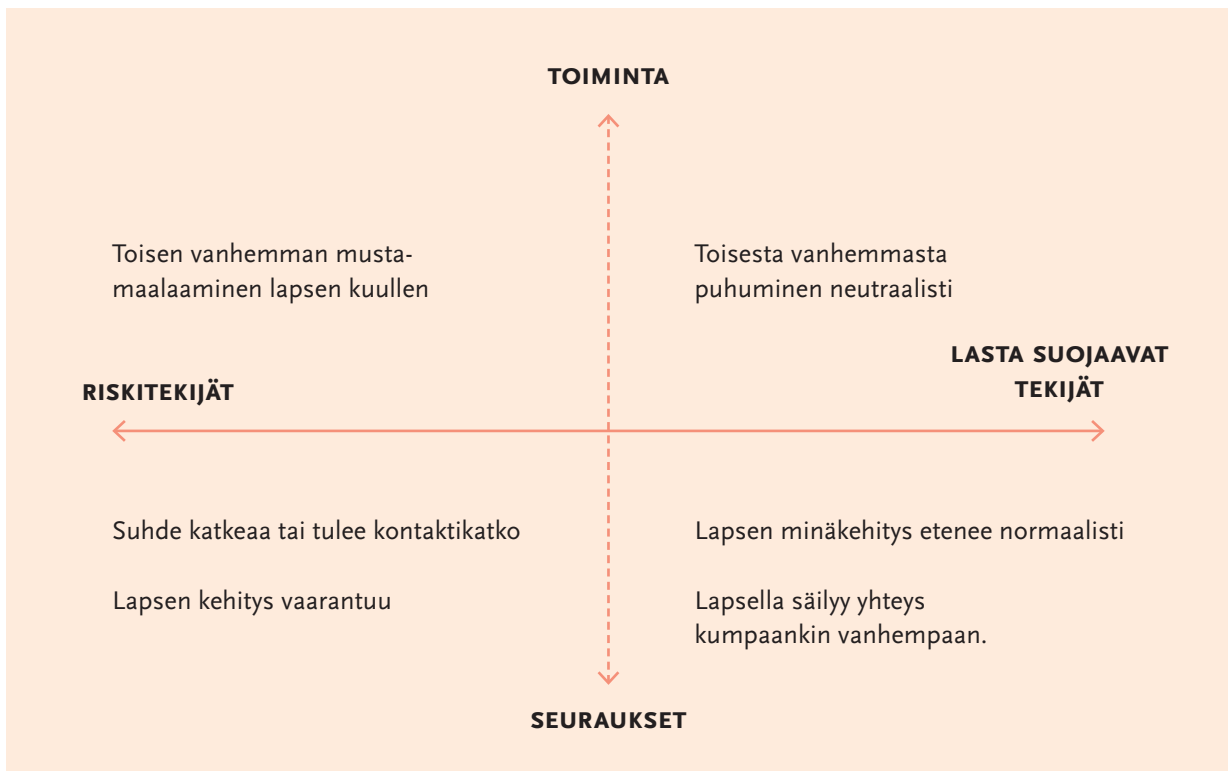
Työntekijän keskeinen tehtävä on pyrkiä selvittämään, miksi vanhempi toimii niin kuin toimii, ja yrittää ymmärtää, mikä häntä motivoi vieraannuttavaan toimintaan. Vieraannuttavasti toimivan vanhemman kanssa työskenneltäessä on tärkeä luoda luottamussuhde, jotta päästään kaivautumaan juurisyyhin vieraannuttavan käytöksen taustalla.

Käymällä läpi vanhemman erotarinaa ja elämänhistoriaa saadaan tärkeää tietoa taustatekijöistä ja motiiveista. Sellaisia voivat olla muun muassa vanhemman persoonallisuus, omat kiintymyssuhdetraumat sekä kokemus erosta. Taustatekijöiden tutkiminen auttaa kokonais kuvan muodostamisessa ja toimintasuunnitelman luomisessa. Kun toiminnan motiiveja on saatu selville, voidaan pohtia, miten vanhemman toiminta vaikuttaa lapsen minäkäsitykseen ja hänen suoraan tai epäsuoraan reagointiinsa. Vieraannuttavan toiminnan taustalla ja motiivina voi olla esimerkiksi vanhemman vaikeus päästä irti päättäneestä parisuhteesta, viha ja katkeruus toista vanhempaa kohtaan tai pelko lapsen menettämisestä (*ks. Sinkkonen 2018*).

Syitä vanhemman vieraannuttavaan toimintaan voi olla useita: vanhempien väliset konfliktit ennen eroa, nöyryyttäväksi koettu ero, puutteellinen tai toimimaton yhteistyövanhemmuus, vaikeudet vanhemman omassa taustassa, uskomuksissa tai mielenterveydessä sekä vanhemman haluttomuus muutokseen. Näitä tekijöitä tutkimalla voidaan löytää myös suojaavia tai resilienssiä vahvistavia tekijöitä. Jotkut vanhemmat voivat työntekijän avulla motivoitua muuttamaan käytöstään enemmän lapsen edun mukaiseksi. (*Ks. Aleneff 2015, Fidler & Bala 2020.*)

Jos vanhempi ei ole hyväksynyt eroa ja hänellä on vaikeuksia päästä irti parisuhteesta, on elämän uudelleen rakentaminen eron jälkeen raskasta. Pelko lapsen menettämisestä saattaa motivoida häntä väittämään, että toinen vanhempi on lapselle haitallinen.

Vaikka vanhempien yhteistyösuhteet olisi eron jälkeen ollut toimiva, vieraannuttavan käyttäytymisen voi laukaista toisen vanhemman uusi parisuhde. Vieraannuttamisessa kielteiset ajatukset, kuten kostosuunnitelmat, kapeuttavat vanhemman ajattelukykyä, ja siinä samalla hän käyttää lasta koston välineenä toista vanhempaa koh-

Kuvio 7. Esimerkki vanhemman toiminnan vaikutuksista lapseen (mukaillen Pietikäinen 2014).

taan. Vanhemmalla voi olla myös mielenterveyden tai persoonallisuuden haasteita, jotka vaikuttavat ajatuksiin ja toimintaan.

Vieraannuttavasti toimivan vanhemman voi olla vaikea ottaa vastaan vain sanallista psykoedukaatiota, mutta konkreettisempi havainnollistaminen voi edistää työskentelyä. Myös vieraannuttavasti toimivan vanhemman kanssa toimintatapojen vaikutuksia lapseen voi havainnollistaa kuvion 7 avulla.

Yllä olevaan kuvioon on otettu esimerkkitapaukseksi tavat puhua toisesta vanhemmasta – mustamaalaava ja neutraali puhetapa – ja niiden vaikutukset lapseen. Kuvion avulla voidaan havainnollistaa, mihin suuntaan esimerkiksi mustamaalaaminen vie tilannetta: lapsen kannalta riskialttiiseen vai lasta suojaavaan, turvalliseen suuntaan. Kuvion avulla voidaan havainnollistaa vaihtoehtoinen, parempi tapa toimia ja miettiä, mitkä ovat sen lasta suojaavat vaikutukset.

7.5.2 Tunteet ja toiminta vanhempana

Vanhemman voi olla vaikea huomata, että hänellä on käsittelemättömiä tunteita, jotka vaikuttavat hänen toimintatapoihinsa. Hän saattaa sanallisesti ilmaista lapsen ja toisen vanhemman suhteen olevan äärimmäisen tärkeä, mutta toimii päinvastaisesti. Vieraannuttavasti toimiva vanhempi tarvitsee usein tukea omien tunteidensa, kokemustensa ja pelkojensa käsittelyyn, ja hänelle kannattaa esittää mentalisaatioon ohjaavia kysymyksiä,

jotka auttavat näkemään tilanteen lapsen näkökulmasta. Lapsen minäkäsitys kehittyy suhteessa kumpaankin vanhempaan; puolet hänestä on isää ja puolet äitiä. Kummankin puolen pitää tulla hyväksytyksi, jotta lapsi voi hyväksyä itsensä ja myönteisen kuvan itsestään.

Seuraavilla kysymyksillä vanhempaa voi auttaa näkemään laajemmin oman käyttäytymisensä vaikutukset ja taustasyöt. Jokaisen perheen tilanne on erilainen, joten kysymyksiä kannattaa muotoilla sopivaan muotoon:

- Kerro omin sanoin, mitä on tapahtunut. Miten päädyitte tähän tilanteeseen?
- Mihin pyrit näillä toimintatavoilla?
- Miltä tilanne mielestäsi näyttää lapsen näkökulmasta?
- Miten ajattelet puhe- ja toimintatapojesi vaikuttavan lapseen?
- Miten voit tukea lapsen myönteistä minäkuvaa ja suhdetta toiseen vanhempaan? Minkä arvonnat lapsen ja toisen vanhemman suhteelle?
- Vaikuttavatko entistä puolisoasi kohtaan tunteitasi tunteet myös siihen, mitä ajattelet lapsesta? (Kysymyksellä on tarkoitus selvittää, onko vanhempi siirtänyt negatiiviset tunteensa myös lapseen vai kykeneekö hän pitämään suhtautumistavat erillään.)

> kaikista kohdista voi pyytää vanhempaa antamaan konkreettisia esimerkkejä.

7.6 LAPSEN JA VANHEMMAN TURVALLISEN YHTEYDEN PALAUTTAMINEN

Lapsen suhdetta toiseen vanhempaan pitää eron jälkeen tukea tai rakentaa aina lapsen turvallisuuden ehdoilla. Työntekijän on pohdittava tarkkaan, minkälaisia tavoitteita työskentelylle asetetaan: toisaalta on pidettävä yllä vanhemman toivoa siitä, että yhteys palautuu, mutta toisaalta häntä ei saa kannustaa toivomaan asioita, jotka eivät ehkä toteudu vaan voivat johtaa uusiin pettymyksiin.

Jos ammattilaisella on tietoa tai epäilyksiä lapseen kohdistuvasta väkivallasta tai lapsen altistumisesta vanhempien väliselle väkivallalle, ei väkivaltakokemuksia pidä missään tilanteessa ohittaa. Ammattilaisten tulee tällöin tehdä huolellinen riskiarvio, suuntaviivat vanhemmuustyöskentelylle ja turvasuunnitelma lapsen ja toisen vanhemman turvallisuuden varmistamiseksi.

TARJOA VANHEMMILLE TUKEA JA NEUVOJA SIIHEN, MITEN HE VOIVAT RAKENTAA YHTEYTTÄ LAPSEENSA. AUTA VANHEMPIA PUHUMAAN, KUUNTELEMAAN JA YMMÄRTÄMÄÄN TOISIAAN JA SITÄ, MITEN TÄHÄN TILANTEeseen ON PÄÄDYTTY.

Perheen tuen tarve ei pääty, vaikka lapsi ja torjuttu vanhempi saivat palautettua yhteyden toisiinsa. On tärkeä tukea vanhemmuutta ja vanhemman ja lapsen uudelleen löytynyttä suhdetta myös yhteyden palautumisen jälkeen. Vanhemman mielestä saattaa olla vaikea toimia taas normaalilla tavalla vanhempänä ja esimerkiksi asettaa lapselle rajoja, jos hän pelkää kontaktikatkon uusiutuvan tai lapsen hylkäävän hänet uudelleen. Riskinä voi olla myös tilanteen kääntyminen päinvastaiseksi, jolloin lapsi alkaa torjua aikaisemmin vieraannuttavasti käyttäytynyttä vanhempansa. Tilanteessa haetaan uutta normaalia elämää, ja välillä saatetaan mennä vähän takapakkia.

TARJOA PERHEELLE TUKEA MYÖS YHTEYDEN PALAUTUMISEN JÄLKEEN.

Vanhemmat kaipaavat työntekijältä konkreettisia neuvoja siihen, miten yhteys lapseen saadaan palautettua. Vanhempien kanssa voi käydä läpi ohjeita, joiden avulla yhteyden rakentaminen on fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvallista kaikille osapuolille, ennen kaikkea lapselle mutta myös vanhemmalle ja työntekijälle. Vanhemmat on tarkoitettu saamaan ennakoivasti miettimään, miten oma toiminta vaikuttaa yhteyden rakentamisessa.

TOIMINTAOHJEITA TORJUTULLE VANHEMMALLE YHTEYDEN PALAUTTAMISEEN TURVALLISESTI

- * Keskity tulevaan menneisyyden sijaan.
- * Anna lapsen ottaa yhteyttä rauhassa ja omassa tahdissaan.
- * Kunnioita lapsen rajoja ja oikeutta omiin ajatuksiinsa ja tunteisiinsa.
- * Anna lapsen rakastaa kumpaakin vanhempansa.
- * Älä kuormita lasta omilla tunteillasi äläkä painosta lasta.
- * Vältä oman oikeana pitämäsi version kertomista lapselle.
- * Jos tapaat lasta, pyri tekemään tapaamisesta lapselle myönteinen kokemus.
- * Vältä voimakkaita reaktioita lapsen läsnä ollessa ja pysy aina rauhallisena.
- * Vältä lapsen kanssa riitelyä, sillä se aiheuttaa stressiä molemmille.
- * Älä syyllistä lasta kontaktikatkosta tai muusta toiminnasta.
- * Vältä toisen vanhemman kritisointia tai syyttämistä lapsen kuullen.
- * Pyydä tarvittaessa apua terveydenhuollosta ja mielenterveyden ammattilaisilta.

(Ks. *Sillars.*)

VINKKEJÄ SOSIAALISEN MEDIAN KÄYTTÖÖN

Lapsi ja nuori on usein utelias näkemään, mitä torjutulle vanhemmalle kuuluu. Hän voi esimerkiksi käyttää ystäviensä käyttäjätilejä tai laitteita voidakseen kurkistaa vanhempansa sosiaalisen median profiliin. Lapsi tai nuori tekee tämän usein salassa, jottei järkyttäisi tai suuttuttaisi vieraannuttavaa vanhempaa. Torjutun vanhemman on hyvä muistaa muutamia ohjenuoria toimiessaan sosiaalisessa mediassa:

- * Ota lapsi huomioon ja varmista, että sosiaalisen median tiliesi sisältö on lapsellesi sopivaa luettavaa eikä sieltä välity vihan tai katkeruuden tunteita.
- * Jos lapsesi arvioisi elämäsi sosiaaliseen mediaan lataamasi sisällön perusteella, pitäisikö hän sinusta syntyvää mielikuvaa myönteisenä?
- * Jaa sosiaalisessa mediassa kuvia harkiten jälleenrakentaessasi suhdetta lapseesi. Yhteisten kuvien jakaminen julkisesti voi lisätä lapsen ahdistusta ja siitä voi aiheutua haittaa lapselle, mikäli vieraannuttava vanhempi huomaa kuvat. Lapsi voi myös uskoa pettäneensä vieraannuttavan vanhemman luottamuksen ja tuntea siitä syyllisyyttä.
- * Muista, että toinen vanhempi voi käyttää eri viestikanaavissa ja sosiaalisessa mediassa julkaisemiasi asioita sinua vastaan ja esittää niitä oikeudenkäynnissä todistusaineistona.

7.7 ONNISTUMISIA ASIAKASTYÖSSÄ – ASIAKASTAPAUSKUVAAUS

Kuvaamme erästä asiakastapausta, jossa saatiin myönteinen muutos aikaiseksi. Perheen kanssa työskenneltiin Turvassa-hankkeessa vuosien 2020–2021 aikana.

Lähtötilanne

Vanhemmilla oli erittäin vaikea ja pitkittynyt kolme vuotta kestänyt eron jälkeinen huoltoriita, jossa tapaamis- ja elatussopimukset oli saatu vahvistettua lastenvalvojan avustuksella. Vanhemmilla oli kaksi yhteistä lasta. Toisen lapsen tapaamiset jatkuivat normaalisti, mutta toisen osalta sopimuksia ei noudatettu, ja lapsen tapaamisissa oli ollut useita kuukausia kestänyt kontaktikatko. Vanhemmat esittivät toisistaan päinvastaisia väittämiä ja väkivaltasyytöksiä, kyseenalaistivat toisen mielenterveyttä (narsismi, psykopatia, manipulatiivisuus) ja pitivät myös lapsikaappausta mahdollisena uhkana – vanhemmat olivat ulkomaalaistaustaisia ja kotoisin eri maista. Esiin nousivat myös vieraannuttamisen kysymykset.

Tilanteet, joissa lapsi siirtyi vanhemmalta toiselle, olivat usein kärjistyneet, ja sen vuoksi lapsi kieltäytyi tapaamisista ja kaikesta yhteydenpidosta isänsä kanssa. Työskentelyn tavoitteena oli tapaamisten alkaminen uudelleen, joka aiheutti äidissä valtavaa huolta. Vanhempien voimakkaita riitoja oli ollut jo ennen eroa, samoin syytöksiä lapseen kohdistuneesta väkivallasta. Yhdestä vanhempien välisestä riitatilanteesta oli nostettu pahoinpitelysyyte.

Vaihtotilanteet olivat lapsille turvattomia. Kerran vanhempien välinen ristiriita kärjistyi huutamiseksi ja lapsen riuhtomiseksi autoon tai vanhemmat riitelivät kovaäänisesti tavaroista. Äidin tarve suojata lasta – tai vieraannuttaa häntä – kasvoi.

Miten työskenneltiin?

Työskentelyn aluksi työntekijät pyysivät vanhemmilta luovan moniammatilliseen yhteistyöhön ja tietojen vaihtoon. Haastavat erot -työryhmässä. Perheelle tehtiin taustaselvitys, jossa kartoitettiin, mitä palveluja perhe on käyttänyt ja ovatko he käyttäneet väkivaltatyön avopalveluja, työskennelleet sosiaalityön tai lastenvalvojan kanssa ja onko taustalla poliisin rikostutkintaprosesseja. Työntekijät nimesivät lapselle ja vanhemmille omat työntekijät.

Työskentelyssä käytettiin Turvassa-hankkeen lapsinäkökulmasta tehtyä riskienseulontalomaketta. Lomakkeen avulla arvioitiin lapsen turvallisuutta ja hyvinvointia uhkaavia riskitekijöitä, luotiin yhteistä tilannekuvaa riskeistä ja kokonaistilanteesta sekä annettiin toimenpidesuosittukset työskentelyyn.

Lapsen oma työntekijä tapasi lasta ensin omissa tapaamisissa, joissa kartoitettiin laajasti tapaamisista kiel-

täytymisen syitä. Lapsen kanssa pohdittiin turvallisuutta, vanhemmuutta ja pelkoja monesta näkökulmasta.

Vanhempien kanssa työskentely kulki samaan aikaan omina kokonaisuuksinaan. Torjutun vanhemman kanssa mietittiin mahdollisia syitä ja tilanteita, joiden vuoksi lapsi tällä hetkellä käyttäytyy torjuvasti häntä kohtaan. Vanhemman kanssa käytiin läpi hänen tapojaan toimia vanhempana, vanhempien välisiä kärjistyneitä tilanteita ja niiden vaikutusta lapseen, mahdollisia muutostarpeita sekä omaa perhe- ja parisuhdehistoriaa. Työntekijän avulla pohdittiin, miten tilannetta pystyisi omalla toiminnalla viemään parempaan suuntaan.

Etäännyttävästi toimivan vanhemman kanssa käsiteltiin lapsen oikeutta molempiin vanhempiin, vanhemman omaa toimintaa lapsen käytöksen vahvistajana, omaa perhe- ja parisuhdehistoriaa, omia kaltoinkohtelukokemuksia ja psyykkistä vointia, vanhempien välisiä kärjistyneitä tilanteita ja lasten reaktioita niihin sekä vanhemman omia pelkoja. Moniammatillisesti arvioitiin äidin käyttäytymisen vieraannuttavasti ja tähän pyrittiin vaikuttamaan mahdollisimman monesta eri näkökulmasta.

Työskentelyn aikana työntekijät keskustelivat aktiivisesti keskenään työskentelyssä havaitsemistaan asioista ja tekivät tilanteesta erilaisia hypoteeseja. Työntekijät hankkivat tietoa eri viranomaisilta hypoteesien tueksi. Työntekijöiden varmistuttua siitä, ettei lapsen ja torjutun vanhemman tapaamisista muodostuisi lapselle turvallisuusriskiä, alettiin lapsen kanssa keskustella tuetuista tapaamisista, joissa tuttu työntekijä olisi koko ajan paikalla ja lapsen turvana. Lapsi suostui tähän, ja kahden tapaamisen jälkeen hän oli valmis lähtemään työntekijöiden kanssa vanhemman luo käymään. Ensimmäisen kotitapaamisen jälkeen lapsi itse totesi, ettei työntekijöiden läsnäolo tulevissa tapaamisissa olisi tarpeen ja että hän tulisi mielellään uudelleen vanhemman luo. Viranomaisyhteistyön avulla luotiin portaittainen suunnitelma tapaamisrytmin palauttamiseksi tapaamissopimusta vastaavaksi.

Työskentelyn päätös

Vanhempien ja lapsen omat työskentelyt jatkuivat vielä tapaamisten lähdettyä rullaamaan normaalisti. Silloin järjestettiin myös yhteistapaamisia sosiaalityöntekijän kanssa, ja hänen kanssaan jatkettiin riskinarviointia ja seurattiin muutostyöskentelyn etenemistä. Koska tilanne oli muuttunut lapsen kannalta paremmaksi, voitiin työskentely päättyä.

Riittävän intensiivisellä ja koko perheen huomioivalla työskentelyllä oli päästy tilanteeseen, jossa tapaamissopimusta noudatettiin. Lapsi voi hyvin aiemmin torjumansa vanhemman seurassa ja odotti tämän tapaamisia. Sosiaalityöntekijä jatkoi tapaamisia harvakseltaan eri osapuolien kanssa hanketyöskentelyn päätyttyä.

8.

Lasten ja nuorten kanssa työskentely

Emmi Heikkinen ja Milja Harju

TÄSSÄ LUVUSSA KUVAAMME vieraannuttamisen vaikutuksia lapsiin ja nuoriin sekä sitä, miten vieraannuttaminen ilmenee lasten ja nuorten käyttäytymisessä. Kerromme lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn liittyvistä periaatteista ja esittelemme konkreettisia työmenetelmiä, joita ammattilaisten on helppo ottaa käyttöön. Työmenetelmien avulla voidaan ehkäistä vieraannuttamista ja auttaa prosessissa, jossa lapsi tai nuori rakentaa uudelleen suhdetta vanhempiinsa. Vieraannuttaminen on myös ylisukupolvinen ilmiö, joten perheitä auttamalla ja vieraannuttamiseen puuttamalla voidaan välttää haitallisten mallien siirtyminen aikuisuuteen ja sukupolvelta toiselle.

Kaiken kaikkiaan vieraannutetun lapsen auttaminen on vaikeaa eikä auttamiseen ole vakiintuneita menetelmiä tai työtapoja (Sinkkonen 2018). Suomen perheoikeudessa ei ole sellaista käytäntöä, että tuomioistuin voisi velvoittaa vanhempia ja lapsia osallistumaan terapeutiseen interventioon, vanhemmuuden arviointiin tai jälleenyhdistämisterapiaan, kuten esimerkiksi Alankomaissa, Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa (ks. luku 5). Tämä hankaloittaa avun piiriin pääsemistä.

Vieraannuttamisen tunnistaminen on vaikeaa etenkin varhaisessa vaiheessa, ja siksi lapsen suhde toiseen vanhempaan saattaa olla pitkäänkin poikki. Sosiaalihuoltolain tai lastensuojelulain mukaiset tukitoimet ja palvelut perustuvat vapaaehtoisuuteen, joten niihin tarvitaan kummankin huoltajan suostumusta ja sitoutumista. Tämä muodostuu usein esteeksi, kun pyritään auttamaan toisesta vanhemmastaan vieraantuneita lapsia ja nuoria. Eräs lapsestaan vieraannutettu vanhempi kuvasi tilannetta seuraavasti:

”Kaikkein tärkein asia kysymyksenasettelussa saattaa jäädä piiloon: mitä apua lapset ovat saaneet? Rakenteet ja viranomaisten toimintatapa jättävät lapset puolustuskyvyttöminä uhreina useimmiten täysin ilman apua. Sosiaalihuollossa todettiin, että lapset ovat pitkäkestoisen tuen ja avun tarpeessa. Puolessatoista vuodessa lasten hyvinvoinnin tueksi ei tehty mitään ja lopuksi vieraannuttajalta tiedusteltiin, ovatko lapset hänen mielestään enää avun ja tuen tarpeessa. Vieraannuttaja vastasi, ettei tarvetta ollut ja asiassuhde päättyi siihen.”
(Kokemusvanhempi)

Auttaminen ei kuitenkaan ole mahdotonta, vaan lapsia ja nuoria voidaan auttaa monissa eri sosiaali- ja terve-

ydenhuollon palveluissa. Vieraannuttamisilmiön parissa työskennellessä on tärkeää kohdata ja kuulla kaikkia osapuolia, erityisesti lapsia ja nuoria, joiden elämään vieraannuttaminen jättää syvät jäljet, ja joiden oikeuksia vieraannuttaminen ensisijaisesti loukkaa. Työskentelyn tavoitteena on rakentaa lapsen suhdetta kumpaankin vanhempaan, ei pelkästään torjuttuun vanhempaan. Jokaisen lapsen kokemus vieraannuttamisesta tai vieraantumisesta on omanlaisensa, ja siksi lapsen kokemuksiin ja ajatuksiin tutustuminen sekä niiden ymmärtäminen on tarpeen.

Työskentelyssä on kunnioitettava lapsen suhdetta kumpaankin vanhempaan ja huomioitava lapsen ikä- ja kehitystaso; eri-ikäisten lasten ja nuorten kanssa käytetään erilaisia menetelmiä. Lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn liittyy kuitenkin tiettyjä periaatteita, jotka sopivat kaikenikäisille.

8.1. VIERAANNUTTAMISEN VAIKUTUKSET LAPSIIIN JA NUORIIN

Vieraannuttaminen vaikuttaa lapsen ja nuoren kehitykseen monella tavoin. Vieraannuttaminen on lapselle traumatisoivaa; tutkimusten mukaan vieraannuttamiselle altistuneilla lapsilla ja nuorilla on ilmennyt muun muassa syyllisyyttä, ahdistuneisuutta, psykosomaattisia oireita, jäsentymätöntä vihaa toista vanhempaa kohtaan, toistuvia itsesyytöksiä, itsearvostuksen puutetta ja masentuneisuutta. Lapselle syntyy lapsuudestaan vääristyneitä ja virheellisiä muistoja, joita hän alkaa pitää aitoina elämäkokemuksinaan. Tunne-elämän vaikeudet heijastuvat usein koulunkäyntiin ja kaverisuhteisiin. (Aleneff 2015.)

Vieraannuttamisen psyykkiset seuraukset lapselle voidaan rinnastaa vakavan emotionaalisen kaltoinkohtelun seurauksiin (Sinkkonen 2018). Vanhempien riitaisa ero vaikuttaa lasten ja nuorten hyvinvointiin laajalti, ja yhdeksi keskeiseksi syyksi nuorten pahoinvointiin ja itse-tuhoisuuteen on esitetty juuri lapsen vieraannuttamista toisesta vanhemmastaan. Tämä tulisikin ottaa aiempaa laajemmin huomioon perhepalveluissa sekä huoltajuus- ja tapamisoikeuksiin liittyvissä päätöksissä. (Miettinen 2022.)

Lapsen kokemus siitä, että hän on aikuisen koston välikappale, heikentää hänen hyvinvointiaan ja turvallisuuden tunnettaan. Lapsi on altis asettumaan vanhempiensa väliin. Lapsen pyrkimyksenä voi olla tilanteen ratkaiseminen omalla toiminnallaan, esimerkiksi ottamalla

kantaa tai asettumalla toisen vanhemman puolelle tai alistumalla vanhemman pyrkimysten toteuttamiseen. Vieraantumisen ja toisen vanhemman torjunta ovat lapsen primitiivinen puolustuskeino uhkaavassa ja stressaavassa tilanteessa (Woodall 2022).

"Äiti sanoi, että voin ottaa yhteyttä isääni ja hänen puolen isovanhempiini, kun olen täysi-ikäinen. Niin kauan kun asun äidin kanssa ja hän toimii lähivanhempana, ei ole asiaa edes mainita kyseisten henkilöiden nimiä. Tultuani täysi-ikäiseksi ymmärsin, ettei tunnesidettä ole ja sen muodostaminen on ollut haastavaa aikuisiällä." (Nuorten kyselyn vastaaja)

Vieraannutetuille lapsille muodostuu aikuiseksi kasvetuun pahoinpidellyn tai hyväksikäytetyn lapsen identiteetti, mikä on iso riski mielenterveydelle (Häkkinen-Nyholm 2018). Tämä heijastuu myös tuleviin parisuhteisiin ja suhteeseen omiin lapsiin; lapsuudessa opitut ristiriitojen ratkaisumallit siirtyvät aikuisen ihmissuhteisiin. Tämä on aihe, joka nousee keskeiseksi, kun työskennellään nuorten kanssa, sillä nuoruusiässä alkavat usein myös ensimmäiset seurustelusuhteet.

Nuorilla vieraannuttamisesta seuraavat luottamusongelmat vaikuttavat sekä kaveri- että seurustelusuhteisiin. Luottamusongelmat voivat olla suoraa heijastusta toisen vanhemman torjumisesta ja siitä ajatuksesta, että tämä on hylännyt lapsensa. Esimerkiksi isästä vieraannutetut tytöt ovat kertoneet vaikeuksista myöhemmissä parisuhteissaan; jos sisäinen malli vastakkaisesta sukupuolesta sisältää eron ja torjumisen, voi toimivan parisuhteen luominen olla vaikeaa. (Aleneff 2015.) Nuoren kanssa työskentelevän ammattilaisen onkin hyvä olla tietoinen siitä, että vieraannuttaminen ei ole riski vain lapsen ja nuoren kehitykselle, vaan voi johtaa myös siihen, että vieraannuttamistyyppinen käytös siirtyy sukupolvelta toiselle. Jos vieraannuttava vanhempi toimii lapsen roolimallina, lapsi saattaa itse aikuisena toimia vieraannuttavilla tavoilla tai joutua vieraannuttamisen kohteeksi. (Aleneff 2015.)

JOS VIERAANNUTTAVA VANHEMPI TOIMII LAPSEN ROOLIMALLINA, LAPSI SAATTAÄ ITSE AIKUISENA TOIMIA VIERAANNUTTAVILLA TAVOILLA TAI JOUTUA VIERAANNUTTAMISEN KOHTEEKSI.

Vieraannutetuilla nuorilla on havaittu olevan vuorovai-
kutuongelmia myös sen vuoksi, että vieraannuttavassa ympäristössä heillä ei ole ollut mahdollisuutta oppia

arkisten kiistojen kautta vuorovaikutteista ongelmanratkaisua (Aleneff 2015). Nuoren kanssa työskentelevällä ammattilaisella onkin keskeinen rooli luottamuksen rakentajana ja turvallisena, neutraalina aikuisena, jollaista nuorella ei ehkä koskaan aikaisemmin ole ollut.

"Sitten kun pääsin irti syyllisyydestä, en enää itkenyt sitä, että vanhempi jäi yksin, kun menin toiselle vanhemmalle. Lapsena ikävöin vanhempaa, mutta myös lapsen mielessä ajattelin, että vanhempi on yksin, että sillä ei oo mitään muuta." (Nuori kokemusasiantuntija)

8.2. VIERAANNUTTAMISEN ILMENEMINEN LASTEN JA NUORTEN KÄYTTÄYTYMISESSÄ

Tutkimuskirjallisuudessa vieraannuttamisen vakaavuusasteet on jaettu lapsen kokemusmaailman mukaan kolmeen luokkaan. Lievässä tapauksessa lapsi kokee stressiä ollessaan yhteydessä torjuttuun vanhempaansa ja saattaa sanallisesti vastustaa hänen tapaamistaan mutta suostuu siihen. Vakavahkossa tai keskivaikeassa tapauksessa lapsi joutuu pitämään yllä ikään kuin kahta erillistä maailmaa ja identiteettiä ollessaan vanhempiensa kanssa tekemisissä. Tällaiselle lapselle vaihtotilanteet voivat aiheuttaa huomattavaa stressiä ja ristiriitoja, ja tilanne voi edetä siihen, ettei lapsi suostu menemään toisen vanhemman luokse ja vastustaa tätä aggressiivisesti ja fyysisesti. Erittäin vakavissa tapauksissa prosessi on johdanut siihen, ettei lapsi halua olla lainkaan yhteydessä torjumaansa vanhempaan ja tähän kohdistuvat vihan tunteet hallitsevat lapsen ajatusmaailmaa. (Ward & Harvey 1993; Häkkinen-Nyholm 2017.)

Vanhemmastaan vieraantunut lapsi saattaa puhua ja ajatella vieraannutetusta vanhemmastaan hyvin mustavalkoisesti, mikä tulee esiin lapsen puheessa muun muassa siten, että torjuttuun vanhempaan liittyy ainoastaan ikäviä asioita, ominaisuuksia tai muistoja ja toiseen vanhempaan ainoastaan hyviä, ihailtavia ominaisuuksia ja muistoja. Lapsi voi myös kertoa torjutusta vanhemmastaan sellaisia ikäviä muistoja tai tapahtumia, joissa hän ei itse ole ollut osallisena, mutta pystyy kuvailemaan niitä hyvinkin vakuuttavasti. Lapsi voi esimerkiksi alkaa kutsua torjuttua vanhempaa pelkällä etunimellä. (Ks. esim. Häkkinen-Nyholm 2010 ja 2017; Sinkkonen 2018.)

Lapsen kanssa keskustellessaan työntekijä usein huomaa pohtivansa, kenen suulla lapsi puhuu. Tämä voi olla työntekijälle hämmentävää. Lapsen tapa kertoa ja kuvailla asioita on usein ikätasostaan poikkeavaa, ja siinä kuuluvat vieraannuttavan vanhemman ajatusmallit.

"Viranomaisten tulisi kiinnittää huomiota vanhempien ja lasten kielenkäyttöön. Millaisilla pronomineilla

puhutaan. Vieraannuttaja sitoo usein lapset puolelleen käyttämällä tietoisesti korostetusti sanaa "me" eli vieraannuttaja ja lapset. Vastapuolelle jäävät automaattisesti toinen vanhempi perheeseen "hän/he". Näin yksinkertainen keino on äärimmäisen tehokas manipulointikeino, josta ei jää todisteita eikä jälkiä vieraannuttajan toiminnasta. Vieraannuttaja liittoutuu lasten kanssa toista vanhempaa vastaan."

Lapsestaan vieraannutetut vanhemmat pohtivat, miten esimerkiksi toisen vanhemman manipulointi näkyy:

"Ammattilaisten tulisi käyttää ammattitaitoaan siinä, etteivät heti usko helpointa vaikutelmaa vanhempien ja lasten kertomasta. Usein vieraannuttajalla on haastava persoonallisuus. Vieraannuttaja on taitava näyttelmään, puhumaan ympäröivästä ja kääntelemään ja väentelemään asioita. Usein vieraannuttaja pystyy valehtelemaan aivan uskomattomia asioita kirkkain silmin. Viranomaisten pitäisi kerätä lapsen tilanteesta laajemmin tietoa, jotta faktat ja totuus tulevat ilmi. Vieraannutettu lapsi voi olla niin manipuloitu, että itsekin uskoo puheisiinsa ja vaikuttaa vakuuttavalta ja hyvinvoivalta. Ammattilaisten pitäisi nähdä tuon taakse. Lapsella ei voi olla asiat hyvin, jos ei ole missään yhteydessä toiseen vanhempansa ilman mitään syytä."

Lapsen käyttäytymisen taustalla voi olla myös muita syitä kuin vieraannuttaminen. Siksi onkin tärkeää miettiä, onko lapsen ja perheen elämäntilanteessa muita asioita, joilla voi olla vaikutusta käyttäytymiseen tai oireiluun. Tästä on kerrottu tarkemmin luvussa 3.

"Vanhempien ero oli rankka ja rankemman siitä teki se, että isän uusi puoliso erkaannutti isää meistä lapsista. Kiristi valitsemaan hänet tai meidät lapset. Isä ei saanut olla kanssamme tekemisissä ja muutti pian eron jälkeen myös kauemmaksi, eikä saanut kertoa mihin."
(Nuorten kyselyn vastaaja)

**OLEELLISTA ON SELVITTÄÄ,
MIKSI LAPSI PÄÄTTÄÄ PYSYÄ
TOISEN VANHEMPANSA LUONA
TAI TÄMÄN PUOLELLA JA TORJUU
TOISEN VANHEMPANSA.**

LAPSEN KÄYTTÄYTYMISESSÄ VAKAVA VIERAANNUTTAMINEN VOI NÄKYÄ SEURAAVILLA TAVOILLA:

- * Lapsen ja vanhemman aiempi hyvä ja myönteinen suhde on muuttunut huonoksi.
- * Lapsella ei ole toisesta vanhemmastaan positiivisia ja myönteisiä muistoja.
- * Toista vanhempaa koskevat uskomukset ovat vääristyneitä ja jyrkän kielteisiä.
- * Lapsi vastustaa toista vanhempansa avoimesti, ilkeästi, aggressiivisesti ja fyysisesti.
- * Lapsella on tuskainen suhtautuminen vieraannutettua vanhempaa kohtaan.
- * Lapsi pyrkii miellyttämään vieraannuttavaa
- * Lapsi matkii vieraannuttavan vanhempansa käyttäytymistä.
- * Lapsi ihannoii vieraannuttavaa vanhempansa epärealistisesti.
- * Kielellisessä ilmaisussa on vieraannuttavalta vanhemmalta omaksuttuja ilmaisuja.
- * Lapsi pitää toisen vanhemman rajaamiseen liittyvää toimintatapaansa oikeana.
- * Vihakampanja ja haluttomuus tapaamisiin ulottuvat vanhemman lisäksi tämän sukulaisiin.
- * Lapsi on lopettanut kaiken yhteydenpidon toisen vanhemman kanssa.
- * Lapsi suhtautuu psykoterapeuttisiin interventioihin tai hoitoihin kielteisesti.

(ks. Häkkänen-Nyholm 2017.)

Polarisoituminen ja lojaliteettiristiriita

Vieraannuttamistapauksissa lapsen kokemusmaailmaa sävyttää lojaalisuuksien ristiriita. Käytännössä lapsi kokee joutuvansa asettumaan toisen vanhemman puolelle, mikä samalla merkitsee hänelle toista vanhempaa kohtaan osoitetun lojaaliuden rikkoutumista. (Ks. Karttunen 2010.)

Benjamin Garber (2022) on kuvannut lapsen asemaa vieraannuttamisen ilmiössä polarisaation kautta. Lapsi on ratkaissut lojaliteettiristiriidan valitsemalla puolensa, liittoutumalla vanhemman A kanssa ja kieltäytymällä kontaktista vanhemman B kanssa. Ammattilaisten tulee ymmärtää tämä dynamiikka: kyse ei ole vanhemman B torjumisesta, vaan siitä, ettei lapsi altistuisi A:n negatiivisille puheille. Oleellista on selvittää, miksi lapsi päättää pysyä toisen vanhempansa luona tai tämän puolella. Johtuuko se vieraannuttamisesta vai esimerkiksi siitä, että lapsi kokee velvollisuudekseen huolehtia toisesta vanhemmasta? Polarisoitumisessa ei ole kyse faktoista vaan siitä, miltä asiat itsestä tuntuvat. Faktojakin tulkitaan vain omasta näkökulmasta ja omaa ajatusrakennetta vahvistaen. Muun muassa vanhemman mentalisaatiokyvyn puute tai persoonallisuuteen liittyvät tekijät voivat estää vanhempaa näkemästä asiaa lapsen kannalta.

"Koin isän hylänneen meidät enkä lapsena suostunut lähtemään isän luokse. Tämä johtui katkeruudesta eron vuoksi, sekä huolesta joka liittyi äitiini."
(Nuorten kyselyn vastaaja)

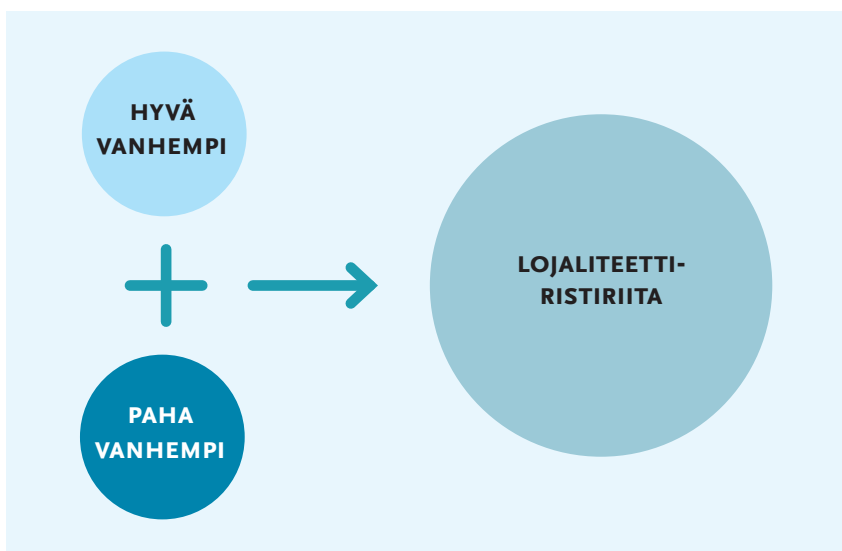
Kuviossa 8 avataan melko tyypillistä lapsen vieraantumiseen johtavaa ja korkeasti konfliktoitunutta erotilannetta, joka muodostaa riskin lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle. Vanhemman täysin mustavalkoinen ajatte-

lu sekä toisen vanhemman vanhemmuutta mitätöivä ja demonisoiva puhe vahvistavat lapsen kielteistä mielikuvaa toisesta vanhemmasta. Vanhempi pyrkii usein siirtämään oman syyttävän ja vääristyneen ajatusmallinsa lapsensa lisäksi läheisille ja ammattilaisille: "Minä olen hyvä, toinen vanhempi on paha." Tällä on kauaskantoiset haitalliset vaikutukset lapsen minäkuvaan ja psyykkiseen kehitykseen. Jos lapsi elää pitkään vaikeassa lojaliteettiristiriidassa, riskinä on lapsen vieraantumisen toisesta vanhemmasta ja psyykkisen häiriön kehittyminen.

"Äiti ja koko äitin suku puhui iskästä hirveitä asioita, vaikka ne oli aiemmin olleet hyvissä väleissä. Ja kyllä iskäkin puhui äitistä. Pahinta oli, että kaikki sukulaiset kääntyi sen oman sukulaisensa puolelle ja jauhoivat keskenään pahoja juttuja mun kuullen. Mulla ei ollut yhtään neutraalia sukulaista, sain koko ajan mieltä, mitä sanon." (Nuori kokemusasiantuntija)

8.3. LASTEN JA NUORTEN KANSSA TYÖSKENTELYN PERIAATTEET

Nick Woodall (2022) on esittänyt, että vieraannuttaminen syntyy suhteissa (relational problem). Ammattilaisten ei pitäisi puhua siitä, onko lapsella aiemmin ollut "hyvä vai huono suhde" vanhempaansa. Kyse on lapsen kiintymyssuhteista, ja ammattilaisen tulee pyrkiä selvittämään, mitä tekijöitä ja tapahtumia on pinnan alla lapsen ja vanhemman välisissä (kiintymys)suhteissa. On keskeistä ymmärtää, ettei muutettavana tai "korjattavana" ole lapsi vaan ne suhteet, joiden varassa lapsi elää.

Kuvio 8. Lapsen "kasvualusta" ja asema polarisoituneessa tilanteessa (Vaitomaa)

**AMMATTILAISTEN TEHTÄVÄ ON
AUTTAA VANHEMPIÄ RAKENTAMAAN
UUDELLEEN RIKKOUTUNEITA
PERHESUHTEITA JA SUUNNITELLA
TURVALLISIA KEINOJA VIERAANTUNEIDEN
LASTEN JA VANHEMPIEN YHTEYDEN
PALAUTTAMISEKSI.**

Yhteyttä ei tule rakentaa lasta painostaen tai pakottaen, vaan asiassa pitää edetä sensitiivisesti ja lapsentahtisesti. Lapselle ei välttämättä tarvitse puhua vieraannuttamisesta lainkaan, vaan häneltä voi kysyä erosta ja elämäntilanteesta kokonaisuutena. Vieraannutettu lapsi saattaa suhtautua psykososiaaliseen apuun hyvin kielteisesti, joten suhdetta lapseen lähdetään rakentamaan pienin askelin ja luottamusta rakentaen. Vieraannutetun lapsen ja nuoren kanssa työskentelyyn on hyvä varata aikaa ja pitkäjänteisyyttä.

Työntekijän tehtävä on ylläpitää ja tehdä näkyväksi lapsen ja nuoren näkökulmia. Hänen tehtävänä on ymmärtää, miksi lapsi tai nuori ajattelee niin kuin ajattelee. Turvallisuuden varmistaminen on työntekijän yksi keskeinen tehtävä: miten lapsen ja vanhemman välisen suhteen ylläpitäminen olisi mahdollisimman ristiriidatonta, miten yhteydenpito torjuttuun vanhempaan olisi hyvä järjestää ja miten niistä keskustellaan?

Jos lapsi pitää torjutun vanhemman tapaamista turvatomana, hänen on vaikea alkaa muodostaa uutta suhdetta vanhempansa ja myös työntekijään. Myös vanhempien turvallisten toimintatapojen vahvistaminen luo myönteisiä edellytyksiä työskentelylle sekä muutokselle. Tämä vaatii aikaa ja paneutumista. Työntekijän olisi hyvä tavata lasta ja nuorta neutraalissa ympäristössä ilman vanhempien läsnäoloa, esimerkiksi päivähoitossa tai koulussa. Tapaamisia on oltava riittävän monta, sillä yksi tapaaminen ei anna riittävää käsitystä lapsen kokemusmaailmasta. Nykytilanteen lisäksi katse pitää suunnata myös lapsen perhesuhteiden historiaan pidemmältä ajalta.

Työntekijän pitää tukea lapsen suhdetta kumpaankin vanhempaan, ei vain torjuttuun vanhempaan. Hänen on muistettava, ettei kyseessä ole lapsen mielenterveyden ongelma vaan reaktio vanhempien vuorovaikutussuhteiden ongelmiin. Jokainen tapaus on ainutlaatuinen, ja jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet on selvitettävä. Psykodynaaminen teoria auttaa lapsen kokemusten ymmärtämisessä, mutta ongelmien ratkaisemisessa tarvitaan myös rakenteellista näkökulmaa. Vieraannuttaminen pitää nähdä lastensuojeluongelmana, ei esimerkiksi vain tapaamisongelmana. (Woodall 2022.)

Lasten kanssa työskennellessään neutraalit aikuiset ovat lapsen puolella. Lasta voi pelottaa se, että hän pettää vanhempansa luottamuksen. Lojaliteettiristiriidan vuoksi

lapsen voi olla hankala itse sanoittaa kiintymyksen tunteita torjuttua vanhempaa kohtaan. Tässä työntekijä voi olla apuna ja antaa hänelle luvan rakastaa kumpaakin vanhempansa. Työskentelyssä tulee huomioida, että lapsen kanssa tarvitaan aikaa luottamuksen luomiseen.

**APUKYSYMYKSIÄ TYÖNTEKIJÄLLE
KESKUSTELUUN LASTEN JA
NUORTEN KANSSA:**

- * Millainen suhde sinulla on äidin/isän kanssa?
- * Onko tilanne ollut aina samankaltainen?
- * Miten yhteys on katkennut?
- * Mitä sinulle on kerrottu tästä vanhemmasta?
- * Millaisia muistoja sinulla on hänestä?
- * Oletko pettynyt vanhemmissasi joihinkin asioihin?
- * Onko sinulla vanhempiisi liittyviä haaveita?

Lojaliteettiristiriita voi estää lasta puhumasta omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan vanhemmille tai ammattilaiselle. Jos lapsi ei halua puhua tilanteestaan, tulee hänen toivettaan kunnioittaa. Vieraannutetulle lapselle aiheesta puhuminen voi olla tuskaista ja hankalaa, minkä vuoksi aiheita on lähestyttävä lapsentahtisesti. Lapsi voi kieltäytyä puhumasta torjutusta vanhemmasta kokonaan. Työntekijän tehtävänä on sopivasti houkutellessa lasta vuorovaikutukseen. Lapselle voi olla syntynyt manipuloinnin seurauksena myös ns. valemuistoja, mikä tulee huomioida työskentelyssä. Pieni lapsi on erityisesti omien vanhempiensa johdateltavissa. Lapsi kokee, tuntee ja havaitsee asioita, joita hän ei välttämättä ymmärrä ja joita aikuiset auttavat häntä tulkitsemaan. Lapsen on vaikeaa erottaa omia havaintojaan vanhemman tarjoamasta tulkinnasta. (Ks. Korkman 2020.)

Jos lapsi ei puhu, voit kokeilla kertoa hänelle omista ajatuksistasi: ”Kerran yhdellä lapsella oli niin, että...”, ”Mietin tässä, mitähän sinä ajattelet – onkohan tämä sellainen asia, joka sinulla on ollut mielessä?” Jos on työpari, tämä on helpompaa: ”Kuule Anne, minusta näyttää, että...” Liian stressaava työskentely ei helpota lapsen tilannetta.

Lapsi saattaa pelätä, mitä hänelle tai hänen läheisilleen tapahtuu, jos hän kertoo asioita ja työntekijä kertoo ne eteenpäin. Lapsen olisi hyvä saada molemmilta vanhemmiltaan lupa työskentelyyn – kannattaa järjestää esimerkiksi yhteinen aloitustapaaminen, jossa molemmat vanhemmat sanovat lapsen ja toisen vanhemman kuullen, että lapsella on lupa puhua. Työntekijä sanoo lapsen kuullen vanhemmille, että lapselle on tärkeää an-

taa ”työrauha” työskentelyn ajaksi. Lapsen kanssa ihan konkreettisesti sovitaan, mistä asioista hän haluaa puhua vanhemmilleen. Lapselle on myös kerrottava, että jotkut asiat ylittävät lastensuojeluilmoitusvelvollisuuden, ja niistä työntekijän on puhuttava vanhemmille ja sosiaalityöntekijälle, halusi lapsi sitä tai ei.

8.4 KONKREETTISIA MENETELMIÄ LASTEN JA NUORTEN KANSSA TYÖSKENTELYYN

Esittelemme seuraavaksi konkreettisia menetelmiä lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn. Menetelmien tarkoituksena on saada lisää tietoa ja ymmärrystä lasten ja nuorten omista kokemuksista ja mielipiteistä. Tarkoituksena on myös lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä vahvistaa heidän omaa ajatteluaan, myönteistä minäkuvaansa ja tunteidensäätelykykyään.

8.4.1 Myönteisen minäkuvan ja oman ajattelun vahvistaminen

Lasten ja nuorten kanssa työskenneltäessä tuetaan heidän myönteistä minäkuvaansa. Pohditaan yhdessä, miten lapsi tai nuori haluaa työskennellä. Mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin ja selviytymiskeinojen oppiminen vahvistavat lapsen myönteistä minäkuvaa. Lapselle ja nuorelle on todella tärkeää, että joku näkee hänet vahvana ja omana itsenään, ei vain vanhempiensa kautta. Lapselle ja nuorelle on voinut vieraannuttamisen aikana muodostua negatiivinen käsitys itsestään, koska onhan hän ”puoliksi siitä vanhemmasta”, josta on muodostettu hyvin negatiivinen kuva.

Aikuiseksi kasvaneet vanhemmastaan vieraannutetut ovat toivoneet, että heillä olisi lapsena ollut joku neutraali aikuinen, jonka kanssa he olisivat voineet puhua ajatuksistaan ja suhteestaan vanhempiinsa. Työntekijä voi auttaa lasta esimerkiksi niin, että he aluksi yhdessä miettivät, mitä asioita lapsi haluaisi tietää ja mistä asioista hän haluaisi jutella vieraalta tuntuvan vanhemman kanssa. Lapsen kanssa on hyvä keskustella myös siitä, että vanhempien näkemykset asioista saattavat olla hyvin ristiriitaisia ja kaukana toisistaan mutta että lapsen tehtävä ei ole ratkaista riitoja tai valita puolta, vaan elää omaa elämäänsä. Lasta voi auttaa tieto siitä, että vanhemmat ovat hakeneet ja saavat apua itselleen.

Lasta helpottaa myös se, että työntekijä sanoittaa tilannetta. Sanoittaminen vähentää lapsen vastuuta ja tuo helpotusta lapsen kokemaan syyllisyyteen. Lapsesta voi tuntua hyvin ristiriitaiselta tehdä vieraannutetun vanhemman toiminnasta omia tulkintoja, koska toinen van-

hempi on aina selittänyt tilannetta tavoilla, jotka palvelevat nimenomaan hänen päämääriään ja tavoitteitaan. Tämän vuoksi lapsi tarvitsee rinnalleen neutraaleja, puolueettomia aikuisia, joiden seurassa lapsi voi olla asettumatta kummankaan vanhemman puolelle. (Woodall K. 2022.)

”Olen puhunut isäsi/äitisi kanssa, ja hän haluaa sanoa sinulle, että...”

”Vanhempasi ovat tästä asiasta eri mieltä, mutta sinä saat rakastaa kumpaakin vanhempasi.”

”Tämä tilanne ei ole sinun syytäsi.”

”Et ole saanut tätä aikaan.”

”Olen sinun puolellasi.”

”Vanhempasi saavat apua tähän tilanteeseen.”

Työskentelyn edetessä – ja kun se tuntuu lapsesta riittävän turvalliselta – hän voi itse kertoa vanhemmilleen toiveistaan ja asioistaan sopivalla tavalla. Tätä tapaa mietitään lapsen kanssa yhdessä: valokuvaaminen, kirje, animaatio, puhuminen, nukketeatteri jne. Ensimmäinen kontakti torjuttuun vanhempaan kontaktikatkon jälkeen voi myös tapahtua näitä menetelmiä hyödyntäen.

8.4.2 Luovuus ja toiminnallisuus keskustelun tukena

Tunteiden säätely on haastavaa lapsille, jotka ovat eläneet pitkään kuormittavassa elämäntilanteessa ja jääneet ilman aikuisen rauhoittavaa apua stressin ja tunteiden säätelyssä. Selviytymiskeinojen oppiminen lisää lapsen myönteistä mielikuvaa itsestään ja näin suojaa vieraannuttamisen negatiivisilta vaikutuksilta. Selviytymiskeinojen harjoittelu lisää resilienssiä, psyyken kykyä palautua haastavista tilanteista. Erilaisten selviytymiskeinojen harjoittelu lapsen kanssa stressittömässä tilanteessa mahdollistaa opittujen keinojen käyttöönottamisen.

Lasta voi motivoida ja houkutelua työskentelyyn luoviin menetelmien avulla. Lapsella saattaa olla vääristyneet ja jyrkän kielteiset uskomukset toisesta vanhemmasta. Sisäistä ristiriitaa välttääkseen lapsi on voinut asettua toisen vanhemman puolelle ja hylätä toisen. Työntekijän tulisi selvittää, mikä on lapsen ajattelumallin taustalla. Työntekijän on kuitenkin muistettava, ettei hänen pidä eikä hän voi muuttaa lasta, vaan tavoitteena on auttaa lasta loiventamaan mustavalkoista ajattelua ja lisätä lapsen omaa tilaa sekä ajattelua. Työskentelyssä lasta voi auttaa löytämään selityksiä tilanteeseen ja rakentamaan luottamusta ja suhdetta toiseen vanhempaan.

Mustavalkoista suhtautumista vanhempiin voidaan yrittää lieventää mm. miettimällä kummankin vanhemman ja kotien hyviä ominaisuuksia. Toista vanhempaa koskevia muistoja voi palauttaa mieleen valokuvien ja tarinoiden avulla.

Kuva: Viola ry

"Äiti pyysi mua piirtämään ismän naisystävän sille ja kun ilmapiiri oli ollut niin, että pitää välttää sitä naista, niin mä piirsin siitä mahdollisimman ruman ja isonenäisen ja näppyläisen ihan vaan sen takia, että äiti olis tyytyväinen, että se olis rumempi kuin äiti." (Nuori kokemusasiantuntija)

Kolmen talon menetelmää* voi käyttää lapsen kokemusten sanoittamisen tukena. Sen avulla tarkastellaan perheen ja kahden eri kodin vahvuuksia ja voimavaroja sekä tuodaan esille lapsen omia toiveita. Menetelmä on turvallinen silloinkin, kun lapsi on altistunut väkivallalle, ja sen avulla voidaan kartoittaa myös riskejä. Menetelmä soveltuu hyvin käytettäväksi myös pienten lasten kanssa.

Lasta pyydetään piirtämään tai vaihtoehtoisesti aikuinen voi piirtää valmiiksi kolme taloa, joista ensimmäinen on hyvien asioiden talo, toinen huolien talo ja kolmas toiveiden talo. Lapsi piirtää tai kirjoittaa talojen sisälle otsikon mukaisia asioita. Tämä tehtävä voidaan tehdä sekä työskentelyn alussa että lopussa, niin että lapsen kanssa voidaan arvioida, onko asioissa tapahtunut muutosta ja mihin suuntaan.

Teatteria tai animaatiota hyödyntävissä harjoituksissa voidaan käydä läpi muistoja ja sitä, mitä lapsi olisi toivonut aikuisilta tilanteissa. Klick-teatteri toimii käytännössä tarinateatterina niin, että esityksen pohjana on lapsen kertoma tapahtuma ja hänellä on kaukosäätimen avulla valta koska tahansa muokata esitystä haluamaansa suuntaan. Työntekijä ja/tai joku lapsista voi toimia esittäjänä. Esityksen voi tehdä myös nukketeatterina. (Ks. *Isotalus 2021.*) Lapsi voi kokea hankalina tilanteina esimerkiksi tapaamisten vaihtotilanteet, kevätjuhlan, futisturnauksen, rippijuhlat tai muut vastaavat tilaisuudet, joissa vanhemmat ovat yhtä aikaa samassa tilassa; nämä tilanteet voidaan kirjoittaa pieniksi näytelmiksi. Tilanteita voidaan harjoitella etukäteen yhdessä, ja hankalat tai pelottavat tilanteet voidaan käsikirjoittaa ja näytellä uudelleen niin kuin lapsi olisi halunnut niiden menevän. Klick-teatterin avulla voi myös valmistautua kohtaamaan torjutun vanhemman, jota lapsi ei ole nähnyt pitkään aikaan.

Stressaavien tilanteiden varalle on lasten ja nuorten kanssa hyvä tehdä erilaisia läsnäolo-, hengitys- ja mindfulness-harjoituksia. Erilaiset keholliset harjoitukset vahvistavat kehon ja mielen yhteyttä ja vakauttavat vireystilaa. Ne auttavat lasta rentoutumaan, rauhoittumaan ja säätelemään tunteitaan. Työntekijä auttaa lasta ottamaan harjoitukset käyttöönsä esimerkiksi lievittääkseen ikävää, eroahdistusta tai vanhempien tulehtuneisiin väleihin ja siirtymätilanteisiin liittyvää kuormitusta. Lapset innostuvat helposti esimerkiksi hengitysharjoituksista. Voit tutustua harjoituksiin osoitteissa mieli.fi ja oivamieli.fi.

"Yritä huomata paljastavia sanoja nuoren puheesta jotka viittaavat siihen, että hänellä on tarvetta puhua perheestä tai ainakin toisesta vanhemmasta. Kysy miltä nuoresta tuntuu. Ole läsnä, ole turvallinen aikuinen nuoren elämässä kun kotiolut huolettavat häntä." (Nuorten kyselyn vastaaja)

8.4.3 Neutraali aikuinen lapsen ja nuoren apuna

Lapsen ja vanhemman vieraantumista voidaan jarruttaa tai ennaltaehkäistä hyödyntämällä lapsen ja vanhemman tapaamisessa neutraalia kolmatta henkilöä. Hyviä kokemuksia on saatu työskentelystä, jossa lapselle ennestään tuttu työntekijä toimi tapaamisissa tukihenkilönä. Tukihenkilönä voi olla esimerkiksi perhetyöntekijä, kuraattori, perheohjaaja tai lapsen oma ammatillinen tukihenkilö.

Ensimmäisissä tapaamisissa tukihenkilön rooli on yleensä suurempi ja hän auttaa lasta sanoittamaan toiveitaan toista vanhempaa kohtaan. Lyhyenkin kontaktikatkon jälkeen lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen on voinut syntyä jännitteitä ja etenkin lapsen vääristynyt käsitys torjutusta vanhemmasta tulee mukaan vuorovaikutukseen. Neutraalin tukihenkilön tehtävänä on tukea myös torjuttua vanhempaa vuorovaikutuksessa. Joskus torjuttu vanhempi voi sortua puolustelemaan itseään tai syyttämään toista vanhempaa asioiden vääristelystä lapsen kanssa ollessaan. Tämä väistämättä lisää lapsen mustavalkoista ajattelua ja lisää torjuntaa toista vanhempaa kohtaan. Tukihenkilö voi tapaamisen jälkeen palata lapsen kanssa tapahtumien kulkuun. Vieraannuttavasti toimiva vanhempi voi pyrkiä demonisoimaan myös näihin tapaamisiin liittyviä muistoja ja kokemuksia, minkä vuoksi on hyvä, että tukihenkilö voi kerrata, mitä tilanteessa oikeasti tapahtui, ja auttaa sanoittamaan, mitä lapsi tunsi ja koki.

Mitä se äiti oikein höpötti? Onhan sulla ruokaa jääkaapissa ja sängyssä on puhtaat lakanat ja sun päällä on puhtaat vaatteet...» (tyttö 6 v)

*Kolmen talon menetelmä, *Sings of safety*, ks. <https://www.signsofsafety.net>

Vieraannuttavasti toimiva vanhempi voi tuoda esille, että lapsen ja torjutun vanhemman tapaamisiin on liittynyt esimerkiksi hoidon ja huolenpidon laiminlyöntiä, mikä on hyvin tavanomaista vieraannuttamistapauksissa. Tällöin tapaamisissa mukana ollut tukihenkilö voi antaa lapselle, vanhemmalle sekä ammattilaiselle tietoja, joiden pohjalta on pääteltävissä, ovatko huolenaiheet aiheellisia. Tukihenkilön rooli ei ole kuitenkaan toimia tapaamisen valvojana vaan olla puolueettomasti lapsen tukena.

Lapsen ja vanhemman suhteen palautuessa tukihenkilön rooli pienenee. Tapaamisiin liittyvän tuen on oltava kuitenkin riittävän pitkäkestoista. Samanaikaisesti kumpikin vanhempi tarvitsee tukea siihen, kuinka rakentaa toimivampaa yhteistyötä, jotta lapsen ei tarvitse elää vanhempien konfliktin välissä ja joutua valitsemaan puoliaan. Tämän kaiken rinnalla lapsi hyötyisi myös vertaistuesta. Vertaisuuden kokemus muiden samankaltaisessa tilanteessa elävien lasten kanssa voi antaa tunteen, ettei ole ainut lapsi, jolla on yhtä hankala elämäntilanne. Vertaisten joukossa voidaan jakaa myös selviytymiskeinoja.

8.4.4 Nuoren kanssa työskentelyn tueksi

Nuoren kanssa työskenneltäessä voidaan käyttää monia samoja periaatteita ja työtapoja, kuin lastenkin kanssa. Kannattaa kuulostella nuoren omia toiveita ja ajatuksia työskentelytavoista; osalle erilaiset luovat, taidetta tai musiikkia hyödyntävät menetelmät ovat helpompia, kuin pelkkä keskustelu. Työskentely voi olla myös pelillistä. Pelillisuus tarkoittaa pelien tavoitteellista käyttämistä tilanteissa, joissa asioita halutaan käsitellä keskustelun sijaan tai sen lisäksi konkreettisella tavalla, esimerkiksi videopelien tai perinteisempien kortti- ja lautapelien kautta (Hytti & Kukkonen 2021).

Selkeimpänä erona lasten ja nuorten kanssa työskentelyssä on keskustelu, sen määrä ja laatu. Nuoren ajattelutaidot kehittyvät ja ymmärrys itsestä, tulevaisuudesta ja ympäröivästä maailmasta lisääntyy jatkuvasti (Nurmi ym. 2014), mikä mahdollistaa perhetilanteen käsittelyn keskustelun kautta.

”Toivon ammattilaisten olevan hyvin herkkiä kuulos-telemaan nuorten oloa ja heidän kokemiaan asioita. Haastavat suhteet vanhempien kanssa ovat todella risti-riitaisia ja haitallisia juuri siitä syystä, että vanhemmista ollaan usein riippuvaisia, vanhemmilla on valta-asema, heihin on kiintymyssuhde ja he ovat usein kaikesta huolimatta rakkaimpia ja tärkeimpiä ihmisiä.” (Nuorten kyselyn vastaaja)

Keskustelun yhdistäminen luoviin menetelmiin

Keskustelutyö voidaan yhdistää luoviin menetelmiin.

Nuoren ajatuksia ja tunteita voidaan käsitellä taideterapeuttien menetelmien kautta esimerkiksi siten, että nuori saa maalata tai piirtää perhetilanteensa herättämien tunteiden pohjalta. Nuoren kanssa voidaan käsitellä jotakin konkreettista tilannetta ja pyytää häntä esimerkiksi maalaamaan sen pohjalta: Mitkä värit tai muodot kuvaavat tilannetta tai siihen liittyviä tunteita? Miksi? Mitä ajatuksia tunteet herättävät, missä ne tuntuvat?

Nuorten elämässä musiikilla on usein erityisen vahva merkitys oman identiteetin muodostumisessa ja tunnetilojen säätelyssä, joten myös sitä kannattaa hyödyntää. Tunnetilojen säätelyn lisäksi musiikkia voidaan käyttää, jos halutaan vaikuttaa vireystilaan: hidastempoinen musiikki rauhoittaa, iloinen tai reipas musiikki nostaa vireystilaa. On kuitenkin keskeistä, että musiikki on kuulijalle mieleistä. Herkistyminen musiikille voi nostaa pintaan oman elämän kokemuksia ja niissä koettuja tunteita, mikä antaa mahdollisuuden myös näiden tilanteiden käsittelyyn. (Karjalainen 2019). Nuorta voi pyytää valitsemaan kappaleen, joka liittyy johonkin perhetilanteeseen tai vanhempiin liittyvään muistoon. On tärkeää nostaa esiin myös hyviä tunteita: millainen kappale herättää hyviä muistoja perheestä tai vanhemmista? Jos sellaista muistoa ei ole, voi nuorta pyytää miettimään kappaleen, joka antaa hänelle voimaa tai iloa.

Edellä mainittuja harjoituksia ja keskustelua voi kokeilla myös luonnossa, mikäli se tuntuu nuoresta hyvältä ja onnistuu työajan puitteissa. Luonnolla on lukuisia hyvinvointivaikutuksia: se muun muassa laskee stressihormonien tasoa ja lisää serotoniinin tuotantoa kehossa (Suomi, Juusola & Anundi 2018). Nuoren voi olla helpompi rentoutua ulkona, ja siellä pystyy tekemään erilaisia symbolisia harjoituksia: nuorta voi esimerkiksi kehottaa etsimään luonnosta perhetilannettaan kuvaavia symboleita tai tehdä luonnon elementeistä luontotaidetta, joka kuvaa omia tunteita ja ajatuksia. Luonnossa voi kokeilla myös mindfulness- ja hengitysharjoituksia.

Yksilöllisyyden ja ikätason huomioiminen nuoren kanssa työskenneltäessä

Kuten lastenkin, myös nuorten kanssa työskenneltäessä yksilöllisyys on tärkeää. On oltava hienovarainen, sillä nuorista voi tuntua aliarvioivalta, jos heidän kanssaan käyttää liian lapsenomaisia tehtäviä. Toisaalta on hyvä pysyä käytännöllisenä eikä käyttää liian vaikeaa sanastoa tai olettaa, että nuori tietää hänen omasta arkikielestään poikkeavien sanojen merkityksen. Esimerkiksi ammattilaisille tuttu arvotyöskentely ei välttämättä avaudu nuorille, mutta kun aihetta käsitellään itselle tärkeiden asioiden kautta, aletaan jo puhua samaa kieltä.

Nuorten kanssa työskentelyssä on huomioitava ikä ja yksilöllinen kehitysvaihe. Osa nuorista on vasta siirty-

mässä lapsuudesta, esimerkiksi 13-vuotiaat, osa taas alkaa lähestyä jo täysi-ikäisyyttä. Voidaan katsoa, että mitä vanhemmasta nuoresta on kyse, sitä enemmän hänelle käyvät myös aikuisten kanssa käytettävät työskentelytavat. Samalla tavalla, jos nuori on vasta siirtymässä lapsuudesta nuoruuteen, voidaan hänen kanssaan käyttää vielä pitkälti lapsille suunnattuja menetelmiä.

Vieraannutetun nuoren kohtaamisessa tarvitaan tunneherkkyyttä, sillä nuori itse voi olla haluton keskustelemaan aiheesta. Nuoren kohtaamista vaikeuttaa se, että hän on usein emotionaalisesti (ja usein taloudellisestikin) kiinnittynyt vieraannuttavaan vanhempaan ja kokee voimakasta lojaliteettia suhteessa häneen. (Häkkinen-Nyholm 2015.)

Nuoren kanssa on hyvä keskustella siitä, millaisia tunteita ja ajatuksia hänen elämäntilanteensa herättää. Ammatillainen voi lempeästi haastaa nuoren ajatusmalleja ja uskomuksia ja pyrkiä selvittämään, mitkä ovat nuoren omia mielipiteitä. Nuorella voi olla jonkinlainen ajatus siitä, ettei kaikki se kielteinen, mitä hänelle on toisesta vanhemmasta kerrottu, ole välttämättä totta. Mitä vanhempana lapsi on vieraannutettu, sen suuremmalla todennä-

köisyydellä hänellä on myös itsenäisiä ajatuksia tapahtumista ja kokonaistilanteesta. (Häkkinen-Nyholm, 2015.)

”On todella hämmäntävää, että miten se mun mielipide muuttu päinvastaseks sen mukaan, miten mun vanhemmasta puhuttiin. Uskoin sitä mitä mulle sanottiin ja mulla oli tosi paha mieli mennä sen vanhemman luo, mutta menin velvollisuudentunnosta. Aloin joskus 15–16-vuotiaana tajuta, että ne puheet vanhemmasta ei ole totta, että mulla on turvallinen olo ja saan ruokaa ja musta pidetään huolta ja mulla on rajoja.” (Nuori kokemusasiantuntija)

Mikäli edellä mainitut ovat tapahtuneet nuorelle tai kuulostavat hänestä tutuilta, on todennäköistä, että hänen vanhempansa toimii vieraannuttavasti. Kuten tässä oppaassa on kerrottu, vieraannuttaminen voi olla tahallista tai tahatonta. Myös tästä on hyvä kertoa nuorelle. Työskentelyä nuoren kanssa tulee jatkaa, ja väittämien kautta heräävistä tunteista on hyvä keskustella. Nuoren omia ajatuksia voi selvittää mm. seuraavaksi esiteltävien, uskomuksiin liittyvien kysymysten kautta.

ERILAISIA VÄITTÄMIÄ Keskustelun tueksi nuoren kanssa

Tuntuuko sinusta tai oletko huomannut, että vanhempasi:

- * ärsyyntyy tai suuttuu, kun kiinnität huomiota toiseen vanhempaasi
- * on pyytänyt sinua salaamaan asioita toiselta vanhemmaltasi
- * esittää paljon kysymyksiä siitä, miten olet viettänyt aikaa toisen vanhempasi kanssa
- * sanoo ilkeitä asioita, järkyttyy tai on piittaamaton, kun kerrot, että sinulla on ollut mukavaa toisen vanhempasi kanssa
- * estää sinua puhumasta toiselle vanhemmallesi
- * kertoo sinulle sellaisia asioita toisesta vanhemmastasi, joita et halua tietää
- * on kertonut, ettei toinen vanhempasi oikeasti rakasta sinua
- * näyttää surulliselta, vihaiselta tai loukkaantuneelta, kun lähdet toisen vanhempasi luokse
- * on pyytänyt sinua vakoilemaan toista vanhempaasi
- * kertoo ilkeitä ja valheellisia asioita toisesta vanhemmastasi
- * antaa sinun valita, kumman kanssa haluat viettää aikaa, mutta saa sinut aina tuntemaan, ettet saisi valita ajanviettoa toisen vanhempasi kanssa
- * ei halua, että sinulla on valokuvia toisesta vanhemmastasi
- * haluaa, että kutsut toista vanhempaasi tämän nimellä sen sijaan, että kutsuisit häntä äidiksi tai isäksi
- * kertoo, ettei sinun tarvitse tehdä kuten toinen vanhempasi sanoo
- * on kertonut, että toinen vanhempasi on vaarallinen, vaikkei tämä ole ollut sitä ennen vanhempien eroa
- * ei halua, että toinen vanhempasi tietää, miten sinulla sujuu koulussa
- * on käsenyt sinua kutsumaan uutta kumppaniaan äidiksi tai isäksi
- * on pyytänyt sinua salaamaan asioita toiselta vanhemmalta tai valehtelemaan?

(Eeny Meeny Miney Mo Foundation.*)

*Eeny Meeny Miney Mo Foundation on australialainen hyväntekeväisyysjärjestö. Järjestön perustaja ja toimitusjohtaja on Amanda Sillars. Järjestön sivusto tarjoaa asiantuntevaa ja kokemuspohjaista tietoa vieraannuttamisesta ja sen parissa työskentelystä.

Uskomuksiin liittyvät kysymykset

Vieraannuttavasti toimiva vanhempi ei yleensä kannusta lasta tai nuorta tekemään omia havaintoja ja päätelmiä, vaan manipuloi lasta omaksuma omat epäloogiset ja perusteettomat ajatuskehityksensä. Tästä syystä lapselle ja nuorelle voi kehittyä kognitiivisia vääristymiä eli ajatusvääristymiä, kuten mustavalkoajattelua, katastrofointia ja itsensä syytelyä. (Aleneff 2015).

AMMATTILAISEN TEHTÄVÄNÄ ON PYRKIÄ SAAMAAN NUOREN OMA ÄÄNI KUULUVIIN JA SELVITTÄÄ, MITKÄ OVAT HÄNEN OMIA MIELIPITEITÄÄN JA MIKÄ VIERAANNUTTAVAN VANHEMMAN SANOITTAMAA.

Nuoren elämäntilanteeseen liittyviä ajatuksia ja uskomuksia voi selvittää esimerkiksi seuraavien kysymysten kautta:

- Mihin uskot?
- Miksi uskot näin?
- Mikä on oikeasti totta?
- Mitä on tapahtunut, ja mitä olet nähnyt omin silmin?
- Voiko tilannetta tarkastella jostakin toisesta näkökulmasta?
- Mitkä asiat tukevat tämän uuden näkökulman paikkaansa pitävyyttä?
- Oletko voinut erehtyä, tai onko sinulle kerrottu asioita, jotka eivät pidä paikkaansa?
- Voiko olla, että yrität miellyttää jompaakumpaa vanhemmista?
- Onko sinulla oikeus muuttaa mielipidettäsi?
- Mitä tapahtuisi, jos lakkaisit uskomasta, mitä toinen vanhempi on sinulle kertonut?

(Eeny Meeny Miney Mo.)

Ammattilainen voi nuoren vastausten perusteella myös havainnoida, millaisia ajatusvääristymiä nuorella saattaa olla, ja tasapainottaa niitä nuoren kanssa. Tasapainottaminen tapahtuu esimerkiksi antamalla nuorelle tietoa ajatusvääristymistä ja niiden syntymisestä sekä keskustelemalla mahdollisista vaihtoehtoisista näkökulmista ja ajatusmalleista. (Eeny Meeny Miney Mo.)

Valintoihin liittyvät kysymykset

Nuori tarvitsee ammattilaisen tukea pystyäkseen tarkastelemaan elämäntilannettaan erilaisista näkökulmista. On tärkeää kertoa nuorelle tämän oikeuksista ja osoittaa toimintatapoja, joiden kautta hän voi itse vaikuttaa tilanteeseensa. Nuorella on oikeus ylläpitää henkilökohtaisia

suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, ellei se ole nuoren edun vastaista (*Lapsen oikeuksien sopimus, artikla 9*). Elämäntilannetta ja nuoren omia valintoja voi käsitellä seuraavien kysymysten kautta:

- Millaisia vaihtoehtoja sinulla on?
- Mitä mieltä olet niistä?
- Painostetaanko sinua tekemään jotakin?
- Mitä mieltä olet siitä vaihtoehdosta?
- Miten voisit olla tekemisissä kummankin vanhempasi kanssa?
- Millaisia ovat ne asiat kummassakin vanhempassasi, joiden tiedät olevan totta?
- Millainen henkilö haluat olla?
- Millainen henkilö tulet olemaan vuoden, viiden vuoden tai kymmenen vuoden päästä, jos et ole rehellinen itsellesi? Entä millainen tulet olemaan, jos olet itsellesi rehellinen?
- Millainen suhteesi vanhempiisi tulee olemaan vuoden, viiden vuoden tai kymmenen vuoden kuluttua?
- Millaisen ihmissuhteen haluat kummankin vanhempasi kanssa?

(Eeny Meeny Miney Mo.)

"Oon oppinut tästä kaikesta sen, että mun ajatuksiin on todella vaikea kenenkään vaikuttaa, ellen mä oikeasti ole sitä mieltä. Tämä on vahvistanut sitä kuka mä olen ja mä seison omien kokemuksieni ja ajatusten kanssa ja ihan sama mitä joku mulle sanoo." (Nuori kokemusasiantuntija)

Lopuksi

Yhteenvetona voidaan todeta, että vieraannuttaminen vaikuttaa lapsiin ja nuoriin monin eri tavoin. Työskentely vieraannuttamisen parissa on haastavaa, mutta ei mahdotonta; onnistuneen työskentelyn keskiössä ovat moniammatillinen yhteistyö sekä pitkäjänteinen työskentely lasten ja nuorten sekä heidän vanhempiensa kanssa. Työskentelyssä on kunnioitettava lapsen suhdetta kumpaankin vanhempaan ja toimittava lapsen ikään ja kehitystasoon nähden sopivien menetelmien, esimerkiksi toiminnallisten tehtävien ja keskustelutyön kautta.

On tärkeää, että lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevät ammattilaiset saavat lisää tietoa vieraannuttamisesta ja aiheen parissa työskentelystä. Kuitenkin ihan jokainen lapsia ja nuoria työssään kohtaava voi auttaa; kohtaamalla lapsen tai nuoren aidosti ja ajan kanssa, uskomalla ja ottamalla todesta hänen kertomansa asiat sekä rakentamalla luottamusta. Toimi tukena ja luo toivoa – ole lapsille ja nuorille se turvallinen ja luotettava aikuinen, jota he tarvitsevat.

**LASTEN JA NUORTEN KANSSA
TYÖSKENTELEVÄN AMMATTILAISEN
TULEE TOIMIA NEUTRAALINA,
LUOTETTAVANA AIKUISENA,
JONKA ENSISIJAINEN TEHTÄVÄ
ON OLLA LAPSEN TAI NUOREN
TUKENA PERHESUHTEIDEN
UUDELLEEN RAKENTAMISESSA.
AMMATTILAISEN VELVOLLISUUS
ON TUKEA LAPSEN OIKEUKSIEN
TOTEUTUMISTA JA SITÄ, ETTÄ
LAPSEN TAI NUOREN OMAT
AJATUKSET, TUNTEET JA TOIVEET
TULEVAT KUULLUIKSI.**

9.

Vaali omaa työhyvinvointiasi

Päivi Hietanen

AMMATTILAISET, JOTKA TYÖSKENTELEVÄT vieraannuttamisen parissa, ovat riskissä kuormittua ja sotkeutua vanhempien välisten ristiriitojen ja monimutkaisten ongelmavyöhtien solmuihin. Ammatillainen saattaa huomaamattaan toimia moraalien vartijana, tunteiden tulkkina tai epäilevänä tuomarina, sen mukaan millaiseen rooliin ja asemaan asiakkaat työntekijää kutsuvat.

Vieraannuttamistilanteet ja perheiden kanssa työskentely voivat herättää ammatillisissa hankaliksi koettuja tunteita, kuten ärsyyntymistä tai toivottomuutta. Joskus tuntemukset ovat saman perheen kanssa työskentelevillä ammatillisilla erilaisia ja ristiriitaisia, riippuen siitä kenen asiakkaan tai perheen osapuolen kanssa he työskentelevät.

On ymmärrettävää, että työntekijälle ja työyhteisölle vieraannuttamisen, vieraannuttavien ja torjuttujen vanhempien sekä heidän lastensa kanssa työskentely on psyykkisesti ja emotionaalisesti raskasta. Se, että työntekijä ei aina tunne pystyvänsä auttamaan asiakastaan, aiheuttaa riittämättömyyden tunnetta, joskus jopa epätoivoa.

9.1 VIERAANNUTTAMINEN KUTSUU TYÖNTEKIJÄN MUKAAN PELIKENTÄLLE

Ammattilainen voi tulla kutsutuksi yhdeksi osapuoleksi ”vieraannuttamispeleihin”. Vanhemmat etsivät ammatillisista ymmärtäjää, puolustajaa tai omalle puolelle asettujaa. Työntekijöiden ohjeita, neuvoja ja lausuntoja käytetään oman asian ajamiseen ja omien toimintojen oikeuttamiseen. (Mattila-Aalto ym. 2012.)

Työntekijään voi kohdistua manipulaatiota eli pyrkimystä vaikuttaa hänen ajatteluunsa, käsityksiinsä ja toimintaansa. Ammatillaisten näkemyksiä ja puolelle asettumista haetaan joskus siksi, että vanhempi pyrkii vaikuttamaan lausuntoihin tai selvityksiin. Kun työntekijä ei tähän suostu, häntä moititaan epäpäteväksi tai ammattitaidottomaksi tai uhataan erilaisilla toimenpiteillä. Työntekijät kuulevat vanhemmilta myös syytöksiä puolueellisesta toiminnasta tai toisen vanhemman

puolelle asettumisesta. Ammatillaiset saattavat löytää itsensä tilanteesta, jossa on syntynyt vastakkainasettelua työntekijöiden välille. Syynä tähän ovat vanhempien voimakkaasti erilaiset ja ristiriitaisetkin kokemukset erosta, sen jälkeisestä ihmissuhteisiin liittyvästä todellisuudesta sekä eroperheen tilanteesta.¹

Koska konfliktin osapuolet eivät suinkaan aina ole valta-asemiltaan tasavertaisia, neutraalisti toimiva, hallintokäytäntöihin nojaava ammatillainen saattaa huomaamattaan vahvistaa osapuolten epätasa-arvoa neuvottelutilanteessa, mikäli hän ei huomioi alistetussa asemassa olevan osapuolen tarpeita (Mattila-Aalto ym. 2012, 231). Vieraannuttavasti toimiva vanhempi etsii ammatillisista puoltajaa. Torjuttu vanhempi etsii avukseen työntekijää, joka ottaisi tilanteen todesta ja auttaisi yhteyden luomisessa lapseen.

Itsetuntemus auttaa ammatillaista havaitsemaan omat ajatuksensa ja tunteensa sekä erottamaan ne ulkomaailmasta tulevista havainnoista sekä toisten ajatuksista ja tunteista. Oleellista ammatilliselle on itsensä hyväksyminen sekä oman keskeneräisyytensä ymmärtäminen. Oman toiminnan, ajatusten ja tunteiden reflektointi kehittää työntekijän itsetuntemusta ja pitää huolta eettisesti kestävästä ammatillisuudesta toteutumisesta.

9.2 TYÖNTEKIJÄN ON OLTAVA TIETOINEN KEHOLLISESTA VIREYSTILASTAAN

- * Kiinnitän huomiota omaan vireystilaani ja kehoni reaktioihin työpäivän aikana.
- * Työntekijänä minulla on lupa tunteisiin, ja kohtaan ne avoimesti.

Ihmisen autonominen hermosto seuraa ympäristöä ja paikantaa mahdollisia uhka- ja vaaratilanteita sekä kokemusta turvasta ja turvallisuudesta. Kehomme on ylitäi alivireystilassa tai sietoikkunassa eli optimaalisessa vireystilassa, jota kutsutaan sosiaalisen liittymisen tilaksi. (Leikola ym. 2016.) Sietoikkunassa olemme turvassa emmekä koe olevamme uhattuina, vaarassa tai lamaan-

¹ Turvassa-hankkeen asiakastyössä kohdattiin vaativan erotyön asiakkaita. Työntekijöihin kohdistui vanhempien taholta toiminta- ja vaikuttamispyrkimyksiä. Vastaavia kokemuksia on kuultu myös muilta perheiden kanssa työskenteleviltä ammatillisilta.

tuneina. Tällöin sosiaalinen liittyminen toisten kanssa mahdollistuu, samoin selkeä ajattelu, oppiminen ja tiedon käsittely ja asianmukainen keskustelu ja vuorovaikutus toisten kanssa.

Vanhempien kokemukset, tunteet ja keho virittävät työntekijänkin tunteet, kehon ja ajatukset. Asiakkaiden haasteelliset elämäntilanteet koskettavat työntekijän mieltä, myös tunteita. Tunteilla on asiakastyössä oma merkityksensä. Ne ovat viestejä sisäisestä maailmastamme tai heijastumia ulkopuolella tapahtuvasta. Voimme opetella tietoisesti suuntaamaan huomiota siihen, mitä itsessä kehollisesti tapahtuu ja millaisia tuntemuksia ja tunteita kehon reaktiot synnyttävät. Havainnoimme samanaikaisesti itsessämme olevaa ja tapahtuvaa sekä asiakkaassa olevaa ja tapahtuvaa. Tätä kutsutaan kahtaalille suuntautuvaksi tietoisuudeksi. (Sarvela & Auvinen 2020.)

Optimaalinen vireystila ja siinä pysyminen työkentelyn aikana on oleellista, jotta työntekijän ajattelu, asiakkaiden kokemusten vastaanottaminen, empatia ja dialoginen vuorovaikutus mahdollistuvat. Työntekijän on oltava kehollisessa yhteydessä itsensä kanssa eli tunnistaa ja tiedostaa omat kehon reaktiot. Niiden tunnistaminen ja yhteyden ymmärtäminen omaan ajatteluun ja tunteisiin on hyvä ymmärtää, jotta työntekijä pysyy vakaana ja turvallisena aikuisena työskentelyssä mukana oleville osallistujille. Työntekijän omalla vireystilan säätelyllä on vaikutus asiakkaan vireystilaan. Työntekijän rauhallisuus ja pyrkimys pysyä sietoikkunassa eli sosiaalisen liittymisen tilassa rauhoittavat asiakkaan hermostoa ja siten heijastuvat tilanteessa koettuihin tunnereaktioihin.

OPTIMAALINEN VIREYSTILA MAHDOLLISTAA TURVALLISEN VUOROVAIKUTUKSEN TOISTEN KANSSA.

On luonnollista, että työntekijä siirtyy työpäivänsä ja yksittäisen asiakastapaamisenkin aikana hetkittäin ylivireystilaan ja palaa taas sietoikkunaan. Jos ylivireystilassa koettava stressi pitkittyy, se muuttuu ihmiselle haitalliseksi ja käynnistää elimistössä hälytystilan. Tämä kapeuttaa työntekijän ajattelua ja päätöksentekokykyä. Toistuvasti ylivireystilassa työskentely kuormittaa työntekijää ja vaikeuttaa työpäivän jälkeistä palautumista sekä kehon rauhoittumista päivän aikana.

Kehon viestit sekä oma vireystila on tärkeää tunnistaa, jotta työntekijän reaktiot, ajatukset tai tulkinnat eivät ohjaudu niistä käsin. Jos työntekijä ei asiakastyössä ole tietoinen omista tunteistaan tai vireystilastaan, hän voi tiedostamattaan tehdä virheellisen arvion asiakkaan

tai perheen tilanteesta. Kehollisten havaintojen sekä tunteiden tuominen osaksi rationaalista ja kognitiivista käsittelyä on osa ammatillisuutta. Puhuminen omista kehollisista havainnoista ja tuntemuksista työparin kanssa tai työnohjauksessa auttaa työntekijää ymmärtämään, mitä asiakastapaamisen aikana on tapahtunut ja miten asiakaskohtaukset vaikuttavat työntekijään itseensä.

9.3 EMPATIA ASIAKASTYÖSSÄ

- * Asetun toisen asemaan empaattisesti ymmärtäen.
- * Hyväksyn oman työni mahdollisuudet ja rajoitukset auttaa avun hakijaa.

Asiakkaan toimintojen ymmärtäminen ja empaattinen virittyminen toisen tilanteeseen luovat perustan asiakassuhteessa toteutuvalla kommunikaatiolla. Empatia syventää työntekijän ymmärrystä asiakkaansa tilanteesta ja asiakkaan kokemusta kuulluksi tulemisesta. Empatia on samalla myös itsen ja toisen hyväksyvää kuuntelemista läsnäolevasti ja keskittyen. Asiakastyössä tietoinen empatia tarkoittaa mahdollisuutta eläytyä asiakkaan kokemukseen. Tällöin empatiaa käytetään asiakkaan tilanteen ymmärtämisen tukena. (Rothschild & Rand 2010.)

Empatia pohjautuu peilisolujen toimintaan, ja niitä kutsutaankin empatiasoluiksi. Ne toimivat automaattisesti. Peilisolujärjestelmä on monta aivoaluetta kattava hermoverkosto, jossa on sekä itse tehtyihin että nähtyihin liikkeisiin reagoivia peilisoluja. (Hari, 2017.) Peilisolut ovat tärkeässä asemassa ihmisen liikejärjestelmässä ja liikeaisteissa, ja yhdessä ne auttavat asettumaan toisen ihmisen asemaan ja ymmärtämään toisten ihmisten aikeita sekä tunteita. Havainnoimme peilisolujen avulla toisten katseita, asentoja ja eleitä, ja ne antavat meille tietoa toisten mielialasta. Peilisolut auttavat luomaan yhteyttä ihmisten välillä. (Sarvela & Auvinen 2020, 115.)

Asiakastyössä peilisolujen toiminta näkyy esimerkiksi samoihin asentoihin hakeutumisena eli asento-peilauksena ja samankaltaisena äänenkäyttönä. Työntekijä tai asiakas ikään kuin automaattisesti imitoivat toisiaan. (Sarvela & Auvinen 2020.) Asentopeilaus tarkoittaa toisen henkilön fyysisen asennon ja ilmeiden jäljittelyä. Tähän liittyy yleensä emootioiden ja tietoaikneksen välittymistä ”peilaajalle”. Peilausta tapahtuu tiedostamatta, mutta sitä voidaan käyttää tietoisesti tiedonkeruun ja empatian välittämisen tukena. Vuorovaikutustilanteissa kopioimme spontaanisti ja tietämättämme läsnä olevien ilmeitä, eleitä ja asentoja. Kun työntekijä jäljittelee asiakkaan tunteisiin liittyviä ilmei-

tä, tiedostamattaan tai tiedostaen, kokevat he molemmat samankaltaisia tunteita. (Rothschild & Rand 2010.)

Tunnetaakkaa on purettava säännöllisesti, jotta myötätunto- ja työuupumuksen riski pienenee. Uupumisen merkinä voi olla työntekijän kyynistyminen eli kovettuminen ja tunteettomuus. Työntekijä epäilee oman työnsä merkitystä, ja kokemus asiakkaiden auttamisen mielekkyydestä katoaa. Kyynisyys on työntekijän tiedostamaton puolustuskeino mahdottomassa työtilanteessa, jota vieraannuttaminenkin ilmiönä voi edustaa. (Uusitalo-Arola & Tuisku & Rossi 2022.)

Asiakastyössä kyynistyminen voi ilmetä suhtautumisena vanhempiin toivottomina tapauksina, joita ei voi auttaa. Tämä voi tarkoittaa käytännössä vieraannuttamisväitteiden kiistämistä tai niihin vihamielisesti tai torjuvasti suhtautumista. Työntekijät voivat olla kyllästyneitä vanhempien vieraannuttamispuheiden kuuntelemiseen, eteenkin jos työskentely vanhempien kanssa ei tuota tulosta, työntekijällä ei ole keinoja auttaa vanhempaa tai perheen tilanteessa ei tapahdu muutosta parempaan.

Jos torjutun vanhemman esittämät vieraannuttamispuheet ohitetaan aina turhina tai epätosina syytöksinä, hänen todellinen kokemuksensa voi jäädä vastaanottamatta ja apu tarjoamatta. Lapsistaan vieraannutetut vanhemmat ovat asiakaskokemuksissaan nostaneet esille, että he eivät ole tulleet kuulluiksi. Työntekijä voi omalla toiminnallaan tietämättään lisätä vanhemman stressiä ja psyykkistä kuormaa, kuten ahdistuneisuutta ja epätoivoa. Etenkin torjutulle vanhemmalle kuulluksi tuleminen ja empatian kokemus on äärimmäisen tärkeitä.

9.4 OTA FYYSISET ETÄISYYTTÄ JA SÄÄTELE PEILISOLUJEN TOIMINTAA

- * Pidän huolta omasta henkilökohtaisesta tilasta etäisyyttä säätämällä.
- * Säätelen peilisolujen toimintaa asiakastapaamisen aikana.

Työntekijä voi säilyttää omaa erillisyyttään ja ammatillisuuttaan säätämällä fyysistä etäisyyttään asiakkaaseen. Työntekijän on hyvä olla riittävän lähellä asiakasta, jotta toiminta ja ratkaisut ohjautuvat asiakkaan tilanteesta ja tarpeista käsin, ja samalla riittävän etäällä, jotta asiakkaan tunteet eivät tartu työntekijään tai ohjaa työskentelyn etenemistä. (Sarvela & Auvinen 2020.) Työntekijän on tiedostettava itsessään tapahtuvat reaktiot ja erillisyytensä asiakkaasta, jotta emotionaalista taakkaa voi käsitellä ja ”torjua”.

Peilisolujen vaikutusta eli empatiaa sekä kehon vireystilaa voi säädellä ja purkaa eri tavoin asiakastapaamisen

aikana. Keinoina ovat esimerkiksi oman istuma-asennon vaihtaminen ja kehon liikuttaminen. Muistiinpanojen tekeminen ja erilaiset toiminnalliset työtavat auttavat vireystilan säätelyssä. Asiakastapaamisiin on syytä varata vettä juotavaksi, sillä nielemisliike rauhoittaa hermoston toimintaa. Samoin huomion kiinnittäminen hengitykseen eli syvä ja niin sanottu hellittävä uloshengitys laskee sykettä ja vaikuttaa vireystilaan. (Mm. Rothschild & Rand 2010.)

Työntekijä tarvitsee myös oman henkilökohtaisen tilan, jotta erillisyyden tunne asiakkaasta säilyy tapaamisen aikana. Fyysistä etäisyyttä voi säädellä asiakastapaamisessa tunnustelemalla, mille etäisyydelle asiakkaasta työntekijä haluaa asettautua istumaan. Asiakkaille on hyvä myös antaa mahdollisuus valita istumapaikkansa ja säädellä tällä tavoin etäisyyttä toisiinsa.

9.5 RIITTÄVÄSTI TAKUOJA TYÖPÄIVÄN AIKANA

- * Pidän työpäivän kuluessa riittävästi palautumista edistäviä taukoja.

Jokaisen asiakastapaamisen jälkeen työntekijän olisi tärkeä saada pitää hengähdystauko. Työntekijän on hyvä liikkua ja tyhjentää samalla oma mieli ja keho edeltävän tapaamisen kulusta. Tauon aikana työntekijä huolehtii omasta vireystilastaan, jotta edeltävän tapaamisen kehomuistot ja tunteet eivät siirry seuraavaan tapaamiseen. Tauon aikana on hyvä syödä välipalaa. Joskus voi tarvita myös muita keinoja, esimerkiksi musiikin kuuntelua, venyttelyä tai hengitysharjoituksia. Lounas- ja kahvitauoilla olisi tärkeä kohdata työkaverit ja mahdollisuuksien mukaan käyttää aikaa muuhun kuin työasioista puhumiseen.

Asiakastapaamisessa käytössä oleva huone on hyvä konkreettisesti tuulettaa ja järjestellä tuolit valmiiksi seuraavaa tapaamista varten. Ennen asiakkaiden saapumista työntekijä voi skannata oman kehonsa vireystilan ja rauhoittaa omaa oloaan hengitysharjoituksella. Työntekijä voi mielessään muistuttaa itseään, kuka on ja mitkä ovat oman työni rajat ja mahdollisuudet. On hyvä muistuttaa itseään siitä, että asiakkaan tarina ja kokemus ovat hänen itsensä eivätkä työntekijän.

Tapaamisen aikana työntekijän on hyvä havainnoida omia kehollisia reaktioita ja mahdollisia tunteita, joita kehollisiin reaktioihin liittyy. Näistä voi myös pitää omaa päiväkirjaa, eteenkin jos asiakastyöskentelyyn sisältyy useampia tapaamisia samojen vanhempien kanssa.

9.6 TYÖYHTEISÖ TYÖNTEKIJÄN TUKENA

- * Saan olla työntekijänä keskeneräinen ja epävarma ja luottaa työyhteisön tukeen.
- * Nostan esiin onnistumisen kokemuksia ja huolehdin työyhteisössä hyvästä työilmapiiristä.

Työkaverilta ja työtiimiltä saatava tuki on oleellista. Työntekijällä tulee olla tunne ja tieto siitä, että asiakkaan tilannetta ja siinä ilmenneitä asioita ratkaistaan yhdessä. Tuki on ratkaisuiden ja vaihtoehtojen punnintaa yhdessä työkavereiden kanssa. Työtoveruudessa on läsnä aktiivista kuuntelua ja myötätuntoa. Työkaveri voi auttaa kollegaa tunnistamaan onnistumisia ja sitä, miten asiakkaan tilanne on edennyt ja millaisia muutoksia on tapahtunut. Myös positiivinen palaute ja kannustus ovat työkaveria kannattelevaa tukea.

Työyhteisössä on oltava selkeät rakenteet käytänteille, joilla varmistetaan, että työntekijä ei joudu yksin miettimään työskentelytapoja vieraannuttamistilanteissa. Työntekijälle on tarvittaessa mahdollistettava työpari ja riittävä työnohjaus. Vaativissa erotilanteissa on hyvä olla käytettävissä mahdollisuus moniammatillisen tiimin tukeen ja konsultaatioon.

Sekä fyysisen että psyykkisen turvallisuuden kokemus lisäävät työyhteisössä työtyytyväisyyttä vaikeissakin asiakastilanteissa työskenneltäessä. Työyhteisössä pitää olla henkilöstöä sekä asiakastyötä koskeva turvasuunnitelma, jossa on ohjeet erilaisiin asiakastilanteisiin. Suunnitelmassa huolehditaan työntekijöiden fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden suojaamisesta. Suunnitelmassa on hyvä huomioida myös toimet työntekijöiden yksityisyyden suojaksi.

Työyhteisön tulee toimia työntekijän turvasatamana, jossa ajatusten, tunteiden ja erilaisten vaihtoehtoisten näkökulmien esittäminen on mahdollista ilman torjuttua tuleamista. Turvalliseksi koetussa työyhteisössä autetaan työntekijää ammatillisessa kasvussa ja ylläpidetään lempeää huumoria ja toivoa, myös toivottomilta näyttävissä tilanteissa.

9.7 ASIAKASPERHEIDEN AUTTAMINEN ON YHTEINEN ASIA

Työyhteisöihin on hyvä laatia eroauttamisen työskentelymalli, jossa huomioidaan erilaiset erotilanteet, varhaisesta ja ennaltaehkäisevästä tuesta vaativiin erotilanteisiin asti. Työskentelymalli auttaa paikantamaan yksittäisen työntekijän sekä organisaation roolin eroauttamisessa. Malliin kuvataan myös tilanteet, joissa asiakkaita ohjataan eteenpäin muihin palveluihin.

Työmalliin voi kirjoittaa, miten vanhemman ilmaise-miin huoliin tai vieraannuttamis-puheisiin reagoidaan ja miten tilanteessa toimitaan ja edetään. Työmalliin on hyvä selvittää muut auttajatahot, jotka ovat tosiasiallisesti perheen käytettävissä. Työmallissa voi kuvata, keihin työntekijä voi olla yhteydessä ja keneltä hän voi kysyä tukea perheen auttamiseksi.

Vieraannuttaminen on ilmiönä moniulotteinen, ja se voi näkyä eri ammattilaisten arjen työssä eri tavoin. Hyvinvointialueilla olisikin hyvä olla yhdessä eri tahojen kanssa laadittuja eroauttamisen polkuja tai työskentelymalleja. Tarvitaan myös ohjeistusta eroauttamisen tueksi, jotta asiakasperheet tulevat yhdenvertaisesti autetuiksi ja huomioiduiksi palveluissa. Selkeä ohjeistus ja työmalli auttavat myös yksittäistä työntekijää paikantamaan oman roolinsa ja tehtävänsä vanhempien ja lasten auttamisessa.

Liite

Toimintatavat	Usein	Silloin tällöin	Ei koskaan
Luonut ja ylläpitänyt riippuvuutta lapsen ja itsensä välille.			
Kieltäytynyt kommunikoimasta kanssasi lasta koskevassa asiassa.			
Ei ole antanut tietoa koskien lapsen koulunkäyntiä, terveydellisiä asioita yms.			
Puhunut sinusta pahaa lapselle, lapsen läheisille tai viranomaisille.			
Uskotellut lapselle, että olet vaarallinen, sairas tai huono vanhempi.			
Estänyt, rajoittanut tai muilla tavoilla vaikeuttanut sinun ja lapsen välisiä tapaamisia tai luonapitoa.			
Keksinyt yhteistä hauskaa tekemistä lapsen kanssa sinun tapaamisaikojesi päälle, kysymättä sinulta.			
Saanut lapsen tuntemaan syllisyyttä siitä, että hän haluaa viettää aikaa kanssasi.			
Estänyt tai valvonut puheluita ja viestejä sinun ja lapsen välillä.			
Rajoittanut lapsen kontaktia/tapaamisia sinun sukulaistesi tai uusien perheenjäsentesi kanssa.			
Suuttunut lapselle, jos hän ilmaisee positiivisia tunteita sinua tai läheisiäsi kohtaan.			
Antanut lapsen ymmärtää, että sinä et rakasta häntä tai olet hylännyt hänet.			
Pakottanut lapsen kutsumaan jotakuta toista henkilöä isäksi/äidiksi.			
Aiheuttanut konflikteja sinun ja lapsen välille.			
Syyttänyt sinua lapsen pahoinpitelystä viranomaisille tai muille henkilöille.			
Piilottanut lapsen sinulta tai muuttanut pois kertomatta siitä sinulle etukäteen.			

Lähdeluettelo

- Aleneff, Marja Leena (2015) Vieraannuttaminen ja nuorten elämänlaatu. Pro Gradu. Käyttätymistieteiden laitos. Helsingin yliopisto. Vieraannuttaminen ja nuorten elämänlaatu (helsinki.fi).
- Civil, Tiina & Abrahamsson, Outi & Mäki-Fossi, Satu & Miettunen, Nanna (toim.) *Systeeminen lastensuojelu monitoimijaisuuden ja osallisuuden varmistavana verkostotyönä*. Työpaperi 34/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/139077>
- Civil, Tiina, luentomateriaali 7.11.2018: Systeeminen ajattelu yhteisenä orientaationa. Lape-muutosohjelma Pirkanmaa. <https://lapepirkanmaa.fi/wp-content/uploads/2018/11/Systeeminen-ajattelu-yhteisen%C3%A4-orientaationa.pdf>
- Collective pace, Systemic Social Work. 4- Day Systemic Approaches to Child Protection and Complex Risk. June 2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Systeemisen työotteen koulutusmateriaalit.
- De Jong, Peter & Berg, Insoo Kim (2017) *Ratkaisukeskeisen terapian oppikirja*. Helsinki: Lyhytterapia Instituutio Oy. Kolmas painos.
- Deutsch, R., Drozd, L. & Ajoku, C. (2020) Trauma-Informed Interventions in Parent-Child Contact Cases. *Family Court Review*, 58: 470–487. <https://doi.org/10.1111/fcre.12483>
- Drozd Leslie & Olesen Nancy (2004) Is It Abuse, Alienation, and/or Estrangement? A Decision Tree. *Journal of Child Custody*, Vol. 1(3) 2004 <http://www.haworthpress.com/web/JCC>
- Early Intervention Foundation, *New Beginnings Programme Guidebook*. <https://guidebook.eif.org.uk/programme/new-beginnings-programme-for-divorced-and-separating-families>.
- Eeny Meeny Miney Mo Foundation. *Help for young people*. Young People (emmm.org.au) Viitattu 30.11.2022.
- Ensi- ja turvakotien liiton verkkotiedote (2022). Kysely ammattilaisille vieraannuttamisen ilmiöstä. Vieraannuttaminen on perheväkivaltaa, jonka edessä moni jää ilman apua – Ensi- ja turvakotien liitto (ensijaturvakotienliitto.fi)
- Ensi- ja turvakotien liiton verkkotiedote (2020). Kysely vanhemmille lapsenhuoltolain uudistuksesta. Kysely: lapsenhuoltolaki ei estä haitantekoa lapsen ja vanhemman suhteelle - Ensi- ja turvakotien liitto (ensijaturvakotienliitto.fi)
- Family Separation Clinic, *Principles of practice About the Family Separation Clinic - Family Separation Clinic* Viitattu 15.9.2022.
- Feresin, Mariachiara & Bastiani, Federica & Beltramini, Lucia & Romito, Patrizia (2019) The Involvement of Children in Postseparation Intimate Partner Violence in Italy: A Strategy to Maintain Coercive Control. *Journal of Women and Social Work* 34 (4), 481–497.
- Fidler & Bala (2020) Concepts, Controversies and Conundrums of “Alienation”: Lessons Learned in a Decade and Reflections on the Challenges Ahead. *Family Court Review*, 58, (2) 576–603.
- Fidler, Bala & Saini (2012) *Children Who Resist Post-separation Parental Contact: A Differential Approach for Legal and Mental Health Professionals*, American Psychology-Law Book Series, Oxford University Press.
- Garber, B.D. & Simon, R.A. (2018) Individual Adult Psychometric Testing and Child Custody Evaluations: If the Shoe Doesn't Fit, Don't Wear It. *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*, 30 (2), 325–341.
- Garber, Benjamin, puheenvuoron luentomuistiinpanot. Reunification and recovery: Theory and practice in the treatment of alienated children. International IAPAC Conference, Acre Israel, 14.–15.6.2022, online.
- Harman, J. J., Matthewson, M. L., & Baker, A. (2022) Losses experienced by children alienated from a parent. *Current opinion in psychology*, 43, 7–12. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.05.002> Losses experienced by children alienated from a parent - ScienceDirect
- Hari, Riitta (2007) Ihmisaivojen peilautumisjärjestelmät. *Lääketeollinen aikakauskirja Duodecim*. 2007;123(13):1565–73. <https://www.duodecimlehti.fi/duo96592> (Ladattu 2.12.2022)
- Harman, J. J., Warshak, R. A., Lorandos, D., & Florian, M. J. (2022). Developmental psychology and the scientific status of parental alienation. *Developmental Psychology*, 58(10), 1887–1911. <https://doi.org/10.1037/dev0001404>
- Hautanen, Teija YTT tutkijatohtori & Aino Ritala-Koskinen (31.5.2022) INSOTE-hankkeen havaintoja monialaisen ero- ja huoltoriitojen parissa työskentelyn kehittämisen ääreltä. Puheenvuoro. Tampereen yliopisto "Monialainen työskentely ero- ja huoltoriidoissa" INSOTE-hankkeen väliseminaari 31.5.2022. Tampereen yliopisto.
- Heikkinen, Emmi (2021) Moniammatillisuus vaativan eroauttamisen tukena. Teoksessa *Vaativan erotyön käsikirja* (toim.) Johanna Vaitomaa, Tiina Muukkonen ja Susanna Rautio. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 6. https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/digi_etl_vaativa_erotyo_2021_sivuttain
- Hertzmann, L., Target, M., Hewison, D., Casey, P., Fearon, P. & Lassri, D. (2016). Mentalization-based therapy for parents in entrenched conflict: A random allocation feasibility study. *Psychotherapy*, 53, 388–401.
- Hietanen Päivi. 8.7.2022 Turun sanomat: Vanhempien erotessa uhkana on lapsen joutuminen koston välineeksi. Lukijoilta – Turun Sanomat (ts.fi)
- Hietanen, Päivi (2022) *Vertaistuen merkitys toipumiselle*. Teoksessa *Tule tule hyvä ero*. Erokirja lasten vanhemmille. Elatusvelvollisten liitto.
- Häkkänen-Nyholm, Helinä (2018) Vieraannuttaminen on henkistä väkivaltaa – Lehteri Viitattu 30.11.2022
- Häkkänen-Nyholm, Helinä (2017) Vainon uhri vai vainon uhriksi tekeytyvä lapsen vanhemmasta vieraannuttaja. 83–101. Teoksessa *Varjosta Valoon*. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Laitinen, Merja & Kinnunen, Jaana & Hannus, Riitta (toim.). Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu <https://varjosta.fi/materiaalipankki/>

Häkkinen-Nyholm, Helinä, Miten kohdata vanhemmastaan vieraannutettu lapsi tai nuori? Ohjeita sukulaisille, kummeille ja ystäville. Blogiteksti 21.9.2015. <https://psyjuridica.com/miten-kohdata-vanhemmastaan-vieraannutettu-lapsi-tai-nuori-ohjeita-sukulaisille-kummeille-ja-ystaville/>

Häkkinen-Nyholm, H., Laajasalo, T., & Tuuri, T. (2013) Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta: toimintatavat ja niiden vaikutus lapsen ja vanhemman hyvinvointiin. *PsyJuridican tutkimusjulkaisuja*; *PsyJuridica*.

Häkkinen-Nyholm, Helinä (2010) Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. *Katsausartikkeli, Duodecim*, 126 (5):499–505. Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa (duodecimlehti.fi)

Hytti, Tytti & Kukkonen, Minna (2021) Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusjulkaisu*. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asetetussa-olevien-osallisuus-osallisuuden-edistamisen-mallit/uudista-asiakastyota-luovasti-ja-leikkisasti/pelillisyyden-hyodyntaminen-sosiaalityossa>. Viitattu 15.12.2022.

International Academy of Practice with Alienated Children (IAPAC) <https://www.iapac.international/about-1/> Viitattu 15.6.2022.

Johnston J.R., Sullivan M.J. Parental Alienation: In Search of Common Ground For a More Differentiated Theory. *Fam. Court Rev.* 2020; 58:270–292. doi: 10.1111/fcre.12472.

Kanninen, Katri & Uusitalo-Arola, Liisa (2015) Lyhytterapeuttinen työote, PS-kustannus.

Karjalainen, Anna Liisa (toim.) (2019) Luovan toiminnan työtavat. *Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. PS-Kustannus*.

Karttunen, Risto (2010) Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. *Väitöskirja. Tampereen yliopisto*.

Katz, Emma 2016: Beyond the Physical Incident Model: How Children Living with Domestic Violence are Harmed By and Resist Regimes of Coercive Control. *Child Abuse Review* 25, 46–59.

Kelly M. Champion & Sarah T. Trane (2020) Children of Divorce amid Allegations of Violence Need Clinical Child Expertise: Adapting Empirically Supported Interventions, *Evidence-Based Practice in Child and Adolescent Mental Health*, 5:3, 365–378, DOI: 10.1080/23794925.2020.1784059

Korkman, Julia (2020) Pitävätkö muistosi paikkaansa? *Duodecim*; 136:2713–7. [duodecimlehti.fi](https://duodecimlehti.fi/duodecim/136:2713-7) Viitattu 15.12.2022.

Kääriäinen, Aino (2009) Ero haastaa vanhemmuuden. *Lastensuojelun Keskusliitto, Neuvo-projekti (2005–2009)*. Helsinki.

Laajasalo, Taina (2021) Lapsi myrskyn keskellä – vaikeiden huolto-riitojen dynamiikka, väkivalta, väkivaltaepäilyt ja vieraannuttaminen. 28–37. Teoksessa *Vaativa erotyö käsikirja* (toim.) Vaitomaa, Muukkonen ja Rautio. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 6. Lapsi myrskyn keskellä - Vaikeiden huolto-riitojen dynamiikka, väkivalta, väkivaltaepäilyt ja vieraannuttaminen - *Issuu*

Laitinen, M., Kinnunen, J. M., & Hannus, R. (toim.) (2017). *Varjosta valoon: eron jälkeisen vaimon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Ensi- ja turvakotien liitto. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu Nro 41 https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/varjosta_valoon Viitattu 14.12.2022.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (190/2019), *Finlex*.

Lapsen oikeudet erossa kortit. *Kuka huomaa mut-hanke* (2019–2022). *Kuka huomaa mut? -hanke* (2019–2022) - Viola – väkivallasta vapaaksi ry (ensijaturvakotienliitto.fi), *kuka_huomaa_mut_a5_kortit_V4.indd* (ensijaturvakotienliitto.fi)

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417), *Finlex*.

Leikola, Anssi & Mäkelä, Jukka & Punkanen, Marko (2016) Polyvaagialinen teoria ja emotionaalinen trauma. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 2016, 132 (1), 55–61. <https://www.duodecimlehti.fi/duo12910> (Ladattu 2.12.2022)

Malinen, Kaisa & Rönkä, Anna (2021) Yhteisvanhemmuus ei ole sama kuin tasan jaetut kotityöt – olennaista on, että työnjako on molempien mielestä reilu. *Jyväskylän yliopisto. Must Read Akatemia*. <https://www.mustread.fi/artikkelit/yhteisvanhemmuus-on-tarkeaa-jo-perheen-perustamisen-alusta-lahtien-sen-tukeminen-hyodyttaisi-myos-perhevapaaudistuksen-tavoitteiden-saavuttamista/> Viitattu 30.11.2022.

Mattila-Aalto, M. & Bergman-Pyykkönen, M. & Haavisto, V. & Karvinen-Niinikoski, S. (2012) Konfliktiteoreettinen näkökulma eroihin ja palveluiden kehittämiseen (213–241) teoksessa *Kääriäinen, A & Hämäläinen J. & Pölkki P. (toim.) (2012) Challenges of Divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki*.

Meier, J. (2020) U.S. child custody outcomes in cases involving parental alienation and abuse allegations: what do the data show?. *Journal of Social Welfare and Family Law*. 42. 1–14.

Mercer, J. (2022) Reunification therapies for parental alienation: Tenets, empirical evidence, commonalities, and differences, *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development*, DOI: 10.1080/26904586.2022.2080147

Mercer, J. (2019) Are intensive parental alienation treatments effective and safe for children and adolescents? *Journal of Child Custody*, 16:1, 67–13, DOI: 10.1080/15379418.2018.1557578

Miettinen, Tiina Maria (2022) Nuorten itsetuhoisuus ja siihen liittyvä apu. *Tampereen yliopiston väitöskirjat* 638. *Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Tampereen yliopisto. Nuorten itsetuhoisuus ja siihen liittyvä apu – Trepo* (tuni.fi). Viitattu 7.12.2022.

Mikkola, Ulla (2021) Muutostyöskentelyllä kohti turvallista rinnakkaisvanhemmuutta. Teoksessa *Vaativa erotyö käsikirja* (toim.) Johanna Vaitomaa, Tiina Muukkonen ja Susanna Rautio. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 6. 114–127.

Mäntylä-Karppinen, Päivi (1997) Vanhemmuusidentiteetin konstruointuminen perheasiain sovittelukeskustelussa. *Psykoterapian erikoistumiskoulutuksen lisensiaattitutkimus*. Jyväskylän yliopisto. *Psykologian laitos*.

New Beginnings Program <https://www.cebc4cw.org/program/new-beginnings-program-for-divorcing-and-separating-parents/>

Nurmi Jan-Erik, Ahonen Timo, Lyytinen Heikki, Lyytinen Paula, Pulkkinen Lea ja Ruoppila Isto (2014) Ihmisen psykologinen kehitys. PS-kustannus.

October, M. & Tervo, J. (2022) Opas lapsenhuoltolain mukaisen sosiaalilautakunnan selvityksen laatimiseksi. Asiantuntijaryhmän suositus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Opas lapsenhuoltolain mukaisen sosiaalilautakunnan selvityksen laatimiseksi (julkari.fi)

Pajulo Marjukka, Salo Saara ja Pyykkönen Nina (2015) Mentisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. Duodecim 2015; 131:1050–7. [doi:10.1080/01926187.2015.1007769](https://doi.org/10.1080/01926187.2015.1007769) (duodecimlehti.fi)

Pietikäinen, Arto (2014) Kohti arvoistasi. Suuntaa mielekkäisiin muutoksiin. Duodecim.

Pojjula, Soile (2020) Resilienssi. Muutosten kohtaamisen taito. Kirjapaja.

Reay, K. M. (2015) Family reflections: A promising therapeutic program designed to treat severely alienated children and their family system. *American Journal of Family Therapy*, 43 (2), 197–207. <https://doi.org/10.1080/01926187.2015.1007769>

Riihonen Riikka, blogiteksti 31.1.2021: Ajatusvääristymät – ja miksi lapsen tai nuoren vanhempaa pitäisi kiinnostaa. <https://riikkariihonen.com/2021/01/31/ajatusvaaristymat-ja-miksi-lapsen-tai-nuoren-vanhempaa-pitaisi-kiinnostaa/> Viitattu 14.12.2022.

Rothschild, Babette & Rand L. Marjorie (2010) Apua auttajalle. Myötätuntouppumuksen ja sijaistraumatisoitumisen psykofysiologia. Traumaterapiakeskus. Oulu.

Ruutu, Sirkku & Salmimies, Raija (2017) Ratkaisukeskeisiä perusmenetelmiä muutosprosessien ohjaajille, SIRIA koulutus- ja kehittämiskeskus Oy.

Sarvela, Kati & Auvinen, Elisa (2020) Yhteinen kieli. Traumatietsuutta ihmisten kohtaamiseen. Basam Books.

Sillars, Amanda <https://amandasillars.com/free-space>, Adolescents (amandasillars.com). Viitattu 9.12.2022.

Sinkkonen, Jari (2018) Lapsen vieraannuttamisella toisesta vanhemmasta on kauaskantoiset seuraukset. Katsausartikkeli. Duodecim 134(5):465–470, <https://www.duodecimlehti.fi/duo14203>

Stallman, H.M., & Sanders, M.R. (2014) A randomized controlled trial of Family Transitions Triple P: A group-administered parenting program to minimize the adverse effects of parental divorce on children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55(1), 33–48. <https://doi.org/10.1080/10502556.2013.862091>

Stark, Evan (2018) Coercive control as a framework for responding to male partner abuse in the UK. Opportunities and challenges. Teoksessa Lombard, Nancy (toim.). *The Routledge Handbook of Gender and Violence. Literacy Lessons and Activities for Every Month of the School Year*. Routledge. London, 15–27.

Stark, Evan & Hester, Marianne (2019) Coercive Control: Update and Review. *Violence Against Women* 25 (1), 81–104.

Suomi, Asta, Juusola, Mervi & Anundi, Eeva (2017). Vihreä hoiva ja voima. Hoida mieltä Green Care-menetelmin. Viitattu 15.12.2022.

Templer K, Matthewson M, Haines J, Cox G (2017) Recommendations for best practice in response to parental alienation: findings from a systematic review (Report). *Journal of Family Therapy*, 39(1), 103–119.

Terävä, Johanna & Böök, Marja Leena (2019) Yhteistyövanhemmuus ero jälkeen-mitä, miksi, miten. Teoksessa Hietanen, Päivi & Keinonen, Vesa & Kettunen, Maarita (toim.) *Yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto*. https://issuu.com/ensija-turvakotienliitto/docs/yhteistyovanhemmuus_yhteistyovanhe

Toren, P., Bregman, B. L., Zohar-Reich, E., Ben-Amitay, G., Wolmer, L. and Laor, N. (2013) Sixteen-session group treatment for children and adolescents with parental alienation and their parents. *American Journal of Family Therapy*, 41: 187–197. doi: 10.1080/01926187.2012.677651.

Tukikeskus Varjo Vainoako hän sinua? – Varjosta valoon Viitattu 30.11.2022. <https://varjosta.fi/vainoako-han-sinua/>

Uusitalo-Arola, Liisa & Tuisku, Katinka & Rossi Helena (2022) Työuupumus. Duodecim, terveyskirjasto. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlkoo681> (Ladattu 2.12.2022)

Ward, Peggie & Harvey, Campbell (1993) Family wars: the alienation of children. *New Hampshire Bar Journal* 34: 1, 30–40.

Woodall Karen (Family Separation Clinic), puheenvuoro luentomuistiinpanot. Reunification and recovery: Theory and practice in the treatment of alienated children. International IAPAC Conference, Acre Israel, 14.–15.6.2022, online.

Woodall Nick (Family Separation Clinic), puheenvuoro luentomuistiinpanot. Reunification and recovery: Theory and practice in the treatment of alienated children. International IAPAC Conference, Acre Israel, 14.–15.6.2022, online.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus 1991 https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2. Viitattu 7.12.2022.

Kirjoittajien esittely

Tunnista, puutu ja auta
– keinoja vieraannuttamisen
tunnistamiseen
ja perheiden auttamiseen

Harju Milja, sosionomi AMK. Ero lapsiperheessä -työn asiantuntija Ensi- ja turvakotien liitossa. Miljalla on työkokemusta nuorten mielenterveys- ja päihdeongelmien ennaltaehkäisystä ja hoidosta sekä eroperheiden kanssa tehtävästä asiakas- ja kehittämistyöstä. Milja on suorittanut Musiikin terapeuttinen käyttö -korkeakouludiplomin ja toimii myös joogaopettajana. Työssään Milja hyödyntää luovia ja toiminnallisia menetelmiä.

Heikkinen Emmi, YTM, sosiaalityöntekijä. Vaativan eroauttamisen asiantuntija, Tukikeskus Varjo, Turvasa-hankkeen hanketyöntekijä (2019–2022), VIOLA -väkivallasta vapaaksi ry. Emmillä on useiden vuosien työkokemus yhdenmennyksestä sosiaalityöstä, lastensuojelusta sekä perheoikeudellisista palveluista. Hän toimii myös asiantuntija-avustajana tuomioistuinsovittelussa Etelä-Savon kärjäoikeudessa ja Suomalainen eroseminaari -ohjaajana.

Hietanen Päivi, YTM, sosiaalityöntekijä, perheasioiden sovittelija, työnohjaaja, Solmuja parisuhteessa-parineuvoja sekä opinnot vakauttavasta työtteestä pari- ja perheterapiassa. Ero lapsiperheessä -työn asiantuntija Ensi- ja turvakotien liitossa. Päivi on toiminut eroauttamisen kehittämis-, kouluttamis- ja vaikuttamistehtävissä vuodesta 2005 alkaen ja sitä ennen lastensuojelun ja aikuissosiaalityön tehtävissä sekä nuoriso-ohjaajana.

Immonen Nina, OTK, VT, kärjätuomari, erityisasiantuntijana Tuomioistuinvirastossa tuomioistuinten kehittämisestä vastaavalla osastolla (määräaikainen). Nina on käsitellyt huoltoriitoja sekä oikeudenkäynnissä tuomarina että asiantuntija-avusteisessa sovittelumenettelyssä sovittelijana. Hän on myös julkaissut lapsen oikeuksia käsittelevän kirjan ”Min rätt att vara barn” (2018).

Jokiniemi Johanna, sosionomi, ratkaisukeskeinen lyhytterapeutti. Erotyöntekijä, Eroauttamistyö Silta, Turvasa-hankkeen hanketyöntekijä (2022), Turun ensi- ja turvakoti ry. Johannalla on pitkä työkokemus matalankynnyksen eroauttamisesta sekä työskentelyä lastensuojelussa ja sijaishuollossa.

Laajasalo Taina, PsT, oikeuspsykologian dosentti (Helsingin yliopisto), johtava asiantuntija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tainalla on vuosien kokemus lasten haastattelemisesta ja perheiden kohtaamisesta tilanteissa, joissa väkivaltaepäilyt ilmenevät samanaikaisesti huoltoriidan kanssa. Hän on lisäksi julkaissut aiheesta kotimaisia ja kansainvälisiä artikkeleja sekä toiminut asiantuntijatodistajana oikeudessa aiheeseen liittyen.

Luoma Ilona, LT, lastenpsykiatrian professori, Itä-Suomen yliopisto; ylilääkäri, Kuopion yliopistollinen keskussairaala; Itä- ja Keski-Suomen OT-keskushanke (2022–2023). Ilonalla on vuosien työkokemus perhekeskeisestä ja verkostoituvasta lastenpsykiatriasta sekä lasten oikeuspsykiatriasta. Hän on julkaissut kotimaisia ja kansainvälisiä artikkeleita vanhemman psyykkisen hyvinvoinnin ja oireilun yhteyksistä lapsen psyykkiseen hyvinvointiin ja oireiluun.

Mikkola Ulla, sosionomi YAMK, uusperheneuvoja, seksuaalineuvoja. Ero lapsiperheessä -työn asiantuntija Ensi- ja turvakotien liitossa (määräaikainen), Turvasa-hankkeen hanketyöntekijä (2019–2022), Turun ensi- ja turvakoti ry. Ullalla on pitkä työkokemus riskien arvioinnista ja muutosta tukevasta työskentelestä sosiaalialan kentällä.

Rautio Susanna, YTT, sosiaalityöntekijä. Ero lapsiperheessä työn ja Turvasa-hankkeen asiantuntija Ensi- ja turvakotien liitossa (2021–2022). Susannalla on kokemusta erilaisista yhteiskuntatieteellisen ja sosiaali-alan tutkimus- ja kehittämistehtävistä.

Ruottinen Taina, FM. Taina työskentelee kustannustointijana ja kielenhuoltajana. Hänen työkentässään painottuvat lapsiin, kouluun sekä kehityksen ja oppimisen vaikeuksiin liittyvät aiheet sekä tutkimus- ja virkakielen selkeyttäminen sujuvaksi suomeksi.

Vaitomaa Johanna, VTM, sosiaalityöntekijä, ammatillinen opettaja (AmO). Ero lapsiperheessä -työn erityisasiantuntija Ensi- ja turvakotien liitossa, Turvasa-hankkeen projektipäällikkö (2019–2022). Johannalla on pitkä työkokemus lastensuojelusta ja sosiaalipäivystystyöstä, käytäntölähtöisestä kehittämisestä ja ammatillisesta täydennyskoulutuksesta. Hän toimii myös lastensuojelun edunvalvojana.

Opas perustuu asiakastyön kokemuksiin, kehittämistyöhön ja tutkimustietoon. Opas auttaa ymmärtämään vieraannuttamista ilmiönä ja miten vieraannuttaminen ilmenee ihmisten välissä suhteissa. Oppaassa kuvataan vieraannuttamista vanhempien, lasten ja ammattilaisten näkökulmista. Oppaassa esitellään työskentelytapoja vieraannuttamistilanteisiin sekä pohditaan vieraannuttamisen ennaltaehkäisemisen mahdollisuuksia.

Opas on tarkoitettu sosiaali-, terveys, kasvatusta- ja oikeustieteen ammattilaisille ja opiskelijoille.

Opas on kirjoitettu yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton Turvassa-hankkeen (2019–2022) työntekijöiden ja ohjausryhmän sekä Ero lapsiperheessä -työn asiantuntijoiden kanssa. Oppaassa on mukana myös kokemusasiantuntijoiden ääni.

Ensi- ja turvakotien liitto ry

Asemapäälikönkatu 12 B, 00520 Helsinki
www.ensijaturvakotienliitto.fi